

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

Кафедра міжнародного та європейського права

**Акіменко Ю.Ю., Белогубова О.О., Мануїлова К.В., Войтович П.П.,
Канєнберг-Сандул О.К.**

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО СУЧАСНОСТІ

Навчально-методичний посібник

Одеса
2023

УДК 341.1/8+341.9
ISBN 978-617-8341-03-9
DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo>.

**Рекомендовано науково-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 25.06.2023 року)**

Рецензенти:

1. **Громовенко К. В.** – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітаного університету;

2. **Вітман К. М.** – доктор політичних наук, професор, директор Центру підготовки магістрів публічної служби і професійних суддів Національного університету «Одеська юридична академія».

Навчально-методичний посібник розробили і склали:

Акіменко Ю. Ю. – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцентка (*Тема 7, Тема 10*);

Белогубова О. О. – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцентка (*Тема 1, Тема 2*);

Мануїлова К. В. – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцентка (*Тема 3, Тема 8*);

Войтович П. П. – доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор філософії в галузі права (*Тема 5, Тема 9*);

Канєнберг-Сандул О. К. – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н. (*Тема 4, Тема 6*).

A39 Акіменко Ю.Ю., Белогубова О.О., Мануїлова К.В., Войтович П.П., Канєнберг-Сандул О.К. Міжнародне публічне та приватне право сучасності: навчально-методичний посібник. Львів: Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. – 99 с.

У навчально-методичному посібнику викладено стислий зміст основних галузей міжнародного права, розкриваються основні аспекти теорії та практики міжнародно-правового регулювання відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, а також щодо імплементації міжнародно-правових зобов'язань України в національний правопорядок; зокрема приділена увага міжнародно-правовим стандартам і конституційному законодавству України про правовий статус індивіда, висвітлюється релевантність Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практики Європейського суду з прав людини для правової системи України.

Містить рекомендації та авторські тестові завдання для підготовки до ЕДКІ з дисциплін «Міжнародне право» та «Міжнародне приватне право» за спеціальностями 081 «Право» та 293 «Міжнародне право».

© Акіменко Ю.Ю., Белогубова О.О., Мануїлова К.В.,
Войтович П.П., Канєнберг-Сандул О.К., 2023
© Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Міжнародно-правові засади співробітництва України з суб'єктами міжнародного права, включаючи питання визнання.....	6
Тема 2. Міжнародно-правові стандарти і конституційне законодавство України про правовий статус індивіда.....	16
Тема 3. Порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України.....	22
Тема 4. Міжнародно-правові підстави та засоби зміни державної території.....	32
Тема 5. Питання статусу та режиму морських просторів; участь України у міжнародних конвенційних механізмах. Міжнародно-правові засади статусу та режиму повітряних та космічних просторів; участь України у міжнародних конвенційних механізмах.....	36
Тема 6. Міжнародно-правові засоби вирішення спорів. Практика розгляду спорів за участі України у міжнародних судових установах.....	43
Тема 7. Роль і значення Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практики Європейського суду з прав людини для правової системи України.....	53
Тема 8. Міжнародні зобов'язання України у сфері захисту прав людини та міжнародні механізми контролю за їх виконанням.....	59
Тема 9. Методи регулювання відносин в міжнародному приватному праві. Джерела (форми) міжнародного приватного права.....	68
Тема 10. Особливості та кваліфікація колізійної норми. Конфлікт кваліфікацій. Проблеми застосування колізійних норм.....	73
Тестові завдання для поточного контролю знань	82
Перелік питань для самоперевірки	93
Інформаційні ресурси	98

ВСТУП

Глобалізація світової економіки, посилення зовнішніх інтеграційних процесів, співробітництво України з міжнародними структурами та інституціями, спрямованість зовнішньополітичного курсу на інтеграцію до структур ЄС, а також участь у збройному конфлікті зумовлюють необхідність вивчення основ міжнародного публічного та міжнародного приватного права сучасності та міжнародного права захисту прав людини майбутніми фахівцям в галузі міжнародного права, спеціалістам органів державної влади та місцевого самоврядування, установ, організацій, а також комерційних і виробничих підприємств. Знання змісту міжнародного публічного права та міжнародного приватного права, основних інститутів та принципів його побудови і функціонування, вміння правильно тлумачити правові положення та застосовувати в умовах демократизації української держави та інтеграції її економіки до світових та європейських структур є необхідною умовою правомірної та ефективної діяльності цих органів, установ, організацій та підприємств і їх посадових осіб.

Зміцнення державного суверенітету України у площині зовнішньої політики означає повноцінне представництво нашої держави в межах світового цивілізаційного простору як активного суб'єкту геополітики. Це є можливим за умови розвитку динамічного діалогу України з іншими країнами та міжнародними організаціями, що базується на дотриманні норм та принципів міжнародного права, взаємовигідній співпраці, безпеці та розумінні нашої державою сутності її національних інтересів.

Сучасний етап зовнішньополітичної активності України відбувається в умовах широкомасштабного вторгнення. Війна, розв'язана країною-агресором, з одного боку, довела готовність українців захищати незалежність своєї країни, європейський шлях її розвитку, об'єднала українську націю і зміцнила громадську підтримку руху до ЄС. А з іншого – активізувала взаємовигідні багатосторонні процеси євроінтеграції, надала нової якості політики ЄС на українському напрямі, змусила переглянути підходи і пріоритети у сфері безпеки багатьом акторам у цій сфері. Водночас війна, під час якої Україна зазнала колосальних людських та фінансово-економічних втрат, вплинула на характер просування України до об'єднаної Європи, обумовила особливості «воєнної» євроінтеграції.

Науково-методичний посібник складається з тем присвяченим дослідженню суб'єктам міжнародного права, права міжнародних договорів, праву вирішення міжнародних спорів, міжнародним зобов'язанням України у сфері захисту прав людини, методам регулювання відносин в міжнародному приватному праві, тощо.

Посібник може бути використаний викладачами та здобувачами вищих навчальних закладів для практичних занять та самостійного вивчення. Основні лекційні теми подано у формі есе. Науково-методичний посібник сприяє формуванню цілісної системи професійних знань, умінь, навичок та інших компетентностей здобувачів вищої освіти у таких сферах як міжнародно-правове

регулювання відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного права у сучасних галузях співробітництва, імплементація міжнародно-правових зобов'язань держав у різних галузях міжнародного права у національний правопорядок, та супроводжується тестовими завданнями. Навчальний посібник «Міжнародне публічне та приватне право сучасності» є корисним для здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів, які навчаються за спеціальностями 081 «Право» та 293 «Міжнародне право». На основі результатів вивчення цієї дисципліни здобувачі вищої освіти зможуть критично осмислювати питання пов'язані з міжнародним правом, аналізувати та застосовувати свої навички у сфері міжнародної та приватно-правової проблематики та при підготовці есе використовувати методологію та методи дослідження з міжнародного публічного та приватного права сучасності.

Колектив авторів, 2023

ТЕМА 1. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З СУБ'ЄКТАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА, ВКЛЮЧАЮЧИ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ

Лекційні питання:

1. Україна як суб'єкт міжнародного права.
2. Україна у міжнародних відносинах із державами.
3. Реалізація міжнародної правосуб'єктності України шляхом участі у міжнародних організаціях.
4. Інтеграція України до міжнародних організацій універсального та регіонального характеру (СОТ, Рада Європи, тощо).
5. Становлення співробітництва між Україною та ЄС.
6. Європейський напрямок реалізації правосуб'єктності України після підписання Угоди про асоціацію Україна-ЄС.
7. Визнання суб'єктів міжнародного права.

За приблизними підрахунками, на початку ХХ ст. існувало п'ятдесят держав, а на початку ХХІ ст. ця цифра зросла до майже 200 держав. Отже однією з найважливіших глобально-політичних подій ХХ ст. було створення багатьох нових держав, які були визнані іншими суб'єктами міжнародного права та почали активно здійснювати зовнішню політичну діяльність, встановлювати дипломатичні та інші відносини, вступати у міжнародні організації та набувати міжнародно-правових зобов'язань. Україна як багато інших країн відновила свою незалежність та зайняла знакове місце у світовій історії.

Характеристики сучасної держави як суб'єкту міжнародного права, як її визнають сьогодні, сформовані Вестфальським мирним договором 1648 р., згідно з яким держава складається з трьох основних ознак: території, населення та суверенітету. Після цього Конвенція Монтевідео про права і обов'язки держав 1933 року, яка була підписана на VII Панамериканській конференції, розвинула ці ідеї, і є на сьогодні чи не єдиним документом, який містить ознаки держави як суб'єкта міжнародного публічного права. Відповідно до ст. 4 Конвенції Монтевідео держава як суб'єкт міжнародного права як загальне поняття визначається через її чотири основні характеристики:

- I. Постійне населення;
- II. Визначена територія;
- III. Уповноважений уряд;
- IV. Здатність вступати в відносини з іншими державами.

Сукупність усіх громадян, які проживають на певній території, відокремленій від інших територій, які підпорядковуються уряду та встановили відносини з державою через юридичний зв'язок – громадянство становить населення. Під терміном «територія» розуміється територія, відокремлена від інших територій кордоном, де проживає певне населення та де поширюється певна влада. Державні кордони є просторовими обмеженнями для суверенітету

держави. Уряд з урахуванням цих просторових обмежень здійснює свою владу та встановлює взаємовідносини з іншими суб'єктами міжнародного права. Найвищою владою, яка не визнає жодної іншої форми вищої влади, є суверенітет.

Починаючи з 1945 року, було докладено багато зусиль для досягнення консенсусу щодо визначення держави. Спроба змінити визначення поняття держави була зроблена під час обговорення текстів пропозицій для Декларації прав і обов'язків держав (1949), Віденської конвенції про право міжнародних договорів (1969 р.), а також про правонаступництво держав (1974). Міжнародне право пропонує деякі рекомендації щодо вирішення питання державності, незважаючи на відсутність точного визначення того, що визначає державу. Арбітр у справі *Deutsche Continental Gas-Gesellschaft* наголосив, що «держави не виникає, якщо вона не задовольняє вимоги щодо володіння територією, населенням, яке проживає на цій території, і публічною владою, яка здійснюється над народом і територією». Таким чином, ст. 1 Конвенції Монтевідео є найбільш загальновизнаним формулюванням умов державності в міжнародному праві. Незважаючи на територіальні суперечки держава визнається суб'єктом міжнародного права. Наприклад, незважаючи на триваючі територіальні конфлікти з державами (в основному арабськими), Ізраїль був прийнятий до ООН 11 травня 1949 року. Було підтверджено, що міжнародне право не вимагає, щоб кордони держави були повністю окреслені та визначені. Доктринальні суперечності та спірний міжнародний статус Косово та Палестини свідчать про те, що навіть юристам-міжнародникам важко з упевненістю встановити, коли в міжнародному співтоваристві з'явилася нова держава.

З моменту проголошення незалежності Україна наполягала на тому, щоб усі її сусіди визнавали її кордони в міжнародному праві. У зверненні Верховної ради України до парламентів і народів світу, опублікованому менш ніж через тиждень після українського референдуму про незалежність зазначалося, що: «Україна вважає свою територію неподільною і недоторканою, визнає непорушність існуючих державних кордонів і не має територіальних претензій до будь-якої держави». Правове підґрунтя зовнішньої політики України в європейську й євроатлантичну інтеграцію було закладено в Основних напрямках зовнішньої політики України, затверджених Верховною Радою 2 липня 1993 року. Головним пріоритетом було визначено повномасштабна інтеграція України в європейські та євроатлантичні структури і членство України в загальноєвропейській системі безпеки. Більшість дослідників вважає, що перша спроба сформулювати засади євроатлантичних прагнень у зовнішній політиці України була здійснена ще в Декларації про державний суверенітет України. У ній проголошувався курс на безпосередню «участь України в загальноєвропейському процесі та європейських структурах».

Між 1994 і 1997 роками Україна підтвердила свою територіальну цілісність, підписавши угоди про кордон зі своїми сусідами, включаючи РФ та Румунію, отримавши при цьому гарантії безпеки від ядерних держав світу та НАТО. Під час схвалення Конституції Верховна Рада не змогла інкорпорувати до її тексту євроінтеграційні та євроатлантичні прагнення, однак це врешті решт

сталось у 2019 році, коли до ст. 102 Конституції додалось правове положення, що Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Також у 2019 р. зазнала змін преамбула до Конституції України, де підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України

Відповідно до статті 18 Конституції України 1996 року зовнішньополітична діяльність нашої держави спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права.

Суб'єктом міжнародного права є суб'єкт, здатний володіти міжнародними правами та обов'язками і наділений здатністю вчиняти юридично значимі дії в міжнародній площині. Ще до середини XX ст. держави вважалися єдиними суб'єктами міжнародного права і були юридичними особами, які володіють усією сукупністю прав і обов'язків, що дає їм визнання суб'єкта міжнародного права. З розвитком людства та ускладненням процесу взаємодії між цими суб'єктами, появою ООН, з'явилися інші актори на світовій арені, такі як міжнародні організації. Потреба в їхньому існуванні очевидна, роль та вплив великий, але також вимагає детального пояснення яку ці нові суб'єкти міжнародного права – міжнародні організації мають міжнародну правосуб'єктність.

Відповідно до Віденської конвенції 1986 р. про право міжнародних договорів, міжнародна організація визначається як «міжурядова організація».

Це визначення чітко виключає неурядові організації, оскільки міжнародні неурядові організації – це організації, засновані окремими особами або групами і зазвичай регулюється законодавством держави, де вона зареєстрована. За загальним правилом, держави не входять до складу таких організацій, хоча вони можуть отримувати державне фінансування.

Міжнародна міжурядова організація можна також визначати як об'єднання або союз держав, що створюються відповідно до договору і на основі нього, та переслідує спільні цілі і має свої особливі органи для виконання окремих функцій всередині організації.

Можна виділити наступні види міжнародних організацій:

а) Універсальні організації: які також відомі як «відкриті» організації.

Членство в такій організації не обмежене жодним регіоном, а відкрите для всіх країн, що задовольняють її вимоги щодо членства (ООН);

б) Регіональні організації – це організації, створені державами, які поділяють загальний географічний чи політично-економічний простір (Африканський союз, Рада Європи, НАТО).

с) Наднаціональні організації: це нетипові, гібридні організації, яким може бути притаманна певна характеристика держав федеративного типу (примат права міжурядової організації над національним правом). Прикладом

такої організації можна назвати ЄС. Права та обов'язки, створені органами ЄС, повинні мати силу джерела права для національних парламентів та судів.

Отже, і держави і міжнародні міжурядові організації є суб'єктами міжнародного права, є юридичними особами, мають юридичну правосуб'єктність та мають бути визнані іншими суб'єктами міжнародного права. Проте міжнародні міжурядові організації мають деякі відмінності, а саме:

(а) міжнародні міжурядові організації не мають суверенітету, тоді як держава є суверенним утворенням, а міжнародна організація є такою складається з суверенних держав.

(б) міжнародні міжурядові організації не мають території: держави відповідно до закону володіють визначеною територією, на якій вони здійснюють владу, а міжнародні організації, з іншого боку, не володіють територією але вони можуть контролювати певну територію. Наприклад, Тимчасова Місія ООН у Косово.

(с) на відміну від держав, міжнародні організації не виникають на основі загального міжнародного права, але для створення міжнародної міжурядової організації необхідна узгодженість країн, яка виражена письмово та зазвичай має статут цієї організації, або інший документ, який визначає мету, завдання та функції такої організації.

(d) компетенція: держава має загальну компетенцію, а міжнародна організація має певну (чітко визначену) компетенцію, яка обмежена цілями, викладеними в її статуті.

(е) міжнародні міжурядові організації не мають імунітету на відміну від держав, які володіють імунітетом в силу того, що вони є державами; їхній імунітет передбачений міжнародним правом, тоді як імунітет міжнародної організації визначається у договорі і обмежується її цілями та завданнями.

Сьогодення вимагає від кожної держави активної участі у багатьох політичних, економічних та інших союзах, оскільки від цього залежить життєздатність і перспективи розвитку кожної країни. Для України велику роль у ствердженні своїх прагнень до незалежності, добробуту та політичних амбіцій відіграє участь у міжнародних організаціях. Відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» Україна як європейська держава здійснює відкриту зовнішню політику і прагне рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма зацікавленими партнерами, виходячи передусім із необхідності гарантування безпеки, суверенітету та захисту територіальної цілісності.

Законом України «Про основи національної безпеки України» визначено, що серед пріоритетів національних інтересів України є інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі та в євроатлантичний безпековий простір з метою набуття членства в Організації Північноатлантичного договору; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України.

Основною статутною умовою для вступу країн до Ради є визнання державою-кандидатом принципу верховенства права, її зобов'язання

забезпечити права та основні свободи людини всім особам, які знаходяться під її юрисдикцією шляхом ратифікації Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Україна була зацікавлена у встановленні тісних зв'язків із європейськими країнами для подальшого співробітництва та запозичення багатьох демократичних механізмів, які до того моменту не існували в Україні. Саме тому 14 липня 1992 р. Україна заявила про своє бажання приєднатися до РЄ, а набула членства 9 листопада 1995 року. Україна стала стороною багатьох конвенцій Ради Європи, зокрема Конвенції про місцеве самоврядування, Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, Європейської культурної конвенції, Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства, Рамкової конвенції про захист національних меншин тощо. Після вторгнення рф в Україну та анексії Криму у 2014 р. Рада Європи застосувала усі наявні механізми для засудження дій країни-агресора та призупинення членства шляхом неможливості участі у діяльності міжнародної організації. З подій лютого 2022 р. – повномасштабного вторгнення рф в Україну Рада Європи виключила рф зі складу своїх членів.

Україна зацікавлена приймати активну участь у торговельних відносинах та забезпечити недискримінаційний та передбачуваний режим для українських товарів і послуг на ринках країн, лібералізації зовнішньої торгівлі і створення передбачуваного прозорого середовища для залучення іноземних інвестицій. Міжнародна міжурядова організація, яка встановлює глобальні правила торгівлі – Світова організація торгівлі є важливим партнером для України. Світова організація торгівлі у січні 1995 року після підписання багатосторонньої угоди у м. Марракеш (Марокко) 15 квітня 1994 року стала правонаступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) – організації, яка проіснувала з 1947 по 1994 рік і нараховувала 128 членів. 30 листопада 1993 розпочався процес вступу України до СОТ шляхом подання офіційної заявки Уряду України про намір приєднатися до ГАТТ.

Світова організація торгівлі це міжнародна міжурядова організація, членами якої є більше 150 країн, а окрім цього можна стверджувати, що в рамках цієї організації створено сукупність міжнародних правил, яких мають дотримуватися країни в торговельних відносинах між собою, відповідно до яких поступово скасуються митні і торговельні обмеження, забезпечується прозорість торговельних процедур, підвищується економічні можливості країн через міжнародну торгівлю тощо.

6 травня 2008 року Україна набула членства у Світовій організації торгівлі, що відкрило для України перспективи для розвитку національної економіки. Як член СОТ Україна отримала право використовувати механізм врегулювання суперечок в рамках СОТ, що сприяє справедливому розв'язанню будь-яких суперечок з приводу дотримання положень угод СОТ. У рамках зазначеного механізму було позитивно вирішено ряд важливих питань, а саме дискримінаційного оподаткування, ліцензування деяких видів української

продукції. Набуття Україною членства в СОТ створило необхідні передумови для започаткування переговорів з Європейським Союзом щодо створення зони вільної торгівлі.

Європейська спрямованість зовнішньої політики України підтверджується не лише подіями 2014 року, коли українці відстоювали своє право на встановлення тісних стосунків з ЄС у боротьбі, та подіями, що наступили після широкомасштабного вторгнення РФ в Україну. Вперше Україна проголосила намір розбудовувати відносини з ЄС на принципах інтеграції у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України». Вже через рік – 14 червня 1994 року Україна стала першою серед країн колишнього радянського союзу яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань з ЄС уклавши Угоду про партнерство та співробітництво (УПС).

З 1992 року Європейський Союз це не лише об'єднання країн з економічними інтересами та вільним пересуванням осіб, товарів, послуг та капіталу, а й повноцінний політичний союз з ознаками державності (інститут громадянства, наддержавна влада, валюта, зовнішньополітична правосуб'єктність, флаг, гімн тощо). Вчені й досі перебувають у дискусії яка правова природа Європейського Союзу, яку можна пояснити й в термінах міжнародного права і в термінах конституційного і адміністративного права. У 1992 році Європейський Союз переживав піднесення своїх ідей та поширення цінностей, об'єднував політично та економічно 12 країн, та ще більше країн прагнули отримати членство в цьому об'єднанні. Для України укладення Угоди про партнерство та співробітництво виступило знаковою подією в історії, визначивши цю країну як головного партнера у регіоні та серед колишніх радянських республік.

Одинадцятого червня 1998 р. було розроблено Стратегію інтеграції України до ЄС, яке не передбачало членства України у ЄС, однак при виконанні певних умов надавало Україні багато преференцій у торговельних відносинах та створення зони поглибленої та всеосяжної вільної торгівлі.

Двадцять першого лютого 2005 р. було схвалено План дій Україна-ЄС – двосторонній політичний документ, який дав змогу суттєво розширити двостороннє співробітництво України до ЄС без внесення змін до чинної договірно-правової бази, проте цей документ вже містив перелік конкретизованих зобов'язань України у сфері зміцнення демократичних інституцій, боротьби з корупцією, структурних економічних реформ та заходів по розвитку співпраці з ЄС з можливістю в подальшому укласти угоду про асоціацію. Вже на цей момент ЄС об'єднує 24 країни, що суттєво впливає на процес прийняття рішень та більш вимогливе ставлення до майбутніх партнерів. 10 країн, які приєдналися до ЄС у 2004 р., проходили саме етап угоди про асоціацію з ЄС перед тим, як стати повноправним членом ЄС. Ця обставина – обговорення договору про асоціацію в майбутньому для України підтверджує європейські прагнення України та неухильний рух в цьому напрямку, який можливо був повільним через внутрішні інституційні недоліки та зловмисність зовнішніх ворогів.

Двадцять першого березня 2014 р. підписано політичну частину Угоди про асоціацію, а 27 червня 2014 р. підписано економічну частину Угоди про асоціацію, обидві ратифіковані 16 вересня 2014 р., а вступили в силу 1 вересня 2017 року. Ця угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Угоди цього типу є винятковими у практиці зовнішньої діяльності ЄС, фактично є новим видом співпраці порівняно з іншими країнами, які вже мають статус кандидата, можливо навіть, що саме такий вид співпраці з майбутніми членами ЄС отримає своє відображення у новому установчому договорі про ЄС.

В умовах збройного конфлікту та вираженої підтримки західних партнерів 28 лютого 2022 року Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі, а вже 7 березня 2022 року Рада ЄС направила запит до Європейській комісії надати Раді свій висновок на цю заявку щодо можливості членства. 17 червня Європейська комісія опублікувала свої висновки щодо заявки на членство України. У своєму висновку Європейська комісія надала аналіз заявці України на основі спроможності країн відповідати Копенгагенським критеріям 1993 року та виставила необхідні критерії (умови), які Україна має виконати для отримання статусу члена ЄС.

Такий висновок можна вважати геополітичним переломом для Європи, оскільки до процесу розширення ЄС долучаються східноєвропейські країни із радянським минулим, ще не розвинутою демократією та з збройними конфліктами. Таке широке геополітичне просування сприятливо розглядається більшістю громадян ЄС та його основними міжнародними партнерами, оскільки це відкрите протистояння агресивній зовнішній політиці росії. Сьогодні порядок денний Ради має навіть ширше значення, через те, що це геополітичне рішення та розширення вимагає обговорення і внутрішніх реформ у ЄС.

Визнання в міжнародному праві є міжнародно-правовою дією суб'єкта міжнародного права, яким він констатує наявність юридично значущої події, факту або поведінки суб'єкта міжнародного права. Зміни, що відбуваються в світі, в останнє десятиліття XX століття: розпад радянського союзу, Югославії, Чехословаччини, поява понад двадцяти нових держав-суб'єктів міжнародного права, їх визнання з боку міжнародного співтовариства актуалізували інтерес до інституту визнання в міжнародному праві. За допомогою акту визнання держава погоджується з відповідними змінами у міжнародному правопорядку та/або міжнародній правосуб'єктності. Визнання, зокрема, констатує вихід на міжнародну арену нової держави або уряду і спрямоване на встановлення правовідносин, характер і обсяг яких залежить від виду і форми визнання. Правовідносини, що виникають на основі акту визнання, існують незалежно від встановлення між суб'єктом, що визнає і визнається, дипломатичних, консульських або інших відносин. Визнання це юридичний факт, який є основою для всіх наступних відносин між суб'єктами міжнародного права.

Визнання – односторонній добровільний акт держави, в якому прямо чи опосередковано вона заявляє або про те, що розглядає іншу державу як суб'єкт міжнародного права і має намір підтримувати з нею офіційні відносини, або про те, що вважає владу, яка утвердилася неконституційним шляхом у державі чи частині його території досить ефективною, щоб виступати в міждержавних відносинах як представник цієї держави або населення відповідної території.

В даний час існують дві теорії визнання (конститутивна та декларативна) і відповідно дві форми поведінки держав на міжнародній арені. Згідно з першою, лише визнання надає дестинатору (адресату) визнання відповідної якості: державі – міжнародної правосуб'єктності, уряду – здатності представляти суб'єкт міжнародного права у міждержавних відносинах; визнання має правотворчим значенням: воно конститує (створює) нових суб'єктів міжнародного права. Найбільш уразлива сторона цієї теорії полягає в тому, що, по-перше, неясно, яка кількість визнань необхідна для надання дестинатору згаданої якості, і, по-друге, держави можуть існувати та вступати в ті чи інші контакти з іншими державами, а уряди, які прийшли до влади неконституційним шляхом, ефективно представляти суб'єкт міжнародного права і без офіційного визнання.

Визнання у міжнародному праві. Сучасні теорії міжнародно-правового визнання. Форми та види визнання у міжнародному праві. Визнання України, як незалежної держави у 1991 р. Договірна практика України, як вираження визнання держави. Договірні відносини української держави на двосторонньому та багатосторонньому рівнях. Розвиток дипломатичних відносин України, як доказ її правосуб'єктності. Розвиток консульських зносин України, як доказ її правосуб'єктності.

Відповідно до декларативної теорії, визнання не передає дестинатору відповідної якості, а лише констатує його появу і служить засобом, що полегшує здійснення з ним контактів. Широко поширена думка, що декларативна теорія більшою мірою відповідає реальності міжнародного життя. Іншими словами, визнання носить декларативний характер і спрямоване на встановлення стабільних, постійних міжнародних правовідносин між суб'єктами міжнародного права. Стаття 9 Статуту Організації американських держав, наприклад, говорить: політичне існування держави не залежить від її визнання іншими державами. Навіть до визнання держава має право на захист своєї цілісності та незалежності. Однак у тих випадках, коли визнають суб'єктом міжнародного права такі освіти, які об'єктивно не можуть бути ними (наприклад, Мальтійський орден), визнання набуває конститутивного або, точніше, квазіконститутивного характеру, надаючи видимості набуття якості, яке визнає бажає бачити у дестинатора.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття та класифікація суб'єктів міжнародного права.
2. Специфічні суб'єкти міжнародного права.
3. Міжнародний імунітет держав як суб'єктів міжнародного права.
4. Державоподібні утворення та інші самостійні політичні одиниці як суб'єкти міжнародного права.

5. Невизнані квазідержавні утворення та їхній правовий статус за національним законодавством та міжнародним правом.

6. Міжнародна правосуб'єктність націй та народів та зовнішня політика України стосовно них.

7. Україна як суб'єкт міжнародного права.

8. Україна у міжнародних відносинах із державами.

9. Реалізація міжнародної правосуб'єктності України шляхом участі у міжнародних організаціях.

10. Інтеграція України до міжнародних організацій універсального та регіонального характеру (СОТ, Рада Європи, тощо).

11. Становлення співробітництва між Україною та ЄС.

12. Європейський напрямок реалізації правосуб'єктності України після підписання Угоди про асоціацію Україна – ЄС.

13. Міжнародно-правове визнання у міжнародному праві.

14. Теорії визнання, види і форми визнання.

Теми для самостійної роботи:

1. Міжнародні неурядові організації як суб'єкти міжнародного права.

2. Еволюція ЄС як суб'єкта міжнародного права.

3. правонаступництво у міжнародному праві.

Тема есе:

Використовуючи філософський метод пізнання – метод рефлексії як головний та інші загальнонаукові методи написати есе на тему: «Здобутки та прорахування у зовнішній політиці України ХХІ ст.».

Міжнародно-правові акти:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

2. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй 1970 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text.

3. Проект висновків щодо ідентифікації міжнародного звичаєвого права з коментарями 2018 року. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_13_2018.pdf.

4. Положення про Комісію міжнародного права від 21.11.1947. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_a01

Рекомендована література:

1. Задорожній О.В. Генеза міжнародної правосуб'єктності України. – Київ, 2014. – 688 с.

2. Тарасов О. Суб'єкти міжнародного права: проблеми сучасної теорії. – Харків : Право, 2014. – 512 р.

3. Далявська Т. П. Невизнані держави в контексті державотворчих процесів та міжнародного визнання. Держава і право. Юридичні і політичні науки. - 2014. Вип. 66. С. 345-353.
4. Ноговіцина Ю.О. Міжнародно-правові аспекти правонаступництва України; наук. ред. О. В. Задорожній; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. - К. : Вид. дім «Промені», 2006. - 352 с.
5. Цимбрівський Т. Інститут визнання у сучасних міжнародно-правових відносинах. Публічне право 2012. № 3 (7). С. 158-163.
6. Головка-Гавришева О. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС і правова система України. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2014. Випуск 36. Частина 2.
7. Земан І. Компетенція Європейського Союзу укладати угоди про асоціацію та міжнародні договори. Наука міжнародного права на рубежі століть. Тенденції розвитку та трансформації : спеціальне видання наукових статей / за наук. ред. проф. В.М. Репецького. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – С. 180-186.
8. Макар Ю. І. Україна в міжнародних організаціях : навч. посібник / Ю. І. Макар, Б. П. Гдичинський, В. Ю. Макар, С. Д. Попик, Н. Ю. Ротар ; за ред. Ю. І. Макара. – Чернівці: Прут, 2009. – 880 с.
9. Толстов С. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири. Віче. №4. 2015. С. 11-15.
10. Петров Р. Транспозиція «acquis» ЄС у правову систему України в Угоді між Україною та ЄС про асоціацію. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2015. Т. 168. С. 81-85.

ТЕМА 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ І КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНДИВІДА

Лекційні питання:

1. Міжнародно-правові стандарти про правовий статус індивіда.
2. Загальна декларація прав людини та інші універсальні міжнародні угоди, що визначають міжнародно-правові стандарти про статус індивіда.
3. Стандарти Ради Європи та ЄС про правовий статус індивіда як сучасний імпульс для розвитку правової системи країн.
4. Міжнародно-правові стандарти громадянських (особистих) прав людини.
5. Міжнародно-правові стандарти економічних, соціальних та культурних прав людини.
6. Міжнародно-правові стандарти про правовий статус індивіда та їх відображення в Конституції України.

Роль міжнародно-правових стандартів про правовий статус індивіда суттєво зросла через соціальну загостреність спричиненою фінансовими та іншими кризами, через які проходять людська цивілізація. Окремо слід наголосити на важливості цих стандартів для України, українців та правової системи України у сучасних умовах збройного конфлікту. Міжнародно-правові стандарти про правовий статус індивіда можна вважати мірилом розвитку людської цивілізації, де звісно важлива і форма – спосіб та форма закріплення цих стандартів, так і зміст, під яким ми також визначаємо механізм забезпечення цих стандартів з боку уповноважених органів та установ, так і ефективний механізм відновлення порушення прав індивіда.

Практично у всіх значущих документах останніх років, підготовлених органами ООН, включаючи документи Генеральної Асамблеї ООН та Ради з прав людини, використовуються терміни «міжнародні стандарти прав людини» або «міжнародно-правові стандарти». Вважається, що вперше термін «стандарт» щодо прав людини був використаний у тексті саме Загальної декларації прав людини (1948). Також вперше філософська концепція прав людини отримала визнання та юридичне втілення у Загальній декларації прав людини.

В даний час міжнародне співтовариство визнає Загальну декларацію документом, що відображає загальні стандарти – систему виражених та узгоджених норм, які є орієнтиром для взаємоприйнятної, цивілізованої поведінки у взаємовідносинах між державами, а також є основою в оцінці дій держав щодо індивідів у процесі здійснення прав та свобод людини.

Понад 100 конституцій, прийнятих у світі після 1948 р., включають каталоги права і свободи, запозичені з тексту Загальної декларації, десятки конституцій містять прямі посилання цей документ. Норми Загальної декларації покладено також в основу багатьох національних законів, ухвал,

інтерпретуються суддями при розгляді справ у національних судах, надихають неурядові організації та правозахисників, які обстоюють права людини на національному та міжнародному рівнях. Загальна декларація є не єдиним нормативним документом, який здійснює міжнародно-правове регулювання статусу індивіда. Серед джерел таких стандартів можна назвати також Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод з протоколами (1950), Європейській соціальний стандарт (1961), Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1975), Підсумковий документ Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (1989), Документ Копенгагенської наради – конференції з людського виміру НБСЄ (1990) тощо. В інституційному аспекті важливо відмітити резолюцію Генеральної асамблеї ООН № 48/134, якою затверджено Принципи стосовно статусу національних інститутів сприяння та захисту прав людини (Паризькі принципи), які передбачають, що ефективна імплементація міжнародних стандартів прав людини є можливою винятково за наявності заходів та інституцій на національному рівні. Такі інституції мають не тільки підтримувати та захищати права людини, але й розвивати публічну свідомість щодо таких прав та свобод.

Основними вимогами при виробленні міжнародних стандартів прав людини є вимоги, передбачені у прийнятій 4 грудня 1966 р. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН №41/120 «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини»: документи у сфері прав людини повинні: «а) узгоджуватись із існуючим зводом міжнародно-правових норм у сфері прав людини; b) мати фундаментальний характер і ґрунтуватись на притаманних людській особистості гідності та цінності; c) бути достатньо чіткими, аби слугувати джерелом прав і обов'язків, які піддаються визначенню й здійсненню; d) передбачати, де це доречно, реалістичний та ефективний механізм здійснення, включаючи системи подання доповідей; e) користуватися широкою міжнародною підтримкою».

По дії в просторі розрізняють універсальні (діють у всьому світі) і регіональні (діють в певному регіоні земної кулі) стандарти. До універсальних відносять, наприклад. Загальну Декларацію прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права і Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.). До регіональних – Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод (1950 р.), Американську конвенцію прав людини (1969 р.), Африканську хартію прав людини і народів (1981 р.).

Залежно від дії щодо певного кола осіб розрізняють загальні (що стосуються прав всіх людей) і спеціальні (що стосуються прав окремих категорій населення) стандарти. Наприклад, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Європейська Конвенція про захист прав людини і основних свобод відносяться до загальних стандартів. Прикладом спеціальних стандартів є Конвенція про права дитини, Конвенція про статус біженців, Конвенція про запобігання рабству і схожим з ним інститутам. Спеціальні міжнародно-правові

стандарти регулюють статус осіб, об'єктивно самих незахищених: дітей, жінок, біженців, національних меншин.

Європейські стандарти, закріплені на рівні таких міжнародних організацій та політичних утворень, як Рада Європи, Європейський Союз, Організація по безпеці та співробітництву в Європі сприймаються як наступні за міжнародними за важливістю та впливом. З іншого боку, на даний час сформувалися також американські та африканські стандарти прав людини, а в процесі формування перебувають арабські стандарти прав людини. На відміну від міжнародних стандартів прав людини, регіональні стандарти в цілому визначають основні досягнення міжнародного права прав людини більш широко і кращим чином враховують специфіку відповідного регіону (в Європі – протидію дискримінації, забезпечення гендерної рівності, абсолютизація права на життя, розширення екологічних прав; в Африці – забезпечення права на збереження національної ідентичності, в арабських країнах – інакше ставлення до окремих особистих прав у сімейній сфері, а також прав, які визначають правовий статус жінок, розглядаючи їх з позицій ісламу).

В цьому аспекті, європейські стандарти прав людини – це стандарти прав людини, визначені документами Ради Європи, Європейського Союзу, Організації безпеки та співробітництва в Європі та інших регіональних європейських міжнародних організацій, обов'язковість яких визнана державами-членами цих організацій через ратифікацію, затвердження, укладання відповідних документів або через фактичне визнання відповідних стандартів та їх застосування, сформовані відповідно до міжнародних стандартів прав людини і які є основою для вироблення національних стандартів держав-учасниць відповідних організацій.

Серед основних документів Ради Європи потрібно назвати такі, як Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод, що була прийнята 4 листопада 1950 року в Римі відповідно до Загальної декларації прав людини з метою додержання країнами-підписантами (членами Ради Європи) та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини. Зазначений документ був ратифікований Україною лише 17 липня 1997 року, текст Загальної декларації був ратифікований із заявами та застереженнями, а набув чинності 11 грудня 1997 року.

Іншими важливими документами, які встановлюють регіональний вимір міжнародно-правових стандартів про правовий статус індивіда є Європейська соціальна хартія, Європейська культурна конвенція, Європейська конвенція про громадянство, Конвенція про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства.

У рамках діяльності Європейського Союзу 7 грудня 2000 року була підписана Європейська хартія з основних прав, її чинність у просторі поширюватиметься на країни – учасниці Європейського Союзу. Хартія з основних прав передбачає весь набір громадянських, політичних, економічних

та соціальних прав осіб – резидентів Євросоюзу. Ці права поділено на 6 розділів: гідність, свободи, рівність, солідарність, права громадян, правосуддя. Однак, якщо всі члени ЄС є одночасно членами Ради Європи та ратифікували Європейську конвенцію про права людини 1950 р., то для чого ЄС необхідний новий документ в цій сфері та у тому самому регіоні, у чому його особливість, як він доповнює існуючий арсенал прав. Можна відзначити окремі новації, які внесені до Європейської хартії: це, зокрема, заборона клонування людської істоти, захист персональних даних, включення до неї права індивіда на мир і зобов'язання Євросоюзу захищати це право тощо. Європейська хартія щодо багатьох прав збігається з Європейською конвенцією, але оскільки Євросоюз не є членом Європейської конвенції, то безпосередня дія Європейської хартії є обмеженою. Вона (дія) спрямована на органи та установи Євросоюзу, стосується спільних рішень Євросоюзу та їх реалізації в національних законодавствах. На сьогодні Європейська хартія є юридичне зобов'язуючим документом, частиною установчих договорів і не має декларативного характеру, радше це перша глава майбутньої конституції або іншого документу від ЄС, який поєднає країни Європи під спільним гаслом – захист прав індивіда.

Україна від початку свого державного будівництва виявила намір посісти належне місце в Європейському співтоваристві і першими кроками у цьому напрямку був вступ України до Ради Європи, включення стандартів про правовий статус індивіда у Конституцію України, перенесення до національної системи права принципів, цінностей та орієнтирів Ради Європи, головними з яких, без сумніву, є правозахисні принципи Європейської конвенції з прав людини та Європейського суду з прав людини, відображені у його багаторічній практиці. Прийняття 2006 р. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» стало свідченням послідовності намірів України привести не тільки своє законодавство, а й практику його застосування у відповідність з означеними стандартами.

Неодмінною складовою правової системи ЄС є група його актів з прав людини, і для України вагомість регіональних стандартів та стандартів ЄС зокрема визначається тим, що українська правова система повинна розвиватися у напрямі задоволення Копенгагенських критеріїв щодо стабільності суспільства, верховенства права і функціонування ринкової економіки. Україна як країна-кандидат на вступ у ЄС має виконувати взяті на себе зобов'язання, що тепер вже можна вважати життєво важливим.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття населення в міжнародному праві.
2. Громадянство та міжнародне право. Набуття громадянства та його втрата.
3. Статус іноземців і міжнародне право.
4. Біженці та вимушені переселенці. Право притулку.
1. 5. Міжнародно-правові стандарти про правовий статус індивіда.
7. Загальна декларація прав людини та інші універсальні міжнародні угоди, що визначають міжнародно-правові стандарти про статус індивіда.

8. Стандарти Ради Європи та ЄС про правовий статус індивіда як сучасний імпульс для розвитку правової системи країн.

9. Міжнародно-правові стандарти громадянських (особистих) прав людини.

10. Міжнародно-правові стандарти економічних, соціальних та культурних прав людини.

11. Міжнародно-правові стандарти про правовий статус індивіда та їх відображення в Конституції України.

12. Практика ЄСПЛ та її значення для розвитку концепції прав людини.

13. Обмеження прав в свобод людини за надзвичайних умов (міжнародний та національний аспект).

14. Матеріальні та процесуальні умови дерогації.

15. Міжнародна система моніторингу прав людини: елементи та ефективність.

16. Міжнародно-правові стандарти прав осіб, що належать до певних груп населення.

Теми для самостійної роботи:

1. Система захисту прав людини у мусульманських країнах.
2. Африканська хартія прав людини і народів: загальна характеристика.
3. Організаційно-правові засади захисту прав людини в рамках АСЕАН. (Асоціації держав південно-східної Азії).

Тема есе:

Застосовуючи різні рівні порівняльно-правового методу дослідити тему: «Ефективність регіональних систем захисту прав та свобод людини».

Міжнародно-правові акти:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Юрінком, 1996. – 80 с.

2. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року // Урядовий кур'єр. – 18 серпня 2004 р. № 155.

3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Права людини і професійні стандарти для працівників правоохоронних органів в документах міжнародних організацій. К.: Сфера, 2002. С. 9-12.

4. Європейська соціальна хартія від 18 жовтня 1961 року // Збірка договорів Ради Європи: Українська версія / Є. М. Вишневецький (пер. та ред.). – К.: Парламентське вид-во, 2000. – С. 65-86.

5. Конвенція про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 року // Забезпечення прав людини. Хрестоматія. – К. – Х., 2005. – С. 61-65.

6. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року // Забезпечення прав людини. Хрестоматія. – К. – Х., 2005. – С. 38-46.

7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року // Забезпечення прав людини. Хрестоматія. – К. – Х., 2005. – С. 33-38.

8. Протокол до Конвенції про захист прав людини та основних свобод // Право України. – 2010. – № 10. – С.225-226.

9. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод, який гарантує деякі права і свободи, що не включені до Конвенції та першого Протоколу до неї // Право України. – 2010. – № 10. – С.226-227.

10. Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод щодо скасування смертної кари // Право України. – 2010. – № 10. – С.227-229.

11. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод // Право України. – 2010. – № 10. – С. 229-231.

12. Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод // Право України. – 2010. – № 10. – С. 231-232.

13. Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод // Право України. – 2010. – № 10. – С. 232-233.

Рекомендована література:

1. Бурлак О.В. Міжнародні стандарти щодо захисту і заохочення прав людини: монографія. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 212 с.

2. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина: Навчальний посібник / В. В. Молдован, Л. І. Чулінда. – К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 206 с.

3. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: Підруч. / О.В.Пушкіна, В. М. Шкабаро, Т. М. Заворотченко. – Д.: Вид-во ДУЕП імені Альфреда Нобеля, 2011. – 336 с.

4. Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Права і свободи людини та громадянина: Навчальний посібник. – Х.: Факт, 2001. – 440 с.

5. Міжнародне право: Навчальний посібник // Мін. освіти і науки України; За заг. ред. М.В. Буроменського. – Київ: ЮрІнком Інтер, 2018. – 335 с.

6. Міжнародне право в документах // Ред.: М.В. Буроменський; Укл.: Ю.В. Щокін, В.М. Стешенко, Р.Б. Хорольський. – Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2013. – 375 с.

7. Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві: міжнародно-правові механізми захисту: підручник. Київ: Промінь, 2010. 722 с.

8. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. – Київ: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. – 470 с.

9. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2014. – 464 с.

10. Рабінович П.М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальні поняття, класифікація. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 1. С.19-24.

11. Черкес М.Ю. Міжнародне право: Підручник // Мін. освіти і науки України. – Київ: Знання, 2011. – 397 с.

ТЕМА 3. ПОРЯДОК УКЛАДАННЯ, ВИКОНАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЇ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ УКРАЇНИ

Лекційні питання:

1. Генеза та розвиток міжнародного договору як джерела права.
2. Сучасне поняття міжнародного договору як джерела права, місце в системі джерел права та види міжнародних договорів.
3. Порядок укладання виконання та Припинення дії міжнародних договорів України.
4. правонаступництво України по відношенню міжнародних договорів.
5. Механізми імплементації міжнародних договорів як джерел права в Україні.

Генеза та розвиток міжнародного договору як джерела права. На сьогоднішній день головну роль в міжнародно-правовому регулюванні відіграють міжнародні договори. Юридична техніка їх підготовки та прийняття дуже специфічна. Враховуючи роль договорів в історії міжнародних відносин та визнаючи зростаюче значення договорів як джерел міжнародного права і як засобів світового співробітництва між націями, незалежними від відмінностей у їхньому державному та суспільному устрої, зазначаючи, що принципи вільної згоди та сумлінності та норма *pacta sunt servanda* отримали загальне визнання.

Договірним відносинам на різних етапах розвитку суспільства завжди приділялася особлива увага, оскільки договір є одним із найважливіших інструментів узгодження інтересів і волі, які використовуються в суспільстві та юридичній практиці. Договірні конструкції зустрічаються буквально скрізь, у будь-якій сфері життєдіяльності людини і суспільства в цілому: міжнародні, політичні, цивільно-правові та просто повсякденні відносини в однаковій мірі і в найбільш істотних своїх аспектах базуються на договорі як санкції прав та зобов'язання, що з них випливають. Важко переоцінити значення договору в світі, його особливе місце в суспільному розвитку.

Незважаючи на тимчасову віху, пошук нових підходів до сутності права та його ціннісних аспектів не втратив своєї актуальності. Договір як загальноправова категорія також є предметом інтересу дослідників через його особливу роль у регулюванні суспільних відносин.

Розвиток договірних структур здійснювався і продовжує здійснюватися в загальному контексті політичної, економічної, духовної, а також культурної історії. Останнім часом у юридичній літературі все більше уваги приділяється соціальному змісту договору, у зв'язку з чим пропонуються якісно нові підходи до розуміння договору, формуються нові системи цінностей, визначаються нові ідеали. Отже, можна сказати, що договір стає міжгалузевим інститутом.

В даний час договір як джерело права становить важливий теоретичний і практичний інтерес для вчених-юристів не тільки з юридичної точки зору, а й з історичної точки зору, оскільки договір має унікальні особливості свого

розвитку, а також як особливий вплив на суспільні відносини переважної більшості сучасних держав. З іншого боку, договір відіграє помітну роль у сучасному цивільному обороті. За допомогою договору (угоди, контракту тощо) здійснюються створення, передача та розподіл матеріальних і нематеріальних благ. Широке застосування договорів протягом тисячоліть пояснюється ще й тим, що договір є найбільш гнучкою правовою формою, в яку можуть бути наділені найрізноманітніші суспільні відносини.

З розвитком суспільства договір став одним із основних і важливих джерел права. У зв'язку з цим особлива увага приділялася інституту договору та договірним відносинам протягом усієї державно-правової еволюції.

Сучасне поняття міжнародного договору як джерела права, місце в системі джерел права та види міжнародних договорів. Термін «міжнародні договори» майже зберігся і став загальновживаним. Міжнародний договір - це міжнародно-правова угода, укладена державами та іншими суб'єктами міжнародного права в письмовій формі, незалежно від того, чи міститься така угода в одному, двох або кількох взаємопов'язаних документах, і незалежно від її конкретного найменування. Основним принципом права міжнародних договорів є принцип сумлінного виконання який впливає міжнародних зобов'язань. Відступ від цього принципу у відносинах між суб'єктами міжнародного права визнається неприпустимим. Об'єктом міжнародного договору є відносини між суб'єктами міжнародного права з приводу матеріальних і нематеріальних благ, дій та утримання від них. Будь-яке питання, якщо воно відноситься до міжнародних або внутрішніх справ держави, може стати об'єктом міжнародного договору. Однак держави утримуються від того, щоб об'єктом угоди вважати питання, що входять до внутрішньої компетенції держав. Під метою міжнародного договору розуміється те, що суб'єкти міжнародного права прагнуть здійснити або досягти шляхом укладення договору.

Найважливішими універсальними конвенціями, що регулюють відносини у зв'язку з укладенням і застосуванням міжнародних договорів, є: Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р., яка детально регламентує порядок укладення міжнародних договорів між державами, набрання ними чинності, тлумачення, використання та скасування, а також умови їх дії; Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів 1978 року, Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 року.

На процес формування норм договірного права впливають резолюції міжнародних організацій, у тому числі резолюції Генеральної Асамблеї ООН.

Важливе місце в регулюванні укладення та виконання міжнародного договору належить національному праву. Зазвичай ці питання регулюються конституційним правом і спеціальними законами чи постановами відповідних органів.

Конституція України визначає місце міжнародних договорів у національному законодавстві України (ст. 9 Конституції України). Закон України "Про дію міжнародних договорів на території України" від 10 грудня 1991 р. регулює застосування міжнародних договорів на території України.

Порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України встановлено Законом України “Про міжнародні договори України” від 22 грудня 1993 р. Наразі діє Закон України “Про міжнародні договори України” 2004 року. Дія цього Закону поширюється на всі договори України - міждержавні, міжурядові та міжвідомчі, регламентовані нормами міжнародного права, незалежно від їх форми та найменування.

Порядок укладання виконання та припинення дії міжнародних договорів України. Укладання міжнародних договорів – це сукупність процедур із застосуванням різноманітних документів, засобів і форм, які поділяються на етапи та обґрунтовують дію міжнародних договорів.

Укладення міжнародного договору України – дії щодо підготовки тексту міжнародного договору, його прийняття, встановлення його автентичності, підписання міжнародного договору та надання згоди на його обов'язковість для України.

Процес укладання міжнародного договору умовно поділяють на три етапи, які у свою чергу, складаються з підстадій і юридичних дій.

Прийняття тексту договору вважається першим етапом укладення міжнародного договору. Але цьому етапу передують договірна ініціатива та надання повноважень.

Для участі в процедурі укладення міжнародного договору на будь-якій стадії представник держави або міжнародної організації повинен мати повноваження на вжиття відповідних заходів.

Повноваження – це спеціальні документи, які видаються компетентними органами держави відповідно до національного законодавства і засвідчують право конкретної особи представляти державу на відповідному етапі укладення договору.

Для участі в усіх стадіях укладення міжнародного договору представником держави чи організації вважається особа, яка представляє державу чи організацію, лише за умови пред'явлення ним своїх повноважень.

При укладенні двосторонніх договорів відбувається обмін повноваженнями; при укладанні багатосторонніх повноваження надаються для перевірки.

Представляти державу з метою вчинення всіх актів, що стосуються міжнародних договорів, без пред'явлення повноважень, мають право глави держав, глави урядів і міністри закордонних справ, які уповноважені за посадою (*ex officio*), а також глави дипломатичних представництв – лише з метою прийняття тексту угоди між державою, що акредитує, і державою, до якої вони належать акредитований.

Перший етап укладання договору – етап прийняття тексту договору – включає підготовку, розробку, узгодження та прийняття тексту договору. Узгодження підготовленого чи розробленого тексту договору відбувається звичайними дипломатичними каналами, на міжнародних конференціях та в рамках міжнародних організацій. Порядок прийняття тексту договору прямо регулюється ст. 9 Віденської конвенції 1969 р.

Другим етапом укладення договору є встановлення автентичності тексту договору. Порядок фіксації остаточності тексту, який підтверджує, що він не підлягає зміні, є процедурою встановлення автентичності тексту договору. Засоби встановлення автентичності тексту визначаються в самому тексті договору: це може бути підписання (*ad referendum*) або парафування, або включення тексту договору в заключний акт міжнародної конференції (ст. 10 Віденської конвенції 1969 р.).

Третім етапом укладення договору є вираження згоди на обов'язковість договору. До цієї стадії відноситься пряме вираження згоди, яка здійснюється у таких формах: підписання, обмін документами, ратифікація, затвердження, приєднання (ст. 11 Віденської конвенції 1969 р.).

До третього етапу укладення договору певною мірою відносяться також юридичні дії, що супроводжують процедуру остаточного прийняття договору. Такими юридичними діями є: направлення документів до депозитарію, функції депозитарію, реєстрація договору, публікація договору, а також інститут застережень і заяв. До цієї стадії належить безпосереднє вираження згоди, що здійснюється в таких формах: підписання, обмін документами, ратифікація, затвердження, приєднання (ст. 11 Віденської конвенції 1969 р.).

Юридичні дії, які проводять процедуру остаточного ухвалення договору, певною мірою також належать до третьої стадії викладання договору. Такими юридичними діями є: направлення документів депозитарію, функції депозитарію, реєстрація договору, опублікування договору, а також інститут застереження та заявки.

Припинення дії міжнародного договору означає, що він втратив обов'язковість для його учасників і перестав породжувати права та обов'язки у відносинах між ними.

З припиненням міжнародного договору він втрачає юридичну силу для всіх його учасників. Розірвання договору або вихід з нього можливий відповідно до положень договору або в будь-який час за згодою всіх учасників після консультації з іншими договірними державами.

Зазвичай сторони договору передбачають у прикінцевих пунктах способи припинення договору або умови, за яких можливе його припинення. Найчастіше в договорі визначається термін його дії, після закінчення якого договір автоматично втрачає чинність.

Способи припинення договорів можна розділити на дві великі групи: 1) недобровільні способи, при застосуванні яких розірвання міжнародного договору обумовлено настанням події або факту, без волевиявлення сторін, спрямованих на при розірванні договору. До таких подій належать: закінчення терміну дії договору; виконання умов міжнародного договору, за яким укладено договір; поява нової імперативної норми (*ius cogens*); війна; припинення існування предмета договору; 2) вольові способи, при яких припинення міжнародного договору є результатом прямого волевиявлення сторін, які об'єднуються одним поняттям – припинення. Ці способи включають: денонсацію, відкликання, новацію та анулювання.

Найпоширенішим способом розірвання договору є денонсація – одностороння відмова від договору з попередженням, яка здійснюється в установленому порядку та своєчасно, які передбачені умовами договору. Якщо договором передбачена можливість розірвання, то учасник повинен виконати умови розірвання і зобов'язаний заздалегідь попередити про це інші сторони. Якщо договір не містить положень про його розірвання або відмову від нього, то він не підлягає розірванню і відмова від нього не допускається, якщо не буде встановлено, що учасники мали намір допустити можливість розірвання або відступу або характер договору не передбачає права на денонсацію або відмову.

Учасник повинен повідомити про намір денонсувати договір принаймні за 12 місяців (ст. 56 Віденської конвенції). Законом України “Про міжнародні договори України” визначено, що пропозиції про денонсацію міжнародних договорів України вносять Міністерство закордонних справ України, інші міністерства та відомства Уряду України; Уряд України вносить відповідні пропозиції Президенту України або Верховній Раді України. Денонсація міжнародних договорів України здійснюється законом України, указом Президента України, постановою Уряду України.

Правонаступництво України по відношенню міжнародних договорів. Наразі основні питання правонаступництва держав регулюються двома універсальними договорами: Віденською конвенцією про правонаступництво держав щодо договорів від 23 серпня 1978 року (Україна приєдналася до цієї конвенції 17 вересня 1992 р.) та Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо державного майна, державних архівів і державних боргів від 8 квітня 1983 р.

Віденська конвенція 1978 р. регулює правонаступництво лише щодо договорів, укладених у письмовій формі, і лише між державами. Стосовно усних договорів і договорів між державами та іншими суб'єктами міжнародного права застосовуються звичаєві норми.

Конвенція встановлює наступні правила правонаступництва щодо договорів:

- у разі створення нової незалежної держави в результаті деколонізації діє принцип («чистого листа»): нова держава не зв'язана договорами, укладеними колишніми метрополіями;

- нова незалежна держава не зобов'язана зберігати будь-який договір або ставати його учасником лише тому, що на момент правонаступництва цей договір був чинним щодо території – об'єкта правонаступництва;

- нова держава може стати учасником будь-якого багатостороннього договору, який діяв на території правонаступництва, шляхом повідомлення про правонаступництво. Якщо до моменту правонаступництва держава-попередниця підписала договір з умовою ратифікації, прийняття або затвердження, правонаступник може стати учасником договору шляхом його ратифікації, прийняття або затвердження (крім випадків несумісності участі правонаступника з предметами та цілями договору).

Якщо частина території держави стає частиною території іншої держави, по відношенню до цієї території:

- договори держави-попередниці втрачають силу;

- договори держави- правонаступника набувають чинності, за винятком випадків, коли застосування цих договорів було б несумісним з їх об'єктами та цілями. Двосторонній договір, що діє щодо території – об'єкта правонаступництва, вважається дійсним і для держави- правонаступниці, якщо нова держава домовилася про це з контрагентом або це впливає з її поведінки.

При об'єднанні двох або більше держав права та обов'язки за їх договорами переходять до правонаступника, якщо сторони не встановили інше і це не суперечить об'єктам і цілям договору.

Коли частина території відокремлюється та приєднується до іншої держави, договори попередника продовжують діяти для правонаступника.

Про правонаступництво договорів депозитарій та/або його учасники письмово повідомляються.

Правонаступництво не впливає на договори, що встановлюють кордони та їх режим, а також зобов'язання щодо використання будь-якої території, встановлені на користь іноземної держави.

При переході частини території від однієї держави до іншої діє принцип рухомості договірних кордонів, відповідно до якого межі договору скорочуються або розширюються разом з кордонами держави. Договори держави попередника втрачають чинність щодо переданої території, а договори держави правонаступник набирають чинності.

При об'єднанні держав усі їхні договори зберігають силу, але поширюються лише на ту частину території об'єднаної держави, щодо якої вони діяли на момент правонаступництва.

Сьогодні згідно ст. 6 Закону України “Про правонаступництво України” від 12 вересня 1991 року № 1543-ХІІ78 Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України. Відповідно з тими країнами, з якими срср підписав міжнародні договори, а Україна і відповідна країна не підписали нового договору, в нашій державі застосовуються норми міжнародного договору, укладеного між срср і відповідною країною. Але якщо незалежна Україна підписала нові міжнародні договори, то застосовуються норми нового договору.

Механізми імплементації міжнародних договорів як джерел права в Україні. Наразі відповідно до Конституції України (ст. 9) чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, що суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Закон України «Про міжнародні договори України» у ст. 9 встановлено перелік міжнародних договорів, що підлягають ратифікації. Це, зокрема, політичні (про дружбу, взаємодопомогу та співробітництво, нейтралітет), територіальні та ті, що стосуються державних кордонів, делімітації виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України, мирні; що стосуються прав, свобод і обов'язків людини і громадянина; загальноекономічний (про економічне та науково-технічне співробітництво),

про загальні фінансові питання, про надання Україною кредитів та економічної допомоги іноземним державам і міжнародним організаціям, а також про одержання Україною позик від іноземних держав і міжнародних фінансових організацій, які не передбачені в Державному бюджеті України та інші.

Міжнародні договори набирають чинності для України після надання нею згоди на обов'язковість міжнародного договору відповідно до Закону "Про міжнародні договори України" в порядку і строки, встановлені договором, або в інший спосіб, погоджений сторонами.

Слід також враховувати, що для міжнародних договорів не властиво набувати чинності з моменту підписання. Після підписання договору зазвичай проходить тривалий період часу, протягом якого виконуються процедури, необхідні для того, щоб цей договір набрав чинності.

Таким чином, підписаний і ратифікований Україною міжнародний договір може ще не набути чинності. У міжнародному приватному праві часто має значення не лише факт участі України в міжнародному договорі, а й факт набрання ним чинності для іншої держави (наприклад, держави, до якої належить іноземний учасник правовідносин).

Інститут припинення дії міжнародних договорів в Україні можна розглядати як різновид міжнародно-правової гарантії, що забезпечує стабільність міжнародних договорів як джерел права в Україні в процесі зміни одних держав – суб'єктів міжнародного права – іншими державами.

У праві України при вирішенні питань припинення та призупинення дії міжнародних договорів використовується частина п'ята Віденської конвенції 1969 року (статті 54-64). З іншого боку, у Віденській конвенції 1969 р. відсутній диференційований підхід до різних видів договорів (двосторонніх, багатосторонніх, загальних, обмежених), у тому числі щодо встановлення їх строкової (часової) дії.

Припинення дії міжнародного договору України Закон України «Про міжнародні договори України» визначає міжнародний договір як втрату ним чинності на умовах, визначених самим міжнародним договором, або за добровільним рішенням сторін (денонсація, вихід з нього). з договору), а також припинення міжнародного договору України як переривання дії міжнародного договору протягом певного часу (ст. 2).

Для подальшого підвищення ефективності правового механізму взаємодії між Європейським Союзом та Україною важливо сформулювати систему правових засобів і заходів, які б належним чином забезпечували інтеграційні процеси на кожному з етапів. Реалізація цих заходів сприятиме забезпеченню інтеграції правової системи України з європейськими міждержавними правовими системами. При виконанні міжнародного договору варто вирішити, чи можна цей міжнародний договір застосовувати до відносин, які підлягають регулюванню? Чи є Україна стороною цього міжнародного договору; чи діє він для конкретних учасників цих відносин? Слід також мати на увазі, що навіть міжнародний договір, стороною якого Україна не є, іноді може бути застосований українським судом для врегулювання відносин (як частини

національного права іноземної держави, яка є учасницею договору), якщо внутрішнє колізійне право посиляється на це право.

Більшість норм міжнародних договорів застосовуються до правовідносин у результаті трансформації, тобто перетворення їх на норми внутрішнього права. Способи здійснення перетворення передбачені національним законодавством держав. Для України це означає підписання, ратифікація, затвердження, прийняття, приєднання до договору. Згода України на обов'язковість міжнародного договору для України може бути здійснена в інший спосіб за згодою сторін.

Норми, що містяться в міжнародному договорі, зберігають у праві України автономне положення. Автономія також означає, що норми не можуть бути змінені довільно, без згоди інших держав, які є учасниками цієї міжнародної угоди. Крім того, тлумачення норм міжнародного договору має бути однаковим для всіх учасників.

Питання до практичного заняття:

1. Генеза та розвиток міжнародного договору як джерела права.
2. Місце міжнародного договору в системі джерел права.
3. Право міжнародних договорів як галузь міжнародного публічного права сучасності.
4. Сучасне поняття міжнародного договору.
6. Види міжнародних договорів.
7. Сторони в договорах. Право на участь у договорах.
8. Порядок і стадії укладання міжнародних договорів.
9. Представництво держав при укладанні міжнародного договору.
10. Ратифікація міжнародних договорів, ратифікаційні грамоти.
11. Депозитарій і його функції.
12. Набрання чинності міжнародним договором.
13. Реєстрація і публікація договору.
14. Порядок укладання виконання міжнародних договорів України.
15. Припинення дії міжнародних договорів України.
16. Правонаступництво України по відношенню міжнародних договорів.
17. Механізми імплементації міжнародних договорів як джерел права в Україні.
18. Законодавство України про міжнародні договори.
19. Положення законодавства України щодо укладання міжнародних договорів за участю України.
20. Повноваження окремих осіб відносно укладання міжнародних договорів за участю України.

Теми для самостійної роботи:

1. Генеза та розвиток міжнародного договору як джерела права.
2. Право міжнародних договорів як галузь міжнародного публічного права сучасності

3. Сучасне поняття міжнародного договору як джерела права.
4. Місце міжнародного договору в системі джерел права.
5. Джерела та кодифікація права міжнародних договорів.
6. Види міжнародних договорів.
7. Порядок укладання виконання міжнародних договорів України.
8. Володіння міжнародною правосуб'єктністю в контексті права міжнародних договорів.
9. Волевиявлення як необхідний чинник для участі в укладанні міжнародних договорів.
10. Ініціювання укладання міжнародного договору.
11. Особи, які мають право укласти міжнародні договори без особливих повноважень.
12. Припинення дії міжнародних договорів України.
13. Положення законодавства України щодо укладання міжнародних договорів за участю України.
14. Повноваження окремих осіб відносно укладання міжнародних договорів за участю України.
15. правонаступництво України по відношенню міжнародних договорів.
16. Механізми імплементації міжнародних договорів як джерел права в Україні.
17. Законодавство України про міжнародні договори.

Тема есе:

Застосовуючи різні рівні порівняльно-правового методу дослідити тему: «Імплементація норм міжнародного договору у національне законодавство: досвід країн різних правових систем».

Міжнародно-правові акти:

1. Конституція України 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Закон України «Про дію міжнародних договорів на території України» 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-12#Text>
3. Закон України «Про міжнародні договори України» 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
4. Закон України «Про правонаступництво України» 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text>
5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text
6. Віденська конвенція про право міжнародних договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text
7. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів 1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_185#Text

Рекомендована література:

1. Баймуратов М.О. Міжнародне публічне право: підручник. Київ: Фенікс, 2018. 762 с.
2. Богатчук Д.П. Щодо правової природи принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 8. С. 214–217.
3. Борисов Є.Є. Відступ держав від зобов'язань у праві міжнародних договорів. Право і суспільство. 2017. № 5. С. 273–277.
4. Борисов Є.Є. Розвиток міжнародних механізмів відступу держав від власних договірних гуманітарних зобов'язань (XVIII–XX ст.). Підприємництво, господарство і право. 2018. № 8. С. 168–172.
5. Войціховський А.В. Міжнародне право: підручник. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 544 с.
6. Мануїлова К. В. Загальні принципи права у міжнародному праві. Право і суспільство. № 1, 2023. С.389-394.
7. Мицик В.В., Буроменський М.В., Буткевич О.В. Міжнародне публічне право : підручник / під ред. В.В. Мицика. Харків: Право. Т. 1. Основи теорії. 2019. 416 с.
8. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
9. Каленіченко Л.І. Слинко В.Д. Співвідношення національного та міжнародного права в розрізі адаптації національної системи законодавства до європейського законодавства. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 6. С. 24–27.
10. Атаманова Н.В. Роль та значення міжнародних договорів у національній правовій системі України. Право і суспільство. 2020. № 2. С. 7–13.
11. Рагуліна К.А. Міжнародний договір як джерело права в Україні: загальнотеоретичний аспект: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2021. 23 с.

ТЕМА 4. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ЗАСОБИ ЗМІНИ ДЕРЖАВНОЇ ТЕРИТОРІЇ

Лекційні питання:

1. Види території у міжнародному праві.
2. Концепція державної території.
3. Зміна державної території.
4. Державний кордон.
5. Міжнародно-правові підстави зміни державної території.
6. Міжнародно-правові засоби зміни державної території.
7. Делімітація та демаркація державної території.

Види території у міжнародному праві. За правовим режимом у міжнародне право виділяють такі види території: державна, змішана, міжнародна.

Державна територія - це територія, що під суверенітетом будь-якої держави, наприклад, територія Французької республіки.

Змішана територія – це територія, на яку поширюється обмежений суверенітет держави, що межує з цією територією, наприклад, територія континентального шельфу.

Міжнародна територія – територія, яка не належить до державної території та території зі змішаним режимом, як приклад подібної території можна навести територію супутника нашої планети – Місяця.

Незважаючи на те, що найбільшою за площею є міжнародна територія (до її складу, наприклад, входить весь космічний простір), найбільша кількість міжнародних правовідносин виникає з приводу державної території. Про правовий режим державної території ми і в основному сьогодні говоритимемо, а питання міжнародної території та території зі змішаним режимом залишимо для лекції з морського та космічного права.

Концепція державної території. Незважаючи на очевидність для обивателя в питанні про те, що таке «державна територія», у міжнародній науці представлені дві теорії про сутність території в міжнародному праві: теорія об'єкта і теорія компетенції.

Теорія об'єкта стверджує, що територія держави та обмежена державними кордонами. Теорія компетенції – територія держави та, де є люди, підпорядковані волі держави. Наприклад, якщо на якійсь території люди не підкоряються законам держави, до яких належить ця територія, то згідно з теорією компетенції, ця територія вже не належить до території цієї держави.

Зміна державної території. Хоча будь-яка зміна державної території є замахом на такий принцип міжнародного права, як принцип територіальної цілісності держав, все ж таки таке явище в міжнародній практиці зустрічається. Існують такі способи зміни державної території: плебісцит, цесія, анексія.

Плебісцит – це зміни належності державної території внаслідок всенародного голосування. Цей спосіб ґрунтується на такому принципі міжнародного права, як право націй на самовизначення. Для міжнародної лігітимізації цього способу референдум повинен проходити за чіткою юридичною процедурою та під контролем представників міжнародного співтовариства.

Цесія – це обмін територіями між державами. Причинами даного обміну можуть бути, наприклад, необхідність «вирівнювання» кордону, обмін територіями з переважним проживанням представників не титульної нації тощо. Обов'язковою умовою цесії буде згода обох держав, що обмінюються територією.

Анексія – це захоплення однією державою території іншої держави. Це спосіб зміни юрисдикції будь-якої території, що суперечить міжнародному праву. Існує цей спосіб лише тому, що деякі держави, користуючись своєю військовою силою, утримують за собою анексовану територію. Але, у будь-якому разі, рано чи пізно ця територія відійде тій державі, яка її відторгнула.

Державний кордон. Державний кордон – це площина, в якій укладено державну територію. Існують такі види державних кордонів: сухопутний, водний, повітряний. Сухопутна межа буває природною (наприклад, по вершинах гірської гряди) та штучною (розмічена межовими знаками). Водна межа річкою проходить фарватером, тальвегом або посередині річки, а морем – зовнішньою кромкою територіальних вод. Повітряна межа - це площина, що проходить через сухопутний або водний кордон.

Встановлення державного кордону відбувається у два етапи: делімітація та демаркація. Делімітація – це встановлення кордону по карті. Укладається двосторонній договір, додатком до якого є великомасштабна карта, на якій проведено кордон. Прикладом такого договору, щоправда злочинного, є договір між Гітлером та Сталіним про поділ Польщі. Демаркація – це встановлення кордону біля. Двостороння комісія, керуючись картами, встановлює межові знаки. Після закінчення демаркації підписується відповідний акт.

Питання про територію в міжнародному праві дуже широке і буде розкриватися далі в багатьох лекціях, наприклад, морському та космічному праві.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття території держави.
2. Види території у міжнародному праві.
3. Концепція державної території.
4. Зміна державної території.
5. Державний кордон.
6. Міжнародно-правові підстави зміни державної території.
7. Міжнародно-правові засоби зміни державної території.
8. Делімітація та демаркація державної території.
9. Правовий режим континентального шельфу. Проблеми делімітації континентального шельфу в Чорному морі.

10. Анексія Кримського півострову: проблеми та перспективи захисту державної території.

Теми для самостійної роботи:

1. Способи встановлення державного кордону: демаркація, делімітація.
2. Міжнародні річки: поняття та правовий режим.
3. Правовий статус прикордонної річки.

Теми есе:

На підставі наукового методу пізнання – методу альтернатив (як головного) зробити аналіз та написати есе на тему: «Правові способи зміни території та кордонів держав».

Міжнародно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). – № 30. – 1996. – Ст. 141.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
3. Договір про постійний нейтралітет та експлуатацію Панамського каналу від 07.09.1977. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591_002
4. Декларація ООН про принципи міжнародного права 1970 року URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569.
5. Заключний акт НБСЄ Хельсінкі 1975 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_055.
6. Статут Ради Європи. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_001.
7. Договір про Шпіцберген від 09.02.1920 URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_112
8. Договір про Антарктику від 01.12.1959 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_224
9. Конвенція про режим проток від 20.07.1936 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_228
10. Конвенція про режим судноплавства на Дунаї від 18.08.1948 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_175
11. Закон України «Про державний кордон України». Відомості Верховної Ради, 1992, N 2, ст. 5. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>

Рекомендована література:

1. Будзінський Т. Державний кордон України: нормативно-правове забезпечення ефективного управління та захисту. Т. Будзінський, Б. Гудь. Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2012. Вип. 30. С. 33-43.
2. Головченко В. Дипломатичні обставини договірної оформлення українсько-польського кордону. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2013. Вип. 2. С. 8-15.

3. Кулик М. Встановлення критеріїв справедливості правового регулювання делімітації континентального шельфу. Право України. 2001. № 7. С.106-109.

4. Шемякін О. Міжнародно-правові основи режиму континентального шельфу України. О.Шемякін, С. Благодельський. Право України.- 2002. №3. С.158-161.

5. Єлезаров О. Особливість правового режиму морських просторів Арктики. Підприємництво, господарство і право. Вип. 11 2016. С. 212-215.

6. Репецький В. М. Особливості дії норм внутрішньодержавного права на території з міжнародним режимом. В. М. Репецький. Юридична наука. 2011. № 1. С. 195-200.

ТЕМА 5. ПИТАННЯ СТАТУСУ ТА РЕЖИМУ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ, ЗОКРЕМА УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ КОНВЕНЦІЙНИХ МЕХАНІЗМАХ. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАТУСУ ТА РЕЖИМУ ПОВІТРЯНИХ ТА КОСМІЧНИХ ПРОСТОРІВ, ЗОКРЕМА УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ КОНВЕНЦІЙНИХ МЕХАНІЗМАХ

Лекційні питання:

1. Міжнародне морське право як галузь міжнародного публічного права сучасності.
2. Принципи міжнародного морського права.
3. Внутрішні морські води та їх правовий режим.
4. Правовий режим континентального шельфу.
5. Поняття та правовий режим відкритого моря.
6. Правовий режим космічного простору й небесних тіл.

Міжнародне морське право являє собою сукупність норм міжнародного права, що регулюють відносини між його суб'єктами у процесі здійснення діяльності на просторі морів та океанів. Міжнародне морське право є органічною частиною загального міжнародного права, тому керується приписами міжнародного права щодо суб'єктів, джерел, принципів, права міжнародних договорів, відповідальності та ін.

Для міжнародного морського права характерні такі принципи: – принцип свободи відкритого моря; – принцип мирного використання моря; – принцип загальної спадщини людства; – принцип раціонального використання та збереження морських ресурсів; – принцип охорони морського середовища.

Внутрішні води – це: а) води, що розташовані у бік берега від вихідної лінії для відліку ширини територіальних вод; б) акваторії морських портів у межах, обмежених лініями, що проходять через найпоширеніші в морі постійні портові споруди; в) води заток, береги яких належать одній державі, а ширина входу між відмітками найбільшого відливу не перевищує 24 морські милі; г) історичні затоки, наприклад, Гудзонова, Брістольська та ін.

Внутрішні води є державною територією прибережної держави, знаходяться під її повним суверенітетом. Правовий режим внутрішніх вод встановлюється прибережною державою; вона здійснює у своїх водах адміністративну, цивільну та кримінальну юрисдикцію щодо всіх суден, які плавають під будь-яким прапором, та встановлює умови судноплавства.

Морський пояс, розташований уздовж берега, а також поза внутрішніми водами, називається територіальним морем, або територіальними водами. На них поширюється суверенітет прибережної держави. Зовнішній кордон територіального моря є морським кордоном прибережної держави. Нормальною вихідною лінією для вимірювання ширини територіального моря є лінія найбільшого відливу вздовж берега. Для вимірювання може також

застосовуватися також метод прямих вихідних ліній, що з'єднують відповідні точки. Кожна держава має право встановлювати ширину свого територіального моря до межі, що не перевищує 12 морських миль, що відміряються від встановлених нею вихідних ліній. Однак зараз близько 20 держав мають ширину, що перевищує ліміт. По лінії територіальних вод проходить кордон держави. Суверенітет прибережної держави поширюється на повітряний простір над територіальними водами і морське дно. Правовий режим встановлюється національним законодавством, але для всіх суден закріплюється право мирного проходу. Мирним вважається такий прохід, за якого, слідуючи безупинно, іноземні судна не порушують мир, добрий порядок і безпеку прибережної держави. У межах територіальних вод встановлюються митні, фіскальні, імміграційні та санітарні зони. Конвенцією ООН з морського права 1982 р. розширено водні простори для таких зон до 24 миль.

Прибережна держава має право на встановлення прилеглої зони, в якій вона може здійснювати контроль, необхідний для запобігання порушенням митних, фіскальних, санітарних, імміграційних законів та правил у межах своєї території чи територіальних вод, або для покарання за порушення цих законів та правил, вчинених у межах її території чи територіальних вод.

Під континентальним шельфом прибережної держави розуміється природне продовження сухопутної території до зовнішнього кордону підводної околиці материка або до 200 миль, якщо межі підводної околиці материка не досягають цієї межі. Шельф включає дно та надра. Насамперед у розрахунок приймаються міркування економічного характеру (корали, губки, поклади з корисними копалинами тощо). В основі розмежування континентального шельфу між двома протилежними державами лежить принцип рівної віддаленості та врахування особливих обставин. Прибережні держави мають суверенні права щодо континентального шельфу з метою розвідки та розробки його природних ресурсів. Ці права є винятковими: якщо держава не освоєє континентальний шельф, то інша держава не може цього робити без її згоди. Прибережна держава має виняткове право дозволяти і регулювати бурині роботи на континентальному шельфі; споруджувати штучні острови, установки та споруди, необхідні для розвідки та розробки континентального шельфу; дозволяти, регулювати та проводити морські наукові дослідження. Усі держави мають право прокладати підводні кабелі та трубопроводи на континентальному шельфі. Права прибережної держави не торкаються правового статусу покриваючих вод та повітряного простору над цими водами і, отже, ніяк не впливають на режим судноплавства та повітряної навігації.

Відкрите море – це море, що не входить до територіального чи внутрішнього моря прибережних держав. У ньому здійснюються на недискримінаційній основі свободи для цілей судноплавства, рибальства, прокладання кабелів, трубопроводів, прольоту літаків, наукових досліджень. Морські та повітряні судна підпорядковуються лише юрисдикції держави прапора. Військовий корабель може зупинити судно лише під своїм національним прапором чи іноземне судно у разі піратства або работоргівлі. Аналогічні дії можуть застосовуватися до суден, які не мають національності або займаються

несанкціонованим радіомовленням. Правовий режим відкритого моря визнає особливі права держав щодо архіпелажних вод, виключної економічної зони та континентального шельфу.

Паризька конвенція про регулювання повітряної навігації 1919 року стала першим документом про повітряне сполучення, вона була переглянута та оновлена протоколами від 15 червня і 11 грудня 1929 року. За цією Конвенцією договірні держави зобов'язалися надавати іншим договірним державам у мирний час право мирного прольоту через повітряний простір, що знаходиться над їхніми сухопутними територіями і територіальними водами. У 1929 році було укладено Конвенцію з уніфікації деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень (Варшавська конвенція 1929 року). Вона встановила обов'язкові для сторін основні умови договору повітряного перевезення, перелік і однакові форми документів, які використовуються при перевезенні. Нею визначено головні принципи і межі відповідальності авіаперевізника за шкоду, заподіяну пасажирові або вантажу. В подальшому ця Конвенція була доповнена Гаазьким протоколом 1955 року, Гвадалахарською конвенцією 1961 року, Гватемальським протоколом 1971 року, чотирма Монреальськими протоколами 1975 року.

Важливе місце в системі норм міжнародного повітряного права посідає Чиказька конвенція 1944 року про міжнародну цивільну авіацію та численні додатки до неї. Також на універсальному рівні існує ще ряд важливих договорів, а саме: Чиказькі угоди 1944 року про міжнародний повітряний транзит та про міжнародний повітряний транспорт; Паризька угода 1956 року про комерційні права при нерегулярних повітряних сполученнях у Європі; Римська конвенція про відшкодування третім особам на поверхні збитків, заподіяних іноземними повітряними суднами 1952 року та Монреальський протокол до неї 1978 року; Монреальський протокол про боротьбу із незаконними актами насильства в аеропортах, які обслуговують міжнародні польоти 1988 року (доповнює Монреальську конвенцію 1971 року); Женевська конвенція про визнання прав на повітряне судно 1948 року.

Значна роль у розвитку міжнародного повітряного права належить «міжнародним авіаційним регламентам», що приймаються або ухвалюються Радою ІКАО (Міжнародна організація цивільної авіації).

До системи норм міжнародного повітряного права входять спеціальні принципи, котрі регулюють діяльність міжнародної цивільної авіації.

Зміст принципу суверенітету над повітряним простором полягає в тому, що держава самостійно встановлює правовий режим використання свого повітряного простору. Разом з тим, держава має використовувати свій повітряний простір таким чином, аби не заподіяти шкоди правомірним інтересам інших держав. Зміст принципу свободи польотів повітряних суден усіх держав у міжнародному повітряному просторі полягає у наданні для будь-якої держави: права на повітряні польоти у міжнародному повітряному просторі, права на здійснення юрисдикції щодо своїх повітряних суден, які перебувають у цьому просторі. Згідно з принципом забезпечення безпеки міжнародної цивільної авіації держави зобов'язані: вживати заходів щодо забезпечення технічної

надійності авіаційної техніки, аеропортів, допоміжних служб та повітряних трас, вести боротьбу з незаконним втручанням у діяльність цивільної авіації.

Поняття міжнародних повітряних сполучень розкривається через такі комерційні права або «свободи повітря»: 1) транзитного польоту без посадки біля держави, що надає це право; 2) транзитного польоту з посадкою, але в комерційних цілях, тобто без вивантаження або навантаження пасажирів, вантажів та пошти; 3) привозити в іноземну державу пасажирів, вантажі та пошту, які були взяті на борт у державі реєстрації повітряного судна; 4) відвозити з іноземної держави пасажирів, вантажі та пошту, які летять до держави реєстрації повітряного судна; 5) висаджувати на території іноземної держави пасажирів, вивантажувати вантажі та пошту, а також брати їх на борт на території такої держави для перевезення з будь-яких третіх країн чи у будь-які треті країни. Існують ще три «свободи повітря»: 1) право здійснювати перевезення між третіми країнами через свою територію; 2) право здійснювати перевезення між третіми країнами, минаючи свою територію; 3) право здійснювати каботажні перевезення, початок та закінчення яких повністю перебувають у межах іноземної держави.

Повітряне судно має національну приналежність за фактом його реєстрації в будь-якій державі. Принцип національної приналежності створює публічно-правовий зв'язок між державою та повітряним судном, яке користується захистом цієї держави. Важливе значення має розподіл повітряних суден на торгові (цивільні) і державні (які використовуються на військовій, митній та поліцейській службі). Члени екіпажу є представниками експлуатанта (власника судна), який відповідає за дії екіпажу. Командир повітряного судна несе відповідальність за екіпаж, повітряне судно та ін. Правове положення екіпажу регулюється національним законодавством держави прапора. Згідно зі статтею 25 Чиказької конвенції кожна держава-учасниця зобов'язана надавати допомогу повітряному судну, яке зазнає лиха на її території, дозволяти власнику судна або владі держави його реєстрації надавати таку допомогу. Усі держави повинні співпрацювати в організації пошуку суден, що зникли.

Чиказька конвенція 1944 року встановлює політичну відповідальність держав за порушення принципів і норм міжнародного повітряного права. Одна із санкцій – зупинення права голосу в Асамблеї ІКАО. Держава несе міжнародно-правову відповідальність за порушення суверенітету іноземної держави над її повітряним простором. Авіаперевізник (фізична чи юридична особа) несе цивільно-правову відповідальність за шкоду, заподіяну пасажирам, багажу чи вантажу.

У міжнародному повітряному праві спостерігається тенденція збільшення максимальної межі відповідальності авіаперевізників. Багато країн допускають у свій повітряний простір судна лише тих авіакомпаній, які згодні з встановленими підвищеними межами відповідальності.

Міжнародне космічне право являє собою сукупність міжнародно-правових норм та принципів, що застосовуються до космічної діяльності та регулюють її. Його основною метою є забезпечення раціонального дослідження та використання космічного простору.

Крім міжнародних договорів та груп принципів, що регулюють космічний простір, які були розроблені під егідою ООН, міжнародне космічне право охоплює також національні закони, норми та правила, виконавчі та адміністративні накази та судові рішення. Останнім часом спостерігається зростання кількості національного законодавства щодо космосу та діяльності в космосі, основним поштовхом чого є комерціалізація та приватизація космосу.

До спеціальних джерел міжнародного космічного права відносяться: Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами 1972 року; Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються у космічний простір 1975 року; Угода про діяльність держав на Місяці й інших небесних тілах 1979 року; Конвенція про поширення сигналів, які несуть програми, що передаються через супутники 1974 року; Угода про порятунок космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір 1968 року.

Одним з основних принципів є принцип рівноправності держав. Космічний простір і небесні тіла відкриті для дослідження і використання всіма державами на основі рівності і згідно з міжнародним правом. Дослідження і використання космічного простору має бути спрямоване на благо всіх народів, незалежно від ступеня їх економічного або наукового розвитку. Не менш важливу роль відіграє принцип заборони застосування сили та загрози силою, згідно з яким космічна діяльність повинна здійснюватися виключно в мирних цілях, в інтересах підтримання міжнародного миру і безпеки та розвитку міжнародного співробітництва і взаєморозуміння, а всі суперечки, пов'язані з діяльністю в космосі, мають вирішуватися мирним шляхом. Вагомим є й принцип відповідальності держави за національну діяльність в космічному просторі незалежно від того, здійснюється вона урядовими чи неурядовими органами. Діяльність державних органів та приватних акторів в космічному просторі проводиться з дозволу та під постійним наглядом відповідної держави, також держава здійснює юрисдикцію та нагляд над об'єктом, який занесений в її реєстр та запущений в космос, а також екіпажем, який знаходиться на ньому.

До об'єктів міжнародного космічного права можна віднести: 1) космічний простір; 2) небесні тіла; 3) штучні космічні об'єкти; 4) космонавтів; 5) наземні компоненти космічних систем; 6) результати практичної діяльності; 7) космічну діяльність.

Відповідальність за діяльність в космічному просторі встановлена Договором про космос 1967 року, де вказано, що держави-учасниці Договору несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космічному просторі, включаючи Місяць та інші небесні тіла, незалежно від того, провадиться вона урядовими органами чи неурядовими юридичними особами, і за забезпечення того, щоб національна діяльність провадилася згідно з положеннями, що містяться в Договорі. Діяльність неурядових юридичних осіб у космічному просторі має провадитися з дозволу і під постійним спостереженням відповідної держави-учасниці. У випадку діяльності в космічному просторі міжнародної організації, відповідальність за виконання Договору несуть, разом з міжнародною організацією, також і держави, що беруть

у ній участь. Відповідальність за шкоду, завдану такими космічними об'єктами або їх складовими частинами на Землі, нестимуть як держава, з території якої здійснюється запуск, так і держава, яка його здійснила. Відповідальність настає при завданні шкоди третій державі, її фізичним та юридичним особам.

Питання до практичного заняття:

1. Внутрішні морські води та їх правовий режим.
2. Особливості правового статусу Азовського моря.
3. Територіальні води: поняття, межі, правовий режим.
4. Правовий режим прилеглої та виключної економічної зони.
5. Правовий режим континентального шельфу.
6. Поняття та правовий режим відкритого моря.
7. Режим Чорноморських проток.
8. Правовий статус та режим міжнародних каналів.
9. Свобода польотів у міжнародному повітряному просторі.
10. Юрисдикція держав у повітряному просторі.
11. Міжнародні організації у сфері забезпечення безпеки цивільної авіації.
12. Правовий режим космічного простору й небесних тіл.
13. Правовий статус космічних об'єктів та космонавтів.
14. Відповідальність у міжнародному космічному праві.

Теми для самостійної роботи:

1. Правовий режим прилеглої та виключної економічної зони.
2. Правовий режим континентального шельфу.
3. Поняття та правовий режим відкритого моря.
4. Міжнародні організації у сфері забезпечення безпеки цивільної авіації.
5. Правовий режим космічного простору й небесних тіл.
6. Правовий статус космічних об'єктів та космонавтів.
7. Відповідальність у міжнародному космічному праві.

Тема есе:

Використовуючи науковий метод – формально-юридичний як головний та інші загальнонаукові методи написати есе на тему: «Участь України у міжнародних конвенційних механізмах щодо визначення статусу повітряного та космічного простору».

Міжнародно-правові акти:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text
2. Конвенція про режим судноплавства на Дунаї 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_175
3. Конвенція про відкрите море 1952 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_180
4. Конвенція про територіальне море та прилеглу зону 1958 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_178

5. Конвенція про континентальний шельф 1958 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_179

6. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text

7. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1960 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_167#Text

Рекомендована література:

1. Бордунов В.Д., Верещагін О.М. Міжнародне повітряне право. Київ : Ін Юре, 2013. 389 с.

2. Маловацький О.В. Відповідальність держави за знищення цивільного повітряного судна в результаті застосування зброї. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2018. Vol. 5, Iss. 2. P. 25–36.

3. Мицик В. В., Буроменський М.В., Гнатовський М.М. Міжнародне публічне право : підручник / під ред. В.В. Мицика. Харків: Право. Т. 2. Основні галузі. 2018. 624 с.

4. Міжнародне публічне право : підручник. У 2 т. / В.В. Мицик, М.В. Буроменський, О.В. Буткевич та ін.; за заг. ред. В.В. Мицика. Харків: Право, 2019. Т. 1. Основи теорії. 416 с.

5. Сопілко І.М. Повітряне і космічне право: дискусійні питання. *Юридичний вісник*. Серія: Повітряне і космічне право. 2015. No 4. С. 167–171.

6. Ярова А.О. Практика розгляду спорів щодо забруднення морського середовища в результаті аварійного випадку. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2017. Issues 4(2). Volume 37. P. 923–933.

ТЕМА 6. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ. ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ЗА УЧАСТІ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВАХ

Лекційні питання:

1. Поняття і значення права мирного вирішення міжнародних спорів.
2. Джерела права мирного вирішення міжнародних спорів.
3. Поняття мирних засобів вирішення міжнародних спорів. Класифікація мирних засобів вирішення міжнародних спорів.
4. Переговори і консультації.
5. Міжнародна примирлива процедура: слідчі й погоджувальні комісії.
6. Міжнародний арбітраж як засіб мирного вирішення міжнародних спорів.
7. Компетенція Міжнародного Суду ООН.
8. Механізми вирішення спорів при міжнародних організаціях.

Міжнародні відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права можуть будуватися по-різному. У відносинах, де немає розбіжностей між двома сторонами, ситуація загострюється, коли обидві сторони відчують, що дії іншої сторони загрожують їхнім законним правам та інтересам, і вони потрапляють у кризову ситуацію. Врешті-решт дане погіршення може призвести до цієї ситуації, яка характеризується як загроза міжнародному миру та безпеці. Тому сучасне міжнародне право приділяє особливу увагу підтримці та збереженню дружніх відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, а особливо передбачає мирне вирішення міжнародних спорів.

Принцип мирного вирішення спорів зобов'язує держави вдаватися до мирних засобів лише для вирішення спорів (Статут ООН), який містить окрему главу VI – Мирне вирішення спорів (статті 33-38). На цій основі сучасне міжнародне право сформулоало систему засобів мирного вирішення спорів, що включає: переговори, медіацію, «добру послугу», арбітраж, процедури розслідування та медіації, звернення до Міністерства оборони. Провідну роль у вирішенні правових спорів між державами відіграє Міжнародний суд ООН.

У міжнародному праві розрізняють спори та ситуації. Міжнародний спір – це низка взаємних претензій держав щодо конкретних невіршених питань. Країни, в яких виникають такі розбіжності, вважаються сторонами спору (в даному випадку немає сторін, а є країни з інтересами). Спори характеризуються специфічними відмінностями між країнами, які повинні бути визнані (підтверджені) країнами, інакше це не спір. Розділ VI Статуту ООН стосується суперечок між державами, які ми насправді називаємо міжнародними суперечками. Статут ООН не встановлює обмежень щодо предмета міжнародних спорів, оскільки такі спори можуть розглядатися як спори з будь-якого

невирішеного питання (тлумачення договорів, території тощо). Рада Безпеки ООН має повноваження класифікувати передані їй питання як суперечки або ситуації. Країни неодноразово заперечували наявність суперечок і ситуацій, тим самим заперечуючи легітимність розгляду питання Радою Безпеки ООН.

Для прикладу, варто розглянути збиття США двох лівійських літаків-розвідників суперечить історії про те, що обидві країни мали взаємні розбіжності щодо відстеження літаків. Насправді США стверджують, що вони вжили оборонних заходів проти лівійців у порядку самооборони, відповідно до статті 51 Статуту ООН. Це пов'язано з тим, що держави-члени ООН не можуть голосувати з питань, пов'язаних із суперечками, які стосуються їх як сторін – у статті 27 Статуту ООН зазначено, що цей процес вирішується у Розділі VI.

Ситуація – це ширше визначення події, ніж суперечка чи конфлікт. Він описує будь-яку загальну ситуацію, коли це стосується держав або міжнародної спільноти в цілому. Це може статися незалежно від того, чи є конфліктні питання між державами, чи ні.

Статут ООН відокремлює ситуації від суперечок. У результаті Рада Безпеки та Генеральна Асамблея мають різні повноваження в кожному спорі. Однак ці два терміни вважаються функціонально однаковими, оскільки вони обидва представляють виклик міжнародному миру та безпеці. Через це Рада Безпеки ООН може розглядати ситуації, а також суперечки.

Рада Безпеки може розслідувати будь-яку потенційну загрозу міжнародному миру та безпеці та визначити, чи слід дозволити їй і надалі. Це включає суперечки та ситуації, які можуть загрожувати миру між різними країнами. Рада Безпеки ООН може рекомендувати певний метод вирішення конфліктів і ситуацій, визначених як такі. Якщо держави продовжуватимуть намагатися досягти згоди мирними засобами, слід проконсультуватися з Радою Безпеки ООН.

В цьому випадку діяти згідно ст. Відповідно до статті 37 Статуту ООН, Рада Безпеки може рекомендувати умови (а не просто процедури) для врегулювання таких суперечок. Рада продовжує отримувати звернення від держав щодо розгляду суперечок і ситуацій (самі ситуації є предметом майже всіх таких звернень). З іншого боку, країни можуть заперечувати проти розгляду ситуації Радою Безпеки ООН, якщо вони вважають, що ситуація не загрожує міжнародному миру та безпеці. У 1990 році США і Велика Британія виступили проти засідання Ради Безпеки ООН на прохання Нікарагуа. За словами останньої, Сполучені Штати вторглися в резиденцію посла Нікарагуа в Панамі. Оскільки, з точки зору Сполучених Штатів, та Сполученого Королівства така подія не становила загрози міжнародному миру та безпечній природі.

Поняття і види міжнародних спорів. За кількістю сторін - двосторонні та багатосторонні, за предметом - економічні, територіальні та ін. Статут ООН також згадує про так звані локальні спори, які переважно повинні вирішуватися в рамках відповідних регіональних організацій. Важливо розділити суперечки на правові та політичні (або інші). Стаття 3 ст. Стаття 36 Статуту ООН передбачає, що спори правового характеру, як правило, передаються на розгляд

Міжнародного суду. У свою чергу ст. Стаття 36 Статуту Суду зазначає, що такі правові суперечки можуть стосуватися тлумачення договорів, будь-якого питання міжнародного права, існування фактів, які, у разі встановлення, означали б порушення міжнародного зобов'язання, компенсацію за порушення міжнародне зобов'язання. Водночас це не означає, що всі спори з таких питань є законними.

Суд неодноразово наголошував у своїх рішеннях, що кожен спір має правові та політичні елементи. У кожній конкретній справі суд самостійно встановлює правомірність переданого йому на розгляд спору (повністю або в частині) і в разі спору про підсудність справи постановляє окреме рішення (статті 6, 36). Рада Безпеки ООН також неодноразово обговорювала питання в межах своїх повноважень щодо розгляду винесених на її розгляд суперечок.

На практиці необхідно враховувати, що будь-який спір між суб'єктами міжнародного права обумовлений політичними мотивами і матиме серйозні політичні наслідки, тоді як інший вид спору цілком належить до сфери права і потребує правової оцінки. Однак такий поділ є дещо неточним, оскільки будь-який спір між суб'єктами міжнародного права неминуче має політичний характер, а в будь-якій політичній суперечці завжди присутні питання міжнародного права.

Поняття мирних засобів вирішення міжнародних спорів. Класифікація мирних засобів вирішення міжнародних спорів. Сучасна система мирного вирішення спорів заснована на Гаазьких конвенціях про мирне вирішення міжнародних спорів 1899 і 1907 років, Статуті ООН, Манільській декларації про мирне вирішення міжнародних конфліктів 1982 року та багатьох регіональних міжнародних угод. Він заснований на. Майже всі міжнародні організації, такі як ООН та ОБСЄ, мають свої власні механізми та процедури вирішення спорів. Роль Організації Об'єднаних Націй та її інститутів, особливо Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки та Міжнародного Суду, є особливо важливою.

Під засобами мирного врегулювання спорів слід розуміти способи та процедури врегулювання спорів між суб'єктами міжнародного права відповідно до принципів міжнародного права та без застосування будь-яких примусових форм. Стаття 33(1) Статуту Організації Об'єднаних Націй перераховує звичайні засоби мирного врегулювання суперечок відповідно до міжнародного права. Зокрема, у частині 1 цієї статті зазначено, що сторони будь-якого спору, продовження якого може загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки, повинні спочатку шукати шляхом переговорів, перегляду, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод або інших мирних засіб на ваш вибір.

Держави повинні діяти сумлінно відповідно до цілей і принципів, викладених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, щоб уникнути конфліктів, які можуть порушити дружні відносини. Це допомагає підтримувати міжнародний мир та безпеку. Міжнародні суперечки повинні вирішуватися на основі суверенної рівності держав та відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, принципів справедливості та принципу вільного вибору методів вирішення спорів у міжнародному праві. Принцип вільного вибору

засобів вирішення суперечок означає, що держави на основі добровільної взаємної згоди самостійно вирішують, який метод мирного врегулювання існуючих або майбутніх суперечок прийняти. Держави-учасники спору повинні продовжувати дотримуватися у своїх взаємних відносинах своїх зобов'язань, що випливають із фундаментальних принципів міжнародного права, зокрема поваги до суверенної рівності та територіальної недоторканності. Сторони спору або зацікавлені сторони повинні утримуватися від будь-яких дій, які можуть погіршити ситуацію аж до загрози міжнародному миру та безпеці, тим самим ускладнюючи процес мирного врегулювання спору. Ані наявність спору, ані неефективність використання мирних засобів врегулювання не дають права державам вдаватися до погрози силою чи її застосування.

Міжнародні багатосторонні та двосторонні угоди часто містять окремі положення щодо врегулювання суперечок, що виникають у зв'язку з тлумаченням або застосуванням таких угод. Такі положення передбачають усі можливі засоби. Передбачено передачу спорів до Міжнародного суду ООН, арбітражних процедур, створення комісій з розслідування.

Переговори. Переговори є основним засобом мирного врегулювання міжнародних суперечок. Це перші переговори, згадані у списку мирних засобів мистецтва, частина перша. Стаття 33 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Переговори можуть бути складовою (етапом) інших інструментів, включаючи посередництво. Вони є найбільш ефективним та гнучким засобом мирного вирішення конфліктів. Предмет конфліктів, кількість сторін, значення конфліктів для підтримки міжнародного миру та безпеки, готовність держав до прямих переговорів, процеси організації та ведення переговорів можуть бути різними.

Переговорні процеси та процедури включають згоду на переговори, визначення кола учасників, теми та цілі, місця, часу, формату, правил, мови та інших факторів. Таким чином, угода про ведення переговорів може належати до того факту, що сторони у суперечці або визнають, або не визнають інший предмет або окремих предмет міжнародного права. Водночас переговори без участі сторін конфлікту та зацікавлених сторін не можуть ефективно та справедливо вирішувати суперечки. Форум переговорів має забезпечувати рівність, безпеку та сприятливі умови для всіх сторін. Терміни переговорів можуть істотно вплинути на рішення країн про участь у переговорах. У результаті у квітні 2009 року Ізраїль не взяв участі у Міжнародній конференції проти расизму, проведеної з нагоди Дня пам'яті жертв Голокосту.

Учасники переговорного процесу повинні мати відповідні повноваження, які дозволяють їм з одного боку ефективно вести переговори, а з іншого – досягати цілей переговорів. За відсутності особливих повноважень глава держави, як правило, міністр закордонних справ і глава дипломатичного корпусу, має повноваження вести переговори. Залежно від результату переговорів сторони можуть обмінятися документами, підписати договір або визначити результат будь-яким іншим способом за взаємною згодою. Відомо, що держави домовилися про повноваження позбавляти своїх представників права

підписувати спільні документи. Деякі міжнародні угоди містять положення про обов'язкові консультації у разі спору між сторонами таких угод. Серед іншого, вона включає Конвенцію 1967 року про принципи дій держав щодо використання та дослідження космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, та Конвенцію 1971 року про заборону розміщення ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення. Заборона на розробку, виробництво та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) зброї та токсинів та їх знищення 1972 р.

Компетенція Міжнародного Суду ООН. Міжнародний Суд Організації Об'єднаних Націй, створений 1945 року, є головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй (стаття 92 Статуту Організації Об'єднаних Націй). Заснована 1922 року відповідно до Статуту Ліги Націй, вона замінила Постійну палату міжнародного правосуддя, що діяла до 1946 року. 31 січня 1946 р. усі судді Постійної палати міжнародного правосуддя подали у відставку, а 5 лютого 1946 р. на першому засіданні Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй було обрано першого суддю Міжнародного Суду.

Постійну палату міжнародного правосуддя було офіційно розпущено у квітні 1946 р., після чого почав функціонувати Міжнародний суд. У період з 1922 по 1940 рік Постійна палата міжнародного правосуддя розглянула 29 спірних справ та винесла 27 консультативних рішень. З початком Другої світової війни Палата не збиралася доти, доки не була розпущена, а її останнє відкрите засідання відбулося 4 грудня 1939 року. Діяльність Постійної палати міжнародного правосуддя справила значний вплив на розвиток міжнародного права та судових засобів для вирішення міжнародних спорів. Країни визнають юрисдикцію своїх палат у сотнях угод та декларацій щодо розгляду індивідуальних спорів.

Торгова палата створила Міжнародні процедури (процедури) для розгляду правових суперечок між державами на практиці, розробила та вдосконалила свої правила процедури. Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй діє відповідно до Статуту, який є невід'ємною частиною Статуту Організації Об'єднаних Націй. Він складається з колегії незалежних суддів, незалежно від їх національності, обраних з числа осіб з високими моральними якостями, які відповідають вимогам своєї країни для призначення на вищі судові посади, або які мають визнаний авторитет у судовій системі. Міжнародне право (ст. 2 Хартії).

Суд складається з 15 суддів, серед яких немає двох громадян однієї держави. Члени Суду (судді) обираються Генеральною Асамблеєю і Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй із числа зазначених за пропозицією Групи держав Постійної палати Третейського суду (ст. 4 Статуту). Склад Суду забезпечує представництво основних цивілізацій і правових систем світу (ст. 9 Статуту). Термін повноважень суддів становить дев'ять років (з правом переобрання), чинний порядок передбачає, що суд має п'ять суддів, які завершують свій термін кожні три роки. Якщо серед членів суду немає громадян цих країн, країна, яка є стороною у конкретній справі, може обрати суддів *«ad hoc»*. У справі Румунія проти України (2009) обидві країни скористалися цим правом. Суд сам обирає свого Голову та заступників (на три роки). Суд

знаходиться в Гаазі (Нідерланди). Має повний склад, але може створювати кімнати (особливо для вирішення окремих класів справ).

Судові повноваження мають певні особливості. Лише держави можуть бути сторонами у справах, які розглядаються судами. Суд відкритий для держав, які є сторонами Статуту Суду. Тому до приєднання до Статуту ООН Швейцарія була учасницею Статуту, але не була членом ООН. Що стосується інших країн, то Рада Безпеки ООН визначає умови, за яких відбуватимуться суди. До юрисдикції (юрисдикції) Суду входять:

- а) усі справи, передані йому стороною;
- б) усі питання, які конкретно розглядаються Статутом Організації Об'єднаних Націй або діючими договорами та угодами (стаття 36(1) Статуту Організації Об'єднаних Націй);

Що стосується першої згаданої можливості, держави можуть надати судам обов'язкову юрисдикцію щодо всіх правових суперечок, приймаючи індивідуальні заяви, які є безумовними, взаємними або обмеженими за часом. Такі заяви здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй. Крім того, штати можуть визнавати юрисдикцію судів шляхом укладення спеціальних угод. Це звичайна практика передачі спорів до суду за взаємною згодою сторін. Другий варіант передбачає встановлення положень про передачу до суду спорів, що виникають у зв'язку з тлумаченням або застосуванням міжнародних угод, у тому числі Статуту Організації Об'єднаних Націй. Багато багатосторонніх і двосторонніх угод містять такі положення.

Таким чином, можна виділити три основні способи визнання державою юрисдикції суду:

- 1) прийняття односторонньої заяви про визнання обов'язкової юрисдикції Суду;
 - 2) укладання сторонами спору спеціальної угоди;
 - 3) включити спеціальні положення до міжнародних договорів.
- Можливість передачі спору до суду було передбачено двосторонньою угодою між Україною та Румунією, укладеною шляхом обміну листами у 1997 році.

Процедури вирішення спорів у міжнародних організаціях. Більшість установчих документів передбачають спеціальні механізми мирного вирішення суперечок між членами кожної організації. У системі ООН особлива увага завжди приділялася вивченню організаційної практики у сфері мирного вирішення конфліктів. З цією метою на виконання резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 17 грудня 1974 р. було створено Статут Організації Об'єднаних Націй та Спеціальну комісію щодо посилення ролі Організації Об'єднаних Націй. В результаті зусиль багатьох департаментів Організації Об'єднаних Націй було підготовлено «Посібник з мирного вирішення суперечок між державами», рекомендоване до публікації у лютому 1991 року засіданням Спеціального комітету зі Статуту Організації Об'єднаних Націй та роль організації. Одним із центральних питань під час підготовки цього документа було питання про роль переговорів у вирішенні суперечок між державами. Вони є своєрідним діагностичним інструментом, що визначає

масштаби конфлікту та наказує дії щодо його вирішення. Водночас слід зазначити, що переговори не виключають одночасного використання інших засобів вирішення міжнародних спорів.

У практиці міжурядових організацій системи Організації Об'єднаних Націй склалися два типи переговорів: консультації та обмін документами. Консультації є найпоширенішим засобом участі міжнародних організацій у переговорному процесі. Консультації використовуються міжнародними організаціями, такими як МОП, ІМВ, ІКАО, МБРР та МВФ. Консультації використовувалися як засіб врегулювання суперечок на Близькому Сході у 1969 та 1970 роках та у багатьох інших випадках.

Обмін думками можна розглядати як різновид консультації, під час якої з'ясовується питання вибору мирного засобу вирішення спору та його вирішення. Пропонується у ст. Стаття 84 Конвенції про представництво держав у відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 («консультації на прохання будь-якої сторони»). мистецтво. 41 Конвенції про правонаступництво держав 1978 р. щодо конвенцій та ст. Стаття 42 Конвенції про правонаступництво держав 1983 р. («Консультації та переговори» щодо державного майна, державних архівів та державного боргу). мистецтво. Стаття 283 Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 (обмін консультаціями).

В останні роки міжнародні органи системи ООН широко практикують проведення колективних переговорів у формі багатосторонніх конференцій. Такі переговори, як правило, відбуваються у штаб-квартирі міжнародної організації. За наслідками переговорів міжнародні організації найчастіше приймають конкретні нормативні документи.

Участь міжурядових організацій у переговорних процесах, спрямованих на вирішення міждержавних суперечок, багато в чому гарантує пошук компромісів у позиціях обох сторін. При цьому представники міжурядових організацій зазвичай рекомендують сторонам найбільш прийнятні процедури подальшого вирішення спору. Вони часто рекомендують звернутися до Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй або використовувати інші засоби, такі як посередництво або посередництво.

Окрім участі у переговорному процесі, міжнародні органи системи ООН беруть активну участь у розслідуваннях конфліктних ситуацій.

Процедури розслідування або з'ясування суперечок викладені в Гаазькій конвенції про мирне вирішення спорів. Стаття 9 Конвенції 1907 р. передбачає, що у випадку міжнародної суперечки, яка не зачіпає честі або суттєвих інтересів Договірної Сторони і яка виникає через різницю в оцінці обставин справи, Договірна Сторона може зазначити, що вона вважає її корисною та бажаною не домовлятися. Наскільки дозволяють обставини досягти угоди дипломатичним шляхом створення Міжнародної комісії з розслідування, яка буде прагнути врегулювати ці суперечки шляхом встановлення фактів шляхом неупередженого та сумлінного розслідування цих суперечок. Ми зобов'язані сприяти з того часу дослідження як засіб вирішення спорів були закріплені у багатьох двосторонніх та багатосторонніх договорах, включаючи Статут Ліги Націй, Статут Організації

Об'єднаних Націй та установчі документи спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй.

Відмінною особливістю розслідування є те, що процедура передбачає участь третьої сторони у мирному вирішенні спору та виявляє підґрунтя фактів з моменту визначення спірної ситуації. Саме розслідування може призвести до того, що напруженість у відносинах між сторонами конфлікту знизиться, і навіть зникне конфліктна ситуація.

Широко використовувалася діяльність міжнародних організацій щодо мирного вирішення міжнародних суперечок за допомогою таких засобів, як «посередництво». Згідно з Гаазькою конвенцією, їх можна охарактеризувати як спосіб сприяння діалогу між сторонами в міжнародних спорах. Характерною рисою «хорошого обслуговування» є включення третіх осіб у суперечки, коли держава не може знайти вирішення спору. У системі Організації Об'єднаних Націй «хороші послуги» зазвичай надають високопосадовці, такі як виконавчі директори міжурядових організацій та виконавчі секретарі організацій.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття та види міжнародно-правових засобів вирішення спорів.
2. Мирні засоби вирішення спорів.
3. Дипломатичні засоби вирішення спорів.
4. Судові засоби вирішення спорів.
5. Становлення та розвиток системи міжнародного правосуддя (Постійна Палата третейського Суду, Постійна Палата Міжнародного Правосуддя, МС ООН).
6. Практика Міжнародного третейського суду.
7. Практика Суду Європейського Союзу.
8. Практика Європейський Суд з прав людини (діє в рамках Ради Європи на основі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., створений в 1959 р. з 1 листопада 1998 р. діє на постійній основі).
9. Економічний Суд Співдружності Незалежних Держав (діє на основі Угоди про заходи щодо забезпечення поліпшення розрахунків міжгосподарськими організаціями країн–учасниць СНД від 15 травня 1992 р., Угоди про статус Економічного Суду СНД від 6 липня 1992 р.; Статуту СНД від 22 січня 1993 р. (ст. 32), Положення і Регламенту Суду, 1994 р.).
10. Міжнародний кримінальний суд (створений на підставі Римського Статуту 1998 р.).
11. Орган з вирішення спорів Світової організації торгівлі (створений на підставі Домовленість про правила і процедури вирішення спорів, яка є додатком 2 до Угоди про заснування СОТ 1994 р.).
12. Вплив на розвиток міжнародного права рішення Постійної Палати міжнародного правосуддя у справі «Лотус» (рішення від 7 вересня 1927 р.).
13. Рішення Постійної Палати міжнародного правосуддя у справі пароплава Вімблдон.

14. Загальна характеристика справи по крейсеру «Алабама» (США проти Великобританії, 1872 р.): проблеми юрисдикції по справі, вирішення справи по суті, компенсація, вирішення справи.

15. Загальна характеристика практики Міжнародного трибуналу з морського права.

Питання для самостійної роботи:

1. Методологія розгляду справи з Міжнародного трибуналу по Руанді (створений в 1994 р. у відповідності з резолюцією Ради Безпеки ООН–2015 р.).

2. Методологія розгляду справи з Міжнародного трибуналу по колишній Югославії (створений у відповідності з резолюцією Ради Безпеки ООН від 25 травня 1993 р.– 2010 р.).

Тема есе:

На підставі спеціально-наукового методу – статистично-математичного методу як головного та інших методів представити есе на тему: «Спори за участі України у рамках механізму врегулювання спорів СОТ та Міжнародного комерційного арбітражного суду (ICAC)».

Міжнародно-правові акти:

1. Конвенція про мирне вирішення міжнародних спорів 1907 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_938

2. Манільська декларація про мирне вирішення спорів 1982 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_568

3. Конвенція з примирення і арбітражу в рамках НБСЄ. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_a11

4. Європейська конвенція про мирне вирішення спорів від 29.04.1957 р. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168006453b>

Рекомендована література:

1. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі : підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожні ; за ред. В. Г. Буткевича. К.: Либідь, 2004. 816 с.

2. Міжнародне публічне право: підручник : у 2 т. / В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М. М. Гнатовський та ін.; за заг. ред. В. В. Мицика. Харків: Право, 2018. Т. 2: Основні галузі. 2018. 624 с.

3. Міжнародне публічне право : підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Макієвіч та ін. ; за ред. В. М. Репецького. Київ: Знання, 2012. 437 с.

4. Тимченко Л. Д. Международное право. Вводный курс. Одеса: Фенікс, 2014. 320 с.

5. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право: підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.

6. Черкес М. Ю. Міжнародне право : підручник. К.: Правова єдність, 2009.

392 с.

7. Шпак І. В. Вплив практики Міжнародного суду ООН на розвиток системи звичаєвого міжнародного права. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 62. С. 357–365.

8. S. Bedy. The Development of Human Rights Law by the Judges of the International Court of Justice / S. Bedy. – Oxford : Hart Publishing, 2007.

9. Chazournes L. International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons / L. Chazournes, P. Sands. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

10. Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings / V. Lowe, M. Fitzmaurice (eds.) – Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

11. Forowicz M. The Reception of International Law in the European Court of Human Rights / M. Forowicz. – Oxford : Oxford University Press, 2010.

12. Lavranos N. Regulating competing jurisdictions among international courts and tribunals / N. Lavranos // Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. 2008. № 68. P. 576–621.

13. Mackenzie R. International courts and tribunals and the independence of the international judge. Harvard International Law Journal. 2003. Vol. 44. № 1. P. 271–285

14. Merrills J. G. The development of international law by the European Court of Human Rights / J. G. Merrills. Manchester : Manchester University Press, 1993.

15. Posner E.A. Is the International Court of Justice biased? / E.A. Posner, M. de Figueiredo. Journal of Legal Studies. 2005. № 34. P. 599–629.

16. Rao P. The International Tribunal for the Law of the Sea: Law and Practice / P. Rao, S. Khan. – The Hague: Kluwer Law International, 2001.

17. Terris D. The international judge: An introduction to the men and women who decide the World's cases. Oxford: Oxford University Press, 2007. 73 p.

ТЕМА 7. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ (ЄВРОПЕЙСЬКОЇ) КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Лекційні питання:

1. Еволюція механізму захисту прав і свобод людини у Раді Європи.
2. Європейський суд з прав людини: структура та процедура прийняття рішень.
3. Компетенція Європейського суду з прав людини
4. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини.
5. Історичні передумови та процес ратифікації Україною Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
6. Виконання Україною взятих на себе зобов'язань як умова членства у Раді Європи: строки та застереження.
7. Імплементация ЄКЗП в національну правову систему України.
8. Процес ратифікації Україною Протоколів до ЄКЗП.
9. Принципи тлумачення норм ЄКЗП у судовій практиці України.
10. Рішення ЄСПЛ як джерела права: правоінтерпретаційні чи правозастосовчі для правової системи.
11. Рішення по справі «Бренько та інші проти України» 2021 р. та стандарти забезпечення права на життя в Україні та у практиці ЄСПЛ.
12. Рішення по справі «Григорєв проти України» 2012 р. та стандарти забезпечення заборони катування в Україні та у практиці ЄСПЛ.
13. Рішення по справі «Трегубенко проти України» 1999 р. та стандарти забезпечення права на справедливий суд в Україні та у практиці ЄСПЛ.
14. Рішення по справі «Бойко та інші проти України» 2021 р. та стандарти забезпечення свободи думки, совісті і релігії в Україні та у практиці ЄСПЛ.
15. Рішення по справі «Веренцов проти України» та стандарти забезпечення свободи зібрань та об'єднання в Україні та у практиці ЄСПЛ.

Вступ України до Ради Європи і ратифікація 17 червня 1997 року Конвенції про захист прав людини та основних свобод стали важливим етапом на шляху входження нашої держави у європейський політико-правовий простір. для України як повноправного члена Ради Європи та учасника Європейської конвенції з прав людини політика в сфері захисту прав людини взагалі і забезпечення належної реалізації норм Конвенції зокрема стає надзвичайно актуальним і набуває важливого значення як в політичному, так і в правовому плані. Разом з тим, в процесі імплементації Європейської конвенції з прав людини в Україні виникли проблеми щодо належного забезпечення дії її норм в національному праві та національному судочинстві. Відповідно до Конституції України Конвенція стала частиною національного законодавства і держава має добросовісно виконувати взяті на себе зобов'язання

Ратифікувавши Конвенцію, Україна визнала обов'язкову юрисдикцію Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Хоча Україна задовго до цього була учасницею низки міжнародних документів з прав людини, зокрема Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенції про права дитини. ЄСПЛ, приєднання до ЄКПЛ мало особливе значення. Ця ратифікація символізувала європейський вибір України, остаточний відрив від радянського минулого та прийняття європейських цінностей демократії та поваги до прав людини. Проте прийняти рішення приєднатися до РЄ та її основних правових інструментів було легше, ніж виконувати міжнародні зобов'язання України на практиці.

З прийняттям у 2006 році спеціального Закону про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ українські судді та державні службовці досить часто посилаються на ЄСПЛ та практику ЄСПЛ. Закон 2006 року, серед іншого, передбачає, що ЄКПЛ та прецедентна практика ЄСПЛ є джерелами права, які мають застосовуватися українськими судами (стаття 17). Формулювання Закону 2006 року призводить до неоднозначності щодо того, чи зобов'язані національні суди використовувати рішення ЄСПЛ у справах, де Україна не є стороною. Відповідно до Закону 2006 року лише судові рішення проти України мають бути перекладені державною мовою та опубліковані державними органами (статті 1 і 6), через що інша практика ЄСПЛ не є належним чином «оприлюдненою» відповідно до закону. ЄСПЛ уже запустив програму перекладу судової практики, яка робить стандарти Конвенції доступнішими для українських суддів та державних службовців. Урядовий уповноважений України в ЄСПЛ навіть запропонував розробити українську версію HUDOC. До того часу відсутність перекладу часто призводить до ігнорування значної частини судової практики ЄСПЛ та неправильного тлумачення ЄКПЛ.

ЄСПЛ підтвердив, що отримав близько 3700 індивідуальних заяв, пов'язаних із подіями в Криму та військовими діями на сході України проти України та/або Росії. З продовженням збройного конфлікту кількість звернень буде тільки збільшуватися. Очевидно, що внутрішні засоби правового захисту повинні бути створені, наскільки це можливо, для надання ефективної допомоги особам, які постраждали від збройного конфлікту. Тим не менш, тенденція винесення позовів, що виникають внаслідок міжнародного збройного конфлікту, на міжнародний (європейський) рівень є цілком передбачуваною, навіть незважаючи на те, що ЄСПЛ не призначений для розгляду потоків заяв, що надходять від жертв війни. Окрім цього це є важливими преюдиціями для України у її зовнішній діяльності та взаємодії та представництві її інтересів в органах міжнародного правосуддя.

Приєднання України до ЄСПЛ принесло багато позитивних зрушень у правову систему України. Перш за все, ЄСПЛ мав прямий вплив на Конституцію України 1996 року, яка розроблялася під час переговорів про вступ до РЄ. Як наслідок, багато положень Конституції, зокрема Розділ II, впливають безпосередньо з Конвенції. На це, наприклад, наголосив Конституційний Суд України у своєму епохальному рішенні про скасування смертної кари, зокрема

щодо статті 28 Конституції України, яка «відтворює положення статті 3 ЄКПЛ» (Рішення № 11-рп/99 від 29 грудня 1999 р. п. 6). Крім того, Конвенція стала основоположним чинником для широкомасштабної правової реформи, проведеної в безпосередній співпраці з РЄ. Одним із останніх прикладів може бути Кримінально-процесуальний кодекс 2012 року, який також часто пояснюють прецедентною практикою ЄСПЛ і тиском з боку РЄ, а також судовою реформою, що триває.

Плани дій РЄ для України, які впроваджуються з 2005 року, є стратегічними програмними документами, спрямованими на підтримку України у виконанні її зобов'язань як держави-члена РЄ та сприяння виконанню Угоди про асоціацію з Європейський Союз. Вони включають, зокрема, проекти підтримки зусиль щодо приведення законодавства, інституцій і практик у відповідність до найкращих європейських стандартів у сферах прав людини, верховенства права та демократії.

Стратегічними напрямками співпраці України з Радою Європи в рамках виконання Планів дій є:

- посилення захисту прав людини та покращення виконання судових рішень, особливо тих, що стосуються пріоритетних питань, визначених моніторинговими органами РЄ та рішень Європейського суду з прав людини;
- сприяння верховенству права, розвитку та зміцненню демократичних інститутів і процедур на національному, регіональному та місцевому рівнях;
- просування культури демократії, розвиток соціальної згуртованості, толерантності та посилення участі ключових соціальних і громадських акторів у прийнятті рішень.

У відповідь на військову агресію Російської Федерації проти України, враховуючи її наслідки та реалії, що виникають, Рада Європи у співпраці з українською владою розробила Пріоритетні зміни до Плану дій РЄ для України на 2018-2022 роки. Цей документ пропонує зосередити увагу на обмеженій кількості пріоритетних сфер, де вони можуть мати негайний ефект, ґрунтуючись на досвіді та експертних знаннях РЄ.

Діяльність РЄ, ретельно координована з іншими партнерами та зацікавленими сторонами, буде спрямована на головні пріоритети:

- 1) мінімізація негативних наслідків російської агресії, особливо для переміщених осіб та найбільш уразливих верств населення; захист прав дитини та боротьба з насильством щодо жінок в Україні та в умовах переміщення;
- 2) забезпечення відповідальності за воєнні злочини, злочини, спричинені війною, та сприяння збору відповідної інформації;
- 3) підтримка судової системи, засобів масової інформації та ефективного управління під час війни.

Пріоритетні зміни до Плану дій РЄ для України на 2018-2022 роки схвалено Урядом України та Комітетом міністрів РЄ. Водночас секретаріат розпочав розробку нового Плану дій Ради Європи для України на період з 2023 року.

Проаналізувавши норми Конвенції, можна виокремити наступні принципи тлумачення, зокрема: ефективного та динамічного тлумачення (дає можливість

інтерпретувати норми Конвенції до суспільних умов, які завжди змінюються. Конвенція має бути пристосована до умов сьогодення); правової визначеності (забезпечує можливість використати відповідне право в разі необхідності); пропорційності та забезпечення рівноваги інтересів (полягає у встановленні рівноваги інтересів окремого громадянина з інтересами публічної влади, обмеження на свободи, які передбачені Конвенцією, повинні відповідати законній меті, для якої використовуються вказані обмеження, а також між обраними способами і законною ціллю, для якої є певні обмеження, має бути розумне пропорційне співвідношення); забезпечення певної свободи національного розсуду (уповноваженим суб'єктам делегуються повноваження щодо тлумачення та конкретизації норм Конвенції, згідно з реаліями всередині країни); автономного тлумачення (можливість Суду не звертати увагу на значення термінів, яке в них вкладається у межах національних правових систем); врахування загальновизнаних міжнародних стандартів і принципів міжнародного права; забезпечення мінімальних гарантій прав і свобод людини (згідно зі ст. 53 Конвенції, якщо в Конвенції зафіксовані менші гарантії прав, порівняно з національним законодавством, то держава не має права, посиляючись на Конвенцію або офіційне тлумачення її норм, порушувати чи обмежувати права, передбачені внутрішнім правом). Також Конвенція не може бути підставою для ухилення від виконання державою більших зобов'язань, згідно з іншими міжнародними угодами щодо прав людини, учасницею яких вона є.

Питання до практичного заняття:

1. Еволюція механізму захисту прав і свобод людини у Раді Європи.
2. Європейський суд з прав людини: структура та процедура прийняття рішень.
3. Компетенція Європейського суду з прав людини.
4. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини.
5. Історичні передумови та процес ратифікації Україною Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
6. Виконання Україною взятих на себе зобов'язань як умова членства у Раді Європи: строки та застереження.
7. Імплементация ЄКЗП в національну правову систему України.
8. Процес ратифікації Україною Протоколів до ЄКЗП.
9. Принципи тлумачення норм ЄКЗП у судовій практиці України.
10. Рішення ЄСПЛ як джерела права: правоінтерпретаційні чи правозастосовчі для правової системи.
11. Рішення по справі *«Бренько та інші проти України»* 2021 р. та стандарти забезпечення права на життя в Україні та у практиці ЄСПЛ.
12. Рішення по справі *«Григорєв проти України»* 2012 р. та стандарти забезпечення заборони катування в Україні та у практиці ЄСПЛ.
13. Рішення по справі *«Трегубенко проти України»* 1999 р. та стандарти забезпечення права на справедливий суд в Україні та у практиці ЄСПЛ.

14. Рішення по справі «*Бойко та інші проти України*» 2021 р. та стандарти забезпечення свободи думки, совісті і релігії в Україні та у практиці ЄСПЛ.

15. Рішення по справі «*Веренцов проти України*» та стандарти забезпечення свободи зібрань та об'єднання в Україні та у практиці ЄСПЛ.

Теми для самостійної роботи:

1. Методи динамічного тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод

2. Реформування контрольного механізму Європейської конвенції з прав людини.

3. Міжнародно-правова відповідальність країн за невиконання зобов'язань перед Радою Європи за порушення прав людини.

Тема есе:

На підставі трансцендентального методу та інших наукових методів зробити аналіз та написати есе на тему: «Роль Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. у формуванні міжнародно-правових стандартів про правовий статус індивіда».

Міжнародно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р., з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів No 11 та No 14 URL: http://zakonNo2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakonNo2.rada.gov.ua/laws/show/995_043

5. Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakonNo2.rada.gov.ua/laws/show/995_042

6. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права від 10 грудня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_i50/card6#Public

7. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154/card4#History

8. Резолюція 47/33 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 року «Декларація про захист усіх осіб від насильницького зникнення». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_225

9. Європейська конвенція про громадянство від 7 листопада 1997 р. Відомості Верховної Ради України. 2008. No 13. Ст. 359.

Рекомендована література:

1. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно-правова природа та повноваження: монографія. Харків: Право, – 2016. – 256 с.

2. Антошкіна В. Особливості тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та застосування практики Європейського суду з прав людини під час здійснення судочинства в Україні. Філософські та методологічні проблеми права. 2019. № 2. С. 117–118.
3. Анцупова Т. О. Процесуальне право Ради Європи: принципи, система, динаміка: дис. ... д-ра юрид. наук / Анцупова Тетяна Олександрівна; НУ «ОЮА». – Одеса, 2014. – 443 с.
4. Луць Л.А. Джерела права Ради Європи: загальнотеоретична характеристика. Держава і право. Юрид. і політ. наук: зб. наук. пр. 2004. Вип. 27. С. 19–25.
5. Медвідь А.Б. Загальна характеристика змін внесених Протоколами № 6 та № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Науково-практичний юридичний журнал «Вісник вищої кваліфікаційної комісії суддів України». 2016 р. № 3. С. 45–50.
6. Сердюк І. Методологічний аналіз інтерпретацій поняття «тлумачення норм права». Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 3. С. 41–42.
7. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Наук. – метод. посіб. для суддів. 2-ге вид., випр., допов. Київ. – 2015. – 208 с.
8. Висновок ПАРЕ «Наслідки агресії російської федерації проти України» від 15 березня 2022 р. 300 (2022).
9. The Council of Europe: Its Law and Policies. Front Cover. Stefanie Schmahl, Marten Breuer. Oxford University Press, 2017. Law – 986 p.
10. Steven Greer, Janneke Gerards & Rose Slowe. Human Rights in the Council of Europe and the European Union: Achievements, Trends and Challenges. – Cambridge University Press. – 2018. – 939 p.

ТЕМА 8. МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ ЗА ЇХ ВИКОНАННЯМ

Лекційні питання:

1. Становлення міжнародної системи захисту прав людини.
2. Міжнародні зобов'язання України у сфері захисту прав людини.
3. Поняття міжнародного механізму захисту прав і свобод людини.
4. Універсальні механізми контролю захисту прав людини.
5. Регіональні механізми контролю захисту прав людини.

Становлення міжнародної системи захисту прав людини. Сучасна міжнародна система захисту прав і свобод людини включає три рівні: міжнародний, регіональний і національний. Становлення міжнародних механізмів захисту прав людини пов'язане з Організацією Об'єднаних Націй, Статутом ООН і Загальною декларацією прав людини. Політичний авторитет Загальної декларації прав людини був настільки високим, що її положення увійшли до конституцій багатьох держав світу, суттєво вплинули на подальший розвиток міжнародних відносин і міжнародної політики, формування міжнародної системи захисту прав людини.

Міжнародне право і, відповідно, політика розвиваються і прагнуть сприяти глобальній співпраці, включаючи політичну. ООН створила не тільки правові основи, а й механізм міжнародного співробітництва, систему відповідних органів для виконання міжнародно-правових актів, що набрали чинності. Відповідно до змін у світі необхідно по-новому поглянути на ООН як головний координаційний центр міжнародної політики та міждержавного співробітництва у сфері прав людини.

ООН, прийнявши необхідні міжнародно-правові акти, створила систему захисту прав людини, яка складається з головних органів і спеціалізованих установ, які мають компетенцію у сфері прав людини. Основними органами захисту прав людини, що належать до першої категорії, є Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЕКОСОР, Рада з Опіки, Міжнародний Суд і Секретаріат. Компетенція Генеральної Асамблеї майже необмежена, оскільки ст. 10 уповноважує її «обговорювати будь-які питання або питання, що входять до сфери застосування цього Статуту» і надавати державам-членам «рекомендації» з таких питань.

Міжнародна система захисту прав людини в рамках ООН значно розвинена і доповнена регіональними системами захисту прав людини, які базуються на територіальній спільності, приблизно однаковому рівні соціально-економічного розвитку та ряді інших факторів, тобто включають держави, які знаходяться приблизно в одному «історичний часі». Прийнята в рамках Ради Європи Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) стала першою міжнародною угодою на регіональному рівні, яка

трансформувала принципи, проголошені Загальною декларацією, у конкретні правові зобов'язання. Проте цінність цього документа полягає не стільки в зафіксованих правах, скільки у створених механізмах їх реалізації.

Процес реалізації та попередження порушень прав людини має здійснюватися переважно на національному рівні: саме держава має проявити свою волю у забезпеченні прав людини. Міжнародно-правові акти зобов'язують держави забезпечувати реалізацію прав і свобод особи. Перелік і обсяг прав, наданих фізичній особі (особистості), постійно зростає в міру розширення співпраці різних держав і міжнародних організацій у сфері прав людини. У результаті політики впровадження нових міжнародних стандартів і в процесі переходу від державного рівня до рівня світової спільноти значно розширюється соціалізація особи. Останній став безпосереднім суб'єктом міжнародних відносин. Розвиток принципово інших властивостей і якостей особи в процесі активізації її правозахисної участі у світовому співтоваристві передбачає посилення відповідальності особи за порушення не лише внутрішньодержавних, а й міжнародних принципів і норм права. У деяких випадках фізична особа, яка самоідентифікує себе як особа, може вимагати від держави звернення до міжнародних органів, у тому числі судів, для виконання своїх міжнародних зобов'язань. Нині поняття прав людини все більше пов'язується з поняттям відповідальності перед державою та суспільством. Тому цілком логічно, що з ратифікацією міжнародних договорів з прав людини обов'язок виконувати досягнуті домовленості разом із державою беруть на себе її громадяни. Водночас за порушення окремих принципів і норм ратифікованих угод відповідальність несуть як держава, так і громадяни. Усі громадяни, які перебувають на території держави-учасниці міжнародного договору, стають активними учасниками цього договору. Особи все активніше залучається до міжнародно-правових відносин і в окремих випадках починають повною мірою свідомо брати участь у процесах забезпечення міжнародних стандартів у сфері прав людини, тобто як суб'єкт міжнародної політики.

Міжнародні зобов'язання України у сфері захисту прав людини. Україна як суб'єкт міжнародних відносин загалом та міжнародної системи захисту прав людини – зокрема, має керуватися принципами, що ґрунтуються на дотриманні норм і принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН, Міжнародному біллі про людину права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Гельсінського заключного акту, Паризької хартії для нової Європи та інших документів ООН, ОБСЄ та Ради Європи. У Декларації про державний суверенітет України в розділі X «Міжнародні відносини» зафіксовано, що Україна визнає примат загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права над нормами внутрішнього права, а отже – Україна визнала пріоритет таких цінностей, як права людини, демократія і верховенство права, мир і безпека у світі, економічна свобода і відповідальність держав, єдність і цілісність світу.

Як учасник міжнародної системи захисту прав людини Україна зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів прав людини та забезпечувати колективні права, у тому числі права національних меншин,

корінних народів та інші права, шляхом імплементації міжнародних норм прав людини в внутрішній правопорядок, виконання цих норм і контроль за їх дотриманням, а в разі порушення прав людини – шляхом забезпечення справедливої компенсації.

Статтею 9 Конституції України встановлено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, тобто є частиною внутрішнього права.

Але для того, щоб норми міжнародних договорів дійсно працювали, недостатньо називати їх частиною внутрішнього права. Загальновизнані норми міжнародного права за своєю природою вони не діють самі по собі, вони сприймаються правовою системою не як регулятивні норми, а як норми-принципи. Єдиним шляхом їх реалізації є прийняття відповідного законодавчого акту, спрямованого на імплементацію міжнародної норми права.

Отже, національна правова система передбачає безпосередню дію ратифікованих у встановленому порядку норм міжнародних договорів поряд із національним законодавством, але пріоритетом останнього є те, що воно забезпечує засоби реалізації, охорони та захисту прав людини.

Поняття міжнародного механізму захисту прав і свобод людини. Права людини можна визначити як можливість людини обирати певну поведінку для забезпечення свого нормального існування та розвитку, закріплену в законах, інших правових актах держави та міжнародних документах, визначену рівнем економічного, соціального, духовного та культурного розвитку. розвитку суспільств.

Міжнародно-правовий захист прав людини та основних свобод є одним із аспектів складної та багатогранної проблеми захисту прав людини в цілому. Його характеризують міжнародно-правові, політичні, економічні, соціальні, культурні, правові та інші аспекти. Захист прав людини є передусім завданням внутрішнього, національного правопорядку.

Механізм захисту прав людини – це відносини між носієм права на захист і органом державної влади, що здійснюються за допомогою встановленого законом правозастосовчого порядку з метою захисту суб'єктивного права.

Під терміном «механізми міжнародного захисту прав людини» розуміється система міжнародних (міжурядових) органів і організацій, що діють з метою імплементації міжнародних стандартів прав і свобод людини або їх відновлення у разі порушення. Слід зазначити, що, крім міжурядових органів і організацій, у світі існує чимало так званих неурядових правозахисних організацій.

Відповідно до ст. 55 Конституції України, яка надає громадянам право звертатися до міжнародних механізмів захисту прав людини, йдеться виключно про міжнародну частину механізму. Такі (міждержавні) органи відрізняються тим, що вони створюються за взаємною згодою кількох держав, як правило, оформленою міжнародним договором, вони діють у рамках такого договору, який визначає їхні повноваження та спеціальні правила процедура. Відповідно, міждержавні правозахисні організації відрізняються тим, що:

- вони дійсно мають вплив на уряди;
- найчастіше їхні рішення є обов'язковими, і в будь-якому разі їхньою думкою не можна ігнорувати;
- змушують міжнародне співтовариство звернути увагу на порушення прав людини.

Міжнародні механізми можна поділити на дві групи: універсальні та регіональні.

Універсальні правозахисні механізми – це органи та організації, які поширюють свою діяльність на весь світ, незалежно від державних та регіональних кордонів. Ці механізми тією чи іншою мірою пов'язані з головною міжнародною організацією світу – ООН. І це не випадково: по-перше, її членами є майже всі країни світу, по-друге, відповідно до Статуту ООН, однією з головних цілей діяльності цієї організації є «утвердження віри в основні права людини, в гідність і цінність людини, людської особистості». Статут зобов'язує головний орган ООН – Генеральну Асамблею ООН - приділяти особливу увагу захисту прав людини. У 1948 році вона прийняла Загальну декларацію прав людини, а після неї цілий ряд міжнародних правових актів, що зачіпають різні аспекти правозахисної діяльності (про громадянські, політичні, культурні права, заборону геноциду, апартеїду, расової дискримінації та ін.) . Питання прав людини розглядаються в Головних комітетах Асамблеї, а також у її допоміжних органах (наприклад, у спеціальних комітетах з дискримінації, проти апартеїду тощо).

Регіональними механізмами контролю за захистом прав людини є такі судові (квазісудові) органи: Європейський суд (Суд Європейських Співтовариств), Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини, Африканська комісія з прав людини.

Універсальні механізми контролю захисту прав людини. На підставі різних критеріїв універсальні механізми захисту прав людини можна класифікувати за кількома ознаками: характером діяльності, правовою природою, складом, предметом діяльності, строком діяльності та обсягом повноважень.

За характером діяльності універсальні механізми захисту прав людини слід поділити на судові, квазісудові та несудові.

Міжнародний суд ООН належить до судових механізмів універсального рівня. Його рішення виносяться в судовому порядку і є обов'язковими для держав – сторін у справі, які визнають юрисдикцію Суду. Крім того, Суд має наглядові повноваження у сфері прав людини (тобто компетенцію оцінювати ступінь дотримання державами своїх міжнародних зобов'язань у цій сфері та приймати відповідні рішення), але лише у випадках, коли такі повноваження визнаються відповідною державою на основі міжнародного договору з прав людини.

Квазісудові механізми – конвенційні (договірні) органи з прав людини. У рамках процедур, встановлених міжнародними договорами з прав людини, ці органи регулярно оцінюють ступінь дотримання державами-учасницями своїх зобов'язань за відповідними договорами, вказують на недоліки та порушення та виносять рекомендації, спрямовані на більш повну реалізацію окремих прав

людини. При цьому рекомендації договірних органів не мають обов'язкової сили, їх невиконання не тягне за собою санкції. Договірні органи не мають у своєму розпорядженні і будь-яких засобів примусу до виконання рекомендацій.

До квазісудових органів належать органи, створені на основі міжнародних договорів для контролю за дотриманням цих договорів державами-учасниками та діють за процедурою, подібною до судової (Комітет з прав людини).

До категорії квазісудових правозахисних механізмів також відноситься Універсальний періодичний огляд (УПО), який проводить Рада ООН з прав людини.

До несудових елементів системи міжнародного захисту прав людини відносяться спеціальні процедури Ради ООН з прав людини, різноманітні місії з встановлення фактів, правозахисна діяльність Ради Безпеки, Генерального секретаря ООН, Управління Верховного комісара ООН з прав людини та інші органи і спеціалізовані установ ООН.

Універсальні механізми захисту прав людини поділяються на конвенційні та позаконвенційні.

Конвенційні механізми створені та наділені повноваженнями відповідно до міжнародних договорів з прав людини. До цієї категорії зазвичай відносять органи, створені відповідно до положень універсальних договорів з прав людини або факультативних протоколів до них. Йдеться про договірні органи з прав людини.

Повноваження основних органів ООН у сфері прав людини також впливають із міжнародного договору – Статуту ООН. При цьому вони не входять до списку звичайних механізмів. Це пов'язано з тим, що в Статуті закріплені принципи захисту прав людини і повноваження основних органів ООН в цілому, але в ньому не відображено перелік прав людини, що підлягають захисту, хоча такі пропозиції висувалися під час розробки проекту Статуту. Це пояснює, чому Статут ООН не накладає на держави конкретних зобов'язань щодо забезпечення прав людини, як це має місце в міжнародних договорах про права людини.

До конвенційних органів належать органи, створені на основі міжнародних договорів для контролю за дотриманням цих договорів державами-членами (Комітет з прав дитини – відповідно до Конвенції про права дитини; Комітет з ліквідації дискримінації проти Жінки – відповідно до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок тощо) Конвенційні органи мають переважно політичний та правовий характер.

Позаконвенційні механізми, як правило, діють на підставі рішення уповноваженого міжнародного органу. Типовим прикладом є спеціальні процедури Ради ООН з прав людини, які встановлюються та уповноважені резолюціями РПЛ.

Регіональні механізми контролю захисту прав людини. Права людини відіграють особливу роль у відносинах між людиною та державою. Вони контролюють і регулюють здійснення державної влади над особою, забезпечують свободу громадян у відносинах з державою, вимагають від держави задоволення основних потреб людей, які перебувають під її

юрисдикцією. Ці права найкраще пояснюються в міжнародно-правових документах, які були погоджені державами і містять норми прав людини.

Можна виділити найбільш розповсюдженні регіональні механізми захисту прав людини:

Регіональна міжнародна організація називається, якщо її учасниками є держави, розташовані в межах певного регіону земної кулі, наприклад Європи, Африки або Південної Америки.

Європейська система захисту прав людини є найбільш розгалуженою та ефективною. Система діє в рамках Ради Європи, членом якої Україна є з 1995 року. Європейський правозахисний механізм базується на низці договорів, основним з яких є Європейська конвенція про захист прав людини та основні свободи. Крім того, в рамках Ради Європи були розроблені Європейська соціальна хартія, Європейська конвенція про права меншин, Європейська конвенція про права дитини, Європейська конвенція про запобігання катуванням. Головний європейський правозахисний орган - Європейський суд з прав людини – має одну явну перевагу перед більшістю сучасних правозахисних організацій - його рішення є обов'язковими для виконання державами, які приєдналися до Конвенції про захист прав і свобод. Як наслідок, рішення Суду впливають на формування не лише європейських, а й світових стандартів прав людини, і навіть відповідної законодавчої практики багатьох цивілізованих держав. Окрім суду, при Раді Європи діють Європейський комітет з прав меншин, Комітет незалежних експертів із соціальних та економічних прав, Європейський комітет із запобігання катуванням. Повноваження цих органів непорівнянні з повноваженнями Суду.

Міжамериканські дії в рамках Організації американських держав і представлені Міжамериканською комісією з прав людини та Міжамериканським судом з прав людини. Міжамериканський суд не зробив істотного впливу на формування регіональних стандартів прав людини, розглянувши за 40 років свого існування трохи більше 10 справ. Таким чином, уся правозахисна діяльність покладається на Комісію, до якої можуть звернутися зі скаргою будь-які фізичні особи, групи, особи чи неурядові організації. Комісія вживає заходів до досягнення мирової угоди, а якщо це неможливо, приймає висновок у справі. Ці висновки мають велику моральну вагу, як правило, вони беруться до уваги державами, звинуваченими в порушеннях прав людини.

Африканська система складається з Африканської комісії з прав людини і народів, органу Організації африканської єдності. Вона діє на основі Африканської хартії прав людини і народів. Кожні два роки Комісія заслуховує звіти держав про законодавчі та інші заходи щодо захисту прав людини. Комісія формулює судження та пропозиції з цього приводу. Також розглядаються заяви громадян та громадських організацій про масові та систематичні порушення прав людини. На їх основі Комісія готує свої висновки для вищого органу ОАЕ – Асамблеї глав держав і урядів.

Питання до практичного заняття:

1. Становлення міжнародної системи захисту прав людини.
2. Міжнародні зобов'язання України у сфері захисту прав людини.
3. Поняття міжнародного механізму захисту прав і свобод людини.
4. Міжнародні засоби та способи захисту прав та свобод людини.
5. Правовий статус та основні напрями діяльності ООН.
6. Універсальні органи ООН щодо захисту прав людини.
7. Рада з прав людини.
8. Економічна та соціальна рада як універсальний орган з прав людини.
9. Комітет з прав людини: правовий статус, порядок утворення та діяльності, основні повноваження.
10. Універсальні механізми контролю захисту прав людини.
11. Регіональні механізми контролю захисту прав людини.
12. Правовий статус, порядок утворення та функції Ради Європи.
13. Європейський суд з прав людини як регіональний механізм захисту прав людини.
14. Компетенція Європейського суду з прав людини та національне право України.
15. Рішення Європейського суду з прав людини та їх реалізація в національному праві України.

Теми для самостійної роботи:

1. Міжнародні зобов'язання України у сфері захисту прав людини.
2. Поняття міжнародного механізму захисту прав і свобод людини.
3. Універсальні механізми контролю захисту прав людини.
4. Регіональні механізми контролю захисту прав людини.
5. Правовий статус, порядок утворення та функції Ради Європи.
6. Європейський суд з прав людини як регіональний механізм захисту прав людини.
7. Компетенція Європейського суду з прав людини та національне право України.
8. Рішення Європейського суду з прав людини та їх реалізація в національному праві України.
9. Основні системи захисту прав людини: європейська регіональна, міжамериканська регіональна та африканська системи.

Тема есе:

Застосовуючи синергетичний метод (як головний) та інші загально-наукові методи дослідити тему: «Практика Суду Справедливості ЄС та практика ЄСПЛ як автономні системи права».

Міжнародно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня в 1948 році URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Конвенція про захист прав і основоположних свобод: прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнято 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

5. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права від 10 грудня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_i50/card6#Public6.

6. Рада ООН з прав людини // Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL: <http://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/human-rights>

Рекомендована література:

1. Бехруз Х. Н., Аракелян М. Р., Мануїлова К. В. Практика Європейського суду з прав людини щодо експропріації та прав власності. Право та державне управління. 2023, №1. С.261-265

2. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 8. С. 124–127.

3. Корчевна Л. О., Левенець А. В. Інститут спеціалізованого омбудсмена в механізмі захисту прав людини та перспективи його запровадження в Україні. Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство. 2018. Т. 23. Вип. 1(32). С. 7-14.

4. Лебідь В.І. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Навч. посіб. 3-тє вид., доповн. і пероробл. 2018.36 с.

5. Мануїлова К. В., Гребенюк Д. О. Дипломатія заради прав людини: минуле та сучасне. Юридичний науковий електронний журнал № 11. 2022. С. 799-800.

6. Міжнародний захист прав людини : навч. посіб. / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко, Є.М. Щербина. – Дніпро : ДДУВС, 2020. 260 с.

7. Міжнародний захист прав людини // Опольська Н. М., Бабой А. М., Бабой В. С., 2021.

8. Міжнародний захист прав людини, права людини, законодавство України, Т. Л. Сироїд, Л. О. Фоміна, видавництво Право, 2019. 310 с.

9. Наливайко Л.Р., Степаненко К.В., Щербина Є.М. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Дніпро: ДДУВС, 2016. 221 с.

10. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини: навчально-методичний посібник за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Одеса : Фенікс. 2019. 165 с.

11. Права людини у міжнародному праві : підручник. Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В. та ін.; за заг. ред. А. В. Войціховського. – Харків : ООО «Планета-Принт», 2021. 404 с.
12. Погребняк В.Я., Кравцов С.О. Практика застосування європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стаття 6 та стаття 1 першого протоколу. Юридична література, 2018. 196 с.
13. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини : навч. посібник / Ю. С. Раєметаєва. – Київ : ФОП Голембовська О.О., 2018. 364 с.
14. Слинько Т. М. Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини та їх відображення в Конституції України. Права людини і демократія : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 15 трав. 2018 р. Харків, 2018. С. 30–34.
15. Сучасна концепція прав людини: європейське праворозуміння : навч.-метод. посіб. Х. Н. Бехруз, М. В. Грушко, К.В. Мануїлова, Т. С. Федорова ; НУ «Одеська юридична академія. – Одеса : Фенікс, 2023. 143 с.
16. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навч. посібник. – Київ, 2018. 164 с.
17. Manuilova Kateryna V. Interaction of IHRL and IHL in the field human rights promotion: International standards and national dimension / co-authors: Mykhailo M. Prokhorenko1, Iryna V. Tarasova, Viktor V. Nazarov, Kateryna V. Denysenko. *Informatol.* 2022. Vol. 55, 1-2. P. 42-52.
18. European Court of Human Rights. Overview 1959-2017. Retrieved from [https:// www.echr.coe.int/Documents/ Overview_19592017_ENG.pdf](https://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592017_ENG.pdf) [in English].

ТЕМА 9. МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ. ДЖЕРЕЛА (ФОРМИ) МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Лекційні питання:

1. Поняття та особливості міжнародного приватного права.
2. Методи міжнародного приватного права. Співвідношення колізійного та матеріально-правового методів регулювання.
3. Особливості колізійного методу регулювання приватно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом.
4. Особливості правозастосування у міжнародному приватному праві.

Міжнародне приватне право як самостійна юридична наука виникло відносно недавно – в середині XIX століття. Одним із його засновників вважається Джозеф Сторі, який у 1884 році випустив книгу під назвою «Коментар до колізії законів», де вперше була зроблена спроба комплексного аналізу проблем міжнародного приватного права й згаданий сам термін «міжнародне приватне право» (private international law).

Питання про предмет і систему міжнародного приватного права є одним із найбільш складних і заплутаних в сучасній правовій доктрині. Переважна більшість вчених сходиться на думці про те, що існують дві основні ознаки, що характеризують суспільні відносини як складові предмету міжнародного приватного права. По-перше, ці суспільні відносини повинні носити приватний характер і, по-друге, бути міжнародними.

Міжнародні відносини можуть виникати як між приватними особами (фізичними і юридичними), так і між приватними особами і іноземною державою в неполітичній сфері. Це відбувається, наприклад, у випадках укладення шлюбів між іноземцями, видання автором свого твору за кордоном, здійснення міжнародних перевезень і інвестиційної діяльності в іноземній державі, отримання спадку, що знаходиться за кордоном, і т. п. Ці відносини можна ідентифікувати як майнові і пов'язані з ними деякі немайнові (у сфері авторського, патентного, сімейного права та ін.) відносини міжнародного характеру. Відмінною властивістю такого роду відносин є відсутність у їхніх суб'єктів владних повноважень і наявність рівноправної основи взаємодії їхніх учасників у практичній діяльності.

Колізійні норми складають історичну основу міжнародного приватного права. Їх призначення полягає не в безпосередньому регулюванні тих або інших суспільних відносин, а у визначенні права тієї держави, яке повинно бути застосоване в даному конкретному випадку.

Особливість міжнародного приватного права як полісистемного комплексу визначається не тільки характерними рисами його предмету і джерел. Специфічним є також і метод (спосіб) правового регулювання. Його основним завданням є усунення колізії, що виникає в процесі здійснення міжнародних

відносин приватноправового характеру – «колізії» законів, при якій два або більше нормативних акти з різних правових систем одночасно претендують на врегулювання одного й того ж фактичного складу.

Колізійний спосіб регулювання іноді називають відсиленням, оскільки колізійна норма лише «передає» відповідні відносини на вирішення компетентного правопорядку, а не регулює їх сама.

Прагненням учасників міжнародного спілкування замінити суперечні положення національного законодавства окремих країн системою однорідних нормативних розпоряджень, призначених для безпосереднього регулювання міжнародних неміждержавних невладних відносин, призвело до появи матеріально-правового методу регулювання, який спочатку застосовувався тільки в області міжнародної торгівлі, а згодом розповсюдився на інші інститути міжнародного приватного права, включаючи міжнародний цивільний процес.

Основною формою уніфікації матеріально-правового регулювання відносин в області міжнародного приватного права є міжнародні договори. Уніфікація норм міжнародного приватного права можлива сьогодні також за допомогою затвердження міжнародно-правових звичаїв, що виробляються на основі широкої і одноманітної практики.

Під джерелами міжнародного приватного права в юридичній науці розуміють форми, в яких знаходить вираження правова норма. Міжнародному приватному праву відомі декілька форм юридичного офіційного буття, існування норм міжнародного приватного права. Це: 1) внутрішнє законодавство; 2) міжнародні договори; 3) міжнародні та торговельні звичаї; 4) судова та арбітражна практика.

Іноді джерелом міжнародного приватного права вважають і доктрину. Проте у більшості правових систем вона не є джерелом міжнародного приватного, та зрештою, й усіх інших галузей права. Можна вказувати на допоміжне значення доктрини в розвитку й удосконаленні права, в правозастосовчому процесі.

Подвійність джерел міжнародного приватного права полягає в тому, що, з одного боку, джерелами права є міжнародні угоди та міжнародні звичаї, а з іншого – норми законодавства та судова практика окремих держав, а також санкціоновані державою звичаї, що застосовуються у сфері торгівлі та мореплавства. Подвійність джерел міжнародного приватного права не впливає на єдність предмета регулювання – приватно-правові відносини з «іноземним елементом».

Внутрішнє законодавство як джерело міжнародного приватного права являє собою не тільки закони, але й підзаконні акти держави. Належність норм внутрішнього законодавства до джерел міжнародного приватного права залежить від змісту предмета цієї галузі права у конкретній правовій системі.

З плином часу кількість міжнародних угод, порівняно з іншими джерелами права, зростає. Розвиток договірного права призвів до того, що на початку ХХ століття юристи пропонували розробити єдиний універсальний акт, який би застосовувався до регулювання правовідносин у всіх державах. Цю місію мав виконати, зокрема, Кодекс міжнародного приватного права від 25 листопада

1928 р., розроблений латиноамериканським юристом Бустаманте, він став відомим під назвою Кодекс Бустаманте. Після прийняття цього Кодексу було констатовано, що досягти всесвітньої уніфікації неможливо. Проте міжнародне співтовариство й до сьогодні шукає шляхи гармонізації та уніфікації норм приватного права. Зокрема, ефективною є праця у вузьких сферах. У 1976 р. датський вчений, професор О. Ландо запропонував підготувати Європейський Звід Контрактного Права (European Restatement of Contract Law). Ця ідея стала реалізовуватися шляхом створення документа за назвою «Принципи Європейського Контрактного Права».

В структурі будь-якої колізійної норми можна виділити дві основні частини: об'єм і прив'язка (формула прикріплення). Об'єм колізійної норми визначає вид правовідношення, відносно якого вона повинна використовуватися. Прив'язка вказує на правову систему (законодавство), яке необхідно застосувати в даному випадку.

При безлічі існуючих способів вибору права, які містяться в колізійних нормах різних держав, кожен з них є лише одним із варіантів обмеженого числа загальних колізійних формул, які склалися в процесі багатовікового розвитку колізійного права і взаємних впливів. Ці гранично узагальнені і концентровані правила (формули прикріплення, колізійні принципи) отримали в доктрині міжнародного приватного права назву «типи колізійних прив'язок».

Найбільш поширеними серед них є наступні: 1) Особистий закон фізичних осіб (*lex personalis*): а) національний закон або закон громадянства особи (*lex patriae*), б) закон місця проживання особи (*lex domicilii*); 2) Особистий закон юридичної особи (*lex societatis*); 3) Закон місцезнаходження речі (*lex rei sitae*); 4) Закон місця здійснення акту (*lex loci actus*); 5) Закон країни продавця (*lex venditoris*); 6) Закон, вибраний сторонами правовідношення (*lex voluntatis*); 7) Закон прапора (*lex flagi*); 8) Закон суду (*lex fori*); 9) Закон, з яким дане правовідношення найтісніше пов'язане (Proper Law of the Contract).

Серед інших типів колізійних прив'язок, що існують в сучасному міжнародному приватному праві, можна назвати закон валюти; закон місця здійснення трудової діяльності та ін.

Серед тенденцій розвитку міжнародного приватного права поряд із уніфікацією, гармонізацією, систематизацією на національному рівні та певною доместикацією, варто виділити також його лібералізацію. Лібералізація міжнародного приватного права полягає у тому, що у колізійних нормах зміщується акцент із жорстких колізійних прив'язок на гнучкі, посилюється принцип автономії волі сторін і така автономія розповсюджується на нові види приватно-правових відносин з іноземним елементом. Лібералізація також проявляється в тому, що сторони приватно-правових відносин міжнародного характеру при регулюванні цих відносин не вказують право, яке підлягає застосуванню, а зазначають, що відносини між ними будуть регулюватися загальними принципами права або принципами, що визнаються всіма цивілізованими народами, тобто сторони свідомо не хочуть застосовувати право будь-якої держави.

Питання до практичного заняття:

1. Поняття та особливості міжнародного приватного права.
2. Методи міжнародного приватного права. Співвідношення колізійного та матеріально-правового методів регулювання.
3. Співвідношення методів регулювання міжнародного публічного та міжнародного приватного права.
4. Особливості колізійного методу регулювання приватно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом.
5. Матеріально-правовий метод регулювання. Уніфікація норм матеріального права.
6. Особливості правозастосування у міжнародному приватному праві.
7. Уніфікація та гармонізація права. Діяльність міжнародних організацій у сфері уніфікації права.
8. Поняття та особливості джерел міжнародного приватного права.
9. Міжнародний договір як джерело сучасного міжнародного приватного права: поняття, види.
10. Національне законодавство як джерело міжнародного приватного права.
11. Звичай як джерело міжнародного приватного права. Узвичаєння. Звичаї ділового обігу.
12. Застосування звичаїв і узвичаєнь у світовій торгівлі. Концепція *Lex Mercatoria*.
13. Судова та арбітражні практика як джерело міжнародного приватного права.
14. Доктрина як допоміжне джерело міжнародного приватного права.

Теми для самостійної роботи:

1. Співвідношення методів регулювання міжнародного публічного та міжнародного приватного права.
2. Особливості колізійного методу регулювання приватно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом.
3. Матеріально-правовий метод регулювання. Уніфікація норм матеріального права.
4. Особливості правозастосування у міжнародному приватному праві.
5. Уніфікація та гармонізація права. Діяльність міжнародних організацій у сфері уніфікації права.

Тема есе:

Використовуючи науковий метод – логіко-юридичний як головний та інші загальнонаукові методи написати есе на тему: «Система міжнародного приватного права та міжнародне приватне право ЄС: аспекти взаємовпливу»

Міжнародно-правові акти:

1. Про міжнародне приватне право: закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.

2. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

3. Про колізії законів, які стосуються форми заповітів : Конвенція ООН від 5 жовтня 1961 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text

4. Гаазька конвенція про колізії законів стосовно форми спадкових розпоряджень від 5 жовтня 1961 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text

Рекомендована література:

1. Вишновецька С. В., Корнєєв Ю. В. Міжнародне приватне право: Навч. посіб. / С. В. Вишновецька, Ю. В. Корнєєв. – К : Центр учбової літератури, 2019. 164 с.

2. Килимник І. І. Міжнародне приватне право : навч. посібник / І. І. Килимник, А. М. Бровдій ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 111 с.

3. Корнєєв Ю.В., Берегович Л.В. Колізійне регулювання сімейних правовідносин у міжнародному приватному праві: шляхи подолання конфлікту. Юридичний вісник. 2018. № 4 (49). С. 140145.

4. Матіяш О. Нові підходи Гаазької конференції до систематизації норм міжнародного приватного права. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 1. С. 14-20.

5. Міжнародне приватне право: підручник за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. – 2-ге видання. – К.: Алерта, 2014. – 656 с.

6. Сергієнко В. В. Міжнародне економічне право: навч. посібник. / В. В. Сергієнко, К. О. Жирнова. – Х: Вид. ХНЕУ, 2012. – 260 с.

7. Стазілова Т. Автономія волі як основний принцип при визначенні права, що підлягає застосуванню до правовідносин за договором управління майном у міжнародному приватному праві. Підприємництво, господарство і право. 2014. № 10. С. 22-25.

8. Фединяк Г.С. Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право. Підручник.- К.: Алерта, 2017.-504с.

9. Чубарев В. Л. Міжнародне приватне право: Навч. посібник. – К.: Атіка, 2006. – 608 с.

ТЕМА 10. ОСОБЛИВОСТІ ТА КВАЛІФІКАЦІЯ КОЛІЗІЙНОЇ НОРМИ. КОНФЛІКТ КВАЛІФІКАЦІЙ. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КОЛІЗІЙНИХ НОРМ

Лекційні питання:

10. Проблема правової кваліфікації у міжнародному приватному праві.
11. Сутність прихованих колізій («конфлікт кваліфікацій»).
12. Основні теорії кваліфікації. Односторонні та двосторонні колізійні норми. Міжнародні та міжобласні колізійні норми. Інтерперсональні та інтертемпоральні колізійні норми.
13. Поняття зворотного відсилання та посилення до права третьої держави.
14. Види колізійних норм. Імперативні, диспозитивні та альтернативні колізійні норми.
15. Поняття та стадії застосування колізійної норми.
16. Імперативні норми у міжнародному приватному праві та концепція «надімперативних» норм.
17. Проблема обходу закону.
18. Поняття екстериторіальної дії права.
19. З'ясування змісту іноземного права.
20. Тлумачення іноземного права. Застосування іноземного права. Межі застосування іноземного права.
21. Поняття громадського порядку у міжнародному приватному праві та застереження про публічний порядок. Поняття про публічний порядок в Україні.
22. Взаємність та реторсії.
23. 14. Підстави та межі застосування права іноземної держави.

Колізійне право є одним з основних інститутів загальної частини міжнародного приватного права, оскільки міжнародне приватне право формувалося та розвивалося саме як колізійне право. Основне джерело колізійних норм – це національне законодавство, однак у світі вже давно робляться спроби створити уніфіковане міжнародне колізійне право, хоча ті спроби зустрічають супротив. Для побудови колізійних норм використовуються колізійні прив'язки (формули прикріплення або їх ще називають колізійними критеріями чи колізійними принципами. Серед них слід зазначити:

Особистий закон фізичної особи. Залежно від належності держави до певної правової системи індивідуальний закон фізичної особи розуміється у двох випадках: як закон громадянства у континентальному праві як і закон доміцилію (місця проживання) у праві. Правовий статус особи згідно із законом громадянства визначається законодавством тієї держави, чие громадянство особа має, згідно із законом доміцилію – згідно із законодавством держави, на території якої ця особа проживає. У праві спостерігається прагнення країн до максимальному розширенню їх юрисдикції: у більшості правових систем щодо

особистого закону індивіда застосовується поєднання законів громадянства і доміцилю.

Особистий закон юридичної особи можна визначити за наступними підставами:

а) згідно з теорією інкорпорації особистим законом юридичної особи вважається право тієї держави, в якій ця особа зареєстрована (інкорпорована). Таке трактування закріплено у праві Великобританії, Росії, Китаю, Чехії, Індії, Кіпру, США;

б) за теорією осілості юридична особа належить тій державі, на території якої знаходиться його адміністративний центр (правління, штаб-квартира). Це трактування властиве праву більшості країн Європи (Франція, ФРН, Іспанія, Бельгія, Польща, Україна);

в) відповідно до теорії ефективного (основного) місця діяльності юридична особа має національність тієї держави, на чийй території вона веде основну господарську діяльність (законодавство Італії, Алжиру та багатьох інших держав, що розвиваються);

г) відповідно до теорії контролю юридична особа підпадає під юрисдикцію тієї держави, з території якої контролюється та керується її діяльність (насамперед у вигляді фінансування). Ця теорія закріплена в законодавстві переважної більшості країн, що розвиваються, і в міжнародному праві.

Закон місцезнаходження/розташування речі. Це одна з найстаріших колізійних прив'язок, що визначає речово-правовий статут правовідносин. У сучасному праві спостерігається тенденція до зміни сфери застосування цієї формули прикріплення (раніше вона застосовувалася в основному до нерухомості, нині - і рухомого майна).

Закон країни продавця. Це загальна субсидіарна колізійна прив'язка всіх зовнішньоторговельних угод, відповідно до якої закон країни продавця розуміється у широкому та вузькому сенсах. Розуміння у вузькому значенні має на увазі застосування до договору купівлі-продажу права тієї держави, на території якої знаходиться місце проживання або основне місце діяльності продавця. Закон країни продавця в широкому сенсі означає, що застосовується право тієї держави, на території якої знаходиться місце проживання або основне місце діяльності сторони, яка здійснює виконання, що має вирішальне значення для змісту договору. Центральною стороною у договорі купівлі-продажу є продавець.

Закон місця видання акту (місце укладання договору та місце виконання зобов'язання). Це родова прив'язка, що передбачає застосування права тієї держави, на території якої вчинено приватноправовий акт. Колізійний принцип закону місця скоєння акту має узагальнюючий характер. Класичний випадок застосування цієї формули в узагальненому вигляді – це дозвіл колізії законів, пов'язаних із формою приватно-правового акту. Загальновизнане становище полягає в тому, що форма зовнішньоторговельного правочину підпорядковується праву тієї держави, на території якої вона укладена. Причому форма будь-якого офіційного юридичного акту регулюється виключно правом тієї держави, на території якої цей акт має місце.

Закон місця скоєння правопорушення (делікту). Це одна із найстаріших колізійних прив'язок, що застосовуються для регулювання деліктних зобов'язань та визначення деліктного статуту правовідносин. Це також жорстка колізійна прив'язка, й у праві всіх країн спостерігається тенденція відмовитися від її застосування. Основний принцип сучасного дозволу деліктні зобов'язання - це можливість вибору законодавства, найбільш сприятливого для потерпілого (за ініціативою суду або самого потерпілого).

Закон валюти боргу. Це спеціальна колізійна прив'язка для врегулювання питань, що виникають щодо змісту фінансових зобов'язань. Дана формула прикріплення вироблена в німецькій доктрині та практиці і є проблематичною, не визнаною колізійною прив'язкою. Суть валютної прив'язки полягає в наступному: якщо угода укладена у певній іноземній валюті, то у всіх валютних питаннях вона підпорядкована правопорядку тієї держави, якій належить ця валюта.

Закон суду. Це прив'язка односторонньої колізійної норми, що означає застосування виключно місцевого права, права держави, чий суд розглядає справу. Необхідне колізійне питання вирішується судом на користь права тієї держави, на території якої розглядається приватно-правова суперечка.

Закон прапора. Цей колізійний принцип є трансформацією прив'язки особистого закону відносно повітряних і водних суден і космічних об'єктів. Правовий статус таких об'єктів регулюється правом тієї держави, прапор якої несе повітряне або водне судно. Основна сфера застосування закону прапора – міжнародні морські та повітряні перевезення, торгове судноплавство та мореплавання.

Закон, обраний сторонами правовідносини (автономія волі, право вибору права сторонами, застереження про застосовне право). Це основна колізійна прив'язка за всіма договірними зобов'язаннями, яка вважається найгнучкішою колізійною нормою, оскільки передбачає диспозитивний характер колізійної норми, максимальну свободу сторін на вибір моделі поведінки (у тому числі щодо вибору законодавства). Новітня тенденція цієї прив'язки це прикріплення до права, з яким відносини найбільш тісно пов'язані (принцип реального зв'язку); право, яке застосовується до суті відносини (власне право договору).

Застосування будь-якої правової норми неможливе без її тлумачення: встановлення її сенсу та зв'язку з тими фактичними обставинами, у яких норма має бути застосована. Конкретні прийоми та правила тлумачення можуть бути різними, але у будь-якому випадку вони повинні відповідати правовій системі тієї держави, правова норма якої тлумачиться та застосовується. Результати тлумачення нічого не повинні суперечити основним цілям і принципам права та його нормативним приписам. Так само тлумачення колізійної норми супроводжує її застосування. Колізійна норма, як і будь-яка інша норма права, складається з різних юридичних термінів та понятійних конструкцій. Юридичні поняття – це основа і обсягів, і прив'язок колізійних норм. Проте тлумачення, чи юридична кваліфікація, колізійної норми істотно відрізняється від тлумачення інших норм права. Основна відмінність – фактичні обставини, за яких повинна застосовуватися колізійна норма, знаходяться в правовому полі різних держав.

Колізійна норма пов'язує національне право з іноземним, тому проблема кваліфікації зводиться до того, з погляду права якої держави необхідно тлумачити юридичні категорії, що містяться в колізійній нормі.

У міжнародному приватному праві існує теорія «конфлікту кваліфікацій», що ґрунтується на проблемі кваліфікації колізійних норм. Конфлікт кваліфікацій колізійних норм пов'язані з тим, що у праві різних країн текстуально однакові правові поняття (дієздатність, форма угоди, індивідуальний закон, місце укладання угоди) мають різний зміст. Конфлікт кваліфікацій слід відрізняти від конфлікту юрисдикцій – проблеми вибору компетентного суду. Проблема кваліфікації колізійних правових понять існує лише на стадії вибору права, при вирішенні колізійного питання та застосуванні вітчизняних колізійних норм (первинна кваліфікація). Усі складнощі пов'язані саме з тим, що застосовне право ще не обрано. Після вибору компетентного правопорядку такої проблеми немає. Тлумачення обраного іноземного права (вторинна кваліфікація) здійснюється лише відповідно до постанов цього права.

У доктрині МПП вироблено такі теорії вирішення конфлікту кваліфікацій.

1. Кваліфікація за законом суду (тобто за національним правом тієї держави, чий правозастосовний орган розглядає справу). Це найпоширеніший спосіб вирішення конфлікту кваліфікацій. Колізійна норма як норма національного права використовує національні юридичні категорії, властиві саме цій правовій системі. Вся правова термінологічна конструкція колізійної норми має той самий зміст, як і норма матеріального приватного права цієї держави. Оскільки колізійне питання вирішується на основі колізійного права країни суду, то й кваліфікація колізійних понять має здійснюватися саме за законом суду.

2. Кваліфікація з права тієї держави, з якою ставлення найбільш тісно пов'язане (за правом суті відносини). Цей спосіб кваліфікації дозволяє уникнути основних недоліків кваліфікації згідно із законом суду – іноземні правові поняття кваліфікуються у «звичних» для них правових категоріях. Однак кваліфікація з іноземного права – це, як правило, вторинна кваліфікація, яка має місце вже після вибору права, коли колізійне питання вирішене на користь застосування іноземного права. Тому, по суті, йдеться вже не про кваліфікацію колізійних понять, а про кваліфікацію юридичних категорій матеріального приватного права. Безперечно, що при вирішенні колізійного питання на користь іноземного права всі матеріальні правові поняття мають визначатися саме у його національних категоріях.

3. Теорія «автономної» кваліфікації полягає в тому, що колізійна норма, національна за своєю природою, пов'язує вітчизняне право з іноземним, і цю обставину не можна ігнорувати. На виконання ролі сполучної ланки між правопорядками різних держав колізійна норма має використовувати загальні всім правовим систем поняття, які встановлюються з допомогою порівняльного правознавства та узагальнення однорідних цивілістичних понять.

З конфліктом кваліфікації тісно пов'язані проблеми визначення, тлумачення та застосування правових норм. Якщо колізійне питання вирішено на користь застосування іноземного закону, то діє загальновизнане правило:

іноземне право необхідно тлумачити та застосовувати так, як воно тлумачиться та застосовується у його «рідній» державі. Практична реалізація цього правила є, мабуть, найбільшою складністю в міжнародному приватному праві. Незрозуміло, наскільки суд однієї держави, який знає та застосовує *ex officio* (за посадою) лише своє власне національне право, здатний тлумачити та застосувати іноземне право так, як застосовував би його суд відповідної іноземної держави.

Один із основних принципів міжнародного приватного права – застосування норм іноземного права не повинно порушувати основ місцевого правопорядку. Національне право, допускаючи застосування права інших держав на своїй території, встановлює порядок та межі його застосування. Для цього у міжнародному приватному праві вироблено спеціальний інститут – застереження про публічний порядок, що міститься у праві всіх країн і є загальновизнаним поняттям. У самому загальному вигляді застереження про публічний порядок можна визначити так: обране на основі вітчизняної колізійної норми іноземне право не застосовується і суб'єктивні права, що виникли на його основі, не визнаються, якщо таке застосування чи таке визнання суперечать публічному порядку цієї держави.

Законодавство всіх держав ґрунтується на єдиній точці зору. У застосуванні іноземної правової норми може бути відмовлено, якщо наслідки її застосування несумісні з публічним порядком цієї держави. Неприпустимо твердження, що право однієї держави суперечить праву іншої держави. Національному громадському порядку можуть суперечити саме іноземне право загалом (як цілісна правова система), лише наслідки застосування його норм. У сучасному праві вважається також неправомірним відмова у застосуванні іноземного права тільки на тій підставі, що у відповідній державі принципово інший політичний, економічний чи правовий устрій.

У жодному законодавчому акті немає визначення категорії «публічний порядок». У доктрині завжди підкреслюється невизначеність цього поняття. Сучасна юриспруденція постійно робить спроби визначити категорію «публічний порядок» шляхом перерахування норм, що мають надімперативний характер у національному праві та складають основу його правопорядку:

- 1) основні, фундаментальні принципи національного публічного права (передусім конституційного, кримінального та адміністративного);
- 2) загальновизнані принципи моралі та справедливості, на які спирається національний правопорядок; національна самосвідомість суспільства;
- 3) законні права та інтереси фізичних та юридичних осіб, суспільства та держави, захист яких є основним завданням правової системи кожної країни;
- 4) загальновизнані принципи та норми міжнародного права (включаючи міжнародно-правові стандарти захисту прав людини), що є частиною правових систем більшості держав та мають примат перед дією національного права.

Однією з найскладніших проблем міжнародного приватного права є проблема «прихованих колізій». Саме ці колізії є основною причиною конфлікту кваліфікацій. У цій ситуації перемагають не матеріальні, а колізійні норми права різних держав. Приховані колізії прийнято називати «колізії колізій», тобто зіткнення саме колізійних принципів. Такі колізії виникають тоді, коли той

самий термін застосовується до абсолютно різних за своєю суттю явищам (наприклад, особистий закон індивіда розуміється у різних країнах або як закон держави громадянства, або як закон доміцилю). Приховані колізії (колізії колізій) можуть мати і позитивну, і негативну форму. Позитивні колізії колізій проявляються, коли два і більше правопорядки одночасно претендують на регулювання одного й того самого відношення. Негативні колізії колізій мають місце, коли жоден із можливо застосовних правопорядків не погоджується регулювати спірне правовідношення.

Приховані колізії лежать в основі теорії відсилань: зворотного відсилання та відсилання до третього закону. Зворотне посилання означає, що обране на основі колізійної норми країни суду іноземне право відмовляється регулювати спірне ставлення і відсилає назад до закону суду (відсилання першого ступеня). Відсилання до третього закону має місце у разі, коли обраний іноземний правопорядок не містить матеріального регулювання даного відношення, а наказує застосувати право третьої держави (відсилання другого ступеня). Гіпотетично можливі і подальші посилання на право четвертого, п'ятого і т. д. держав. Причинами появи відсилань є не тільки приховані колізії, а й сам характер колізійної норми: це норма абстрактного, загального характеру, що відсилає до іноземного правопорядку загалом, до іноземної правової системи взагалі, зокрема як до матеріального, до колізійного права.

Більшість країн світу або в законодавстві, або в судовій практиці (Великобританія, США) застосовує теорію посилань, але застосовує її в обмеженому обсязі. Найчастіше держави визнають лише зворотне відсилання, відмовляючись від застосування відсилання до права третьої держави. Причина такого стану речей – практична доцільність: зворотне відсилання на законний підставі (відповідно до приписів національного та іноземного колізійних законів) дозволяє суду застосовувати своє власне право, що значно спрощує процес вирішення спору. Зворотне відсилання, за своєю суттю, є юридико-технічною можливістю відмовитися від застосування іноземного права. Відсилання до права третьої держави такої можливості не надає, а навпаки серйозно ускладнює процес вибору компетентного правопорядку.

Інститут посилань - одна з найбільш важливих і складних проблем, тому необхідна уніфікація правил посилань на міжнародному рівні. Гаазька конвенція про регулювання колізій між національним законом і законом доміцилю 1995 року є однією зі спроб вирішити проблему «прихованих колізій». у формулі прикріплення «особистий закон». Ця спроба не мала успіху. Конвенція не набула чинності і не мала помітного впливу на національне законодавство.

Основними (загальними) принципами міжнародного права можна вважати зазначені у ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН «загальні принципи права, властиві цивілізованам націям». Серед принципів в рамках даної теми слід зазначити принципи взаємності та реторсії. Виділяють два види взаємності – матеріальну та колізійну. Матеріальна взаємність ділиться власне на матеріальну (надання іноземним особам тієї ж суми конкретних прав і повноважень, якими національні особи користуються у відповідній іноземній державі) і формальну (надання іноземним особам всіх прав і обов'язків, які

впливають з місцевого законодавства). Колізійна взаємність істотно відрізняється від матеріальної та формальної. Колізійна взаємність є взаємним застосування права, т. е. суд однієї держави застосовує право іншої держави лише за умови, що іноземний суд поводитьсь так само. За загальним правилом, при розгляді приватно-правових спорів з іноземним елементом колізійна взаємність не повинна враховуватися. Іноземне право підлягає застосуванню в національних судах незалежно від того, чи застосовується право цієї держави за кордоном, оскільки таке застосування передбачено постановами національного колізійного права, а не колізійною взаємністю. Виняток із цього правила – взаємне застосування права – безпосередньо зумовлено законом. У законодавстві більшості держав закріплено презумпцію існування колізійної взаємності (її наявність передбачається, а ось відсутність необхідно довести).

Реторсії – правомірні заходи у відповідь (обмеження) однієї держави проти іншої (продовження принципу взаємності), якщо на території останньої порушуються законні права та інтереси фізичних та юридичних осіб першої держави.

Питання до практичного заняття:

1. Проблема правової кваліфікації у міжнародному приватному праві.
2. Сутність прихованих колізій («конфлікт кваліфікацій»).
3. Основні теорії кваліфікації. Односторонні та двосторонні колізійні норми. Міжнародні та міжобласні колізійні норми. Інтерперсональні та інтертемпоральні колізійні норми.
4. Поняття зворотного відсилання та посилання до права третьої держави.
5. Види колізійних норм. Імперативні, диспозитивні та альтернативні колізійні норми.
6. Поняття та стадії застосування колізійної норми.
7. Імперативні норми у міжнародному приватному праві та концепція «надімперативних» норм.
8. Проблема обходу закону.
9. Поняття екстериторіальної дії права.
10. З'ясування змісту іноземного права.
11. Тлумачення іноземного права. Застосування іноземного права. Межі застосування іноземного права.
12. Поняття громадського порядку у міжнародному приватному праві та застереження про публічний порядок. Поняття про публічний порядок в Україні.
13. Взаємність та реторсії.
14. Підстави та межі застосування права іноземної держави.

Теми для самостійної роботи:

1. Колізійні питання права власності.
2. Колізійні питання деліктних і квазіделіктних зобов'язань.
3. Колізії законів у сфері спадкування.
4. Колізійні питання в галузі трудових правовідносин.

Тема есе:

На підставі загальнонаукового методу індукції написати есе на тему: «Уніфікація колізійних норм у міжнародному приватному праві».

Міжнародно-правові акти:

1. Про міжнародне приватне право: закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.
2. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
3. Про колізії законів, які стосуються форми заповітів : Конвенція ООН від 5 жовтня 1961 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text
5. Гаазька конвенція про колізії законів стосовно форми спадкових розпоряджень від 5 жовтня 1961 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text
6. Вашингтонська конвенція, що передбачає уніфікований закон про міжнародний заповіт від 26 жовтня 1973 року.
7. Конвенція про право, що застосовується до спадкування майна померлих осіб, прийнята у Гаазі 1 серпня 1989 року.
8. Конвенція про правові відносини і правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року.

Рекомендована література:

1. Вишновецька С. В., Корнєєв Ю. В. Міжнародне приватне право: Навч. посіб. / С. В. Вишновецька, Ю. В. Корнєєв. – К. : Центр учбової літератури, 2019. – 164 с.
2. Килимник І. І. Міжнародне приватне право : навч. посібник / І. І. Килимник, А. М. Бровдій ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 111 с.
3. Корнєєв Ю.В., Берегович Л.В. Колізійне регулювання сімейних правовідносин у міжнародному приватному праві: шляхи подолання конфлікту. Юридичний вісник. 2018. № 4 (49). С. 140-145.
4. Матіяш О. Нові підходи Гаазької конференції до систематизації норм міжнародного приватного права. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 1. С. 14-20.
5. Міжнародне приватне право: підручник / за ред. А. С. Довгєрта і В. І. Кисіля. – 2-ге видання. – К.: Алерта, 2014. – 656 с.
6. Сергієнко В. В. Міжнародне економічне право: навч. посібник. / В. В. Сергієнко, К. О. Жирнова. – Х: Вид. ХНЕУ, 2012. – 260 с.
7. Стазілова Т. Автономія волі як основний принцип при визначенні права, що підлягає застосуванню до правовідносин за договором управління майном у міжнародному приватному праві. Підприємництво, господарство і право. 2014. № 10. С. 22-25.
8. Фединяк Г.С. Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право. Підручник.- К.: Алерта, 2017.-504с.

9. Чубарєв В. Л. Міжнародне приватне право: Навч. посібник. – К.: Атіка, 2006. – 608 с.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Важливим чинником інтеграції України у єдиний глобальний правовий простір є співробітництво з міжнародними організаціями та приведення національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових норм універсального та регіонального типу. Важливим кроком до досягнення мети стало набуття 9 листопада 1995 року членства у РЄ, ратифікація Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року та імплементація у національне законодавство України стандартів, заснованих на принципах верховенства права, демократії та прав людини.

Який головний орган Ради Європи має повноваження щодо захисту прав людини, тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року?

- A) Парламентська Асамблея Ради Європи
- B) Європейський Суд з прав людини
- C) Комітет міністрів Ради Європи
- D) Консультативний комітет Рамкової конвенції про захист національних меншин 1995 р.

2. 17 лютого 2008 року частина суверенної держави Республіки Сербії – Косово проголосила свою незалежність. Відразу після проголошення незалежності Косово розпочався процес його міжнародно-правового визнання – протягом першого місяця визнали близько 30 країн, включаючи Сполучені Штати Америки, Великобританію і Французьку Республіку, але не визнали її Російська Федерація та Китайська Народна Республіка (усі п'ять країн – постійні члени Ради Безпеки ООН). Республіка Сербія розглядає силове й одностороннє відокремлення Косово таким, що не має жодних правових наслідків ні для себе, ні для міжнародного правопорядку.

Який на Вашу думку повинен бути механізм визнання процес зміни державної території?

- A) У міжнародній практиці застосовуються дві протилежні одна одній теорії: конститутивна і декларативна;
- B) Референдум;
- C) Ад'юдикація;
- D) Цесія.

Чи визнає Україна Косово?

- A) Україна не визнає незалежність самопроголошеної республіки;
- B) Україна визнає незалежність самопроголошеної республіки;
- C) Україна визнає самопроголошену республіку постійним членом ООН;
- D) Україна визнає Косово, адже невизнання нової держави теоретично призводить до порушення принципу співробітництва держав.

3. Неправомірним способом придбання державної території є:

- A) Дебелляція;
- B) Плебісцит;
- C) Ад'юдикація;
- D) Цесія.

4. Встановіть відповідність органу, що здійснює захист прав та свобод індивіда та акту, який регламентує його діяльність

- 1. Комітет ООН з прав людини
- 2. Рада ООН з прав людини
- 3. Комітет з прав дитини
- 4. Комітет проти катувань

A) Конвенція про права дитини 1989 року

B) Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання 1987 року

C) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року

D) Резолюція ГА ООН 60/251 2006 року

5. Конституційне законодавство України зорієнтоване на міжнародні-правові стандарти про правовий статус індивіда, встановлюючи чіткий порядок введення в дію цих норм із дотриманням загальновизнаних принципів і норм міжнародного права. На тлі збройної агресії РФ проти України, Верховна Рада України Постановою № 2947-IX від 24 лютого 2023 року звернулася до Комітету ООН з прав людини, Комітету ООН з прав дитини, Міжнародного суду ООН, Верховного комісара ООН у справах біженців про порушення РФ міжнародних договорів (конвенцій), що мають ознаки геноциду Українського народу, в частині здійснення примусової депортації до держави-агресора або в межах тимчасово окупованих територій України дітей - громадян України та дітей, які проживали на території України, з вимогою повернення таких дітей їхнім батькам або законним представникам, заради встановлення миру та безпеки у світі, справедливості та захисту демократичних і людських цінностей, відстоювання прав і свобод, уніфікованих у міжнародно-правових стандартах та припинення геноциду Українського народу.

Міжнародним біллем прав людини умовно називають:

A) Загальну декларацію прав людини 1948 р.

B) Загальну декларацію прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., два Факультативні протоколи до нього та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.

C) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.

D) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., два Факультативні протоколи до нього та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.

6. Радою ООН з прав людини у зв'язку із чисельними фактами порушення прав людини на тлі збройної агресії рф проти України, ініційована Резолюція «Положення в галузі прав людини в Україні, що склалася в результаті російської агресії» від 4 березня 2022 року № 49/1, в якій наголошено на рішенні Прокурора МКС про необхідність розпочати розслідування ситуації в Україні та обов'язку всіх сторін Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року і Додаткового протоколу I до них від 8 червня 1977 року в залежності від обставин, переслідувати в судовому порядку та/чи видавати осіб, що імовірно здійснили чи віддали наказ на здійснення кримінальних злочинів. На підставі Резолюції Ради ООН № 49/1 засновано Незалежну комісію по розслідуванні злочинів агресії рф проти України. Незалежна комісія у своєму звіті від 18 жовтня 2022 року визначили факти здійснення низки воєнних злочинів рф в Україні, порушення прав людини та положень норм міжнародного гуманітарного права (серед яких: невивіркові атаки з використанням вибухової зброї в населених пунктах під час атак збройних сил рф, застосування збройними силами рф вогню по цивільному населенню, що намагалося рятуватися втечею, задокументовані випадки позасудових страт, незаконного позбавлення волі, катувань і жорстокого поводження, сексуального насильства та гендерно зумовленого насильства щодо осіб віком від 4 до 82 років, численні факти порушення прав дітей на територіях окупованих збройними силами рф, та інші види злочинів).

Який механізм Рада з прав людини ООН застосовує з метою інформування та консультування з конкретних питань в галузі прав людини або з ситуацій з правами людини в певних країнах?

- A) УПО
- B) Спеціальні процедури
- C) Процедури з розгляду скарг
- D) Проведення засідань Бюро Ради з прав людини ООН

7. Фізична особа, яка є громадянином держави, що не приєдналася до Європейської конвенції з прав людини, звернулася до Європейського суду з прав людини щодо порушення її прав іншою державою, яка є стороною Конвенції. Чи може Європейський суд з прав людини розглядати такий спір:

- A) Так, може, адже порушення відбулося з боку держави, що є стороною Конвенції;
- B) Так, може, адже Конвенція має універсальний характер;
- C) Ні, не може, бо громадяни держав, які не є стороною Конвенції, не можуть звертатися до Суду;
- D) Ні, не може, адже Суд розглядає лише справи за позовами громадян, які перебувають під його юрисдикцією.

8. Застосування альтернатив:

- A) Звільняє держави від виконання договору;
- B) Надає альтернативні варіанти регулювання міжнародних відносин;

- C) Zobov'язує держави обмінятися ратифікаційними грамотами;
- D) Підкреслює рівність держав-учасниць договору.

9. Депозитарієм відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» 2004 р. може бути:

- A) Держава та міжнародна організація або її виконавча посадова особа;
- B) Президент;
- C) Кабінет міністрів;
- D) Міністерство закордонних справ.

10. Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» 2004 р. укладення міжнародного договору України це:

- A) Дії щодо підготовки тексту міжнародного договору та його прийняття;
- B) Дії щодо його прийняття та встановлення його автентичності;
- C) Дії щодо підписання міжнародного договору та надання згоди на його обов'язковість для України;
- D) Дії щодо підготовки тексту міжнародного договору, його прийняття, встановлення його автентичності, підписання міжнародного договору та надання згоди на його обов'язковість для України.

11. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. поширює свою дію на:

- A) Всі без винятку міжнародні договори, оскільки конвенція є актом, яка кодифікує право договорів, що не порушує засади *lex retro non agit*;
- B) Всі без винятку міжнародні договори, оскільки конвенція є актом, яка кодифікує право договорів, що порушує в припустимий спосіб засаду *lex retro non agit*;
- C) Виключно на міжнародні договори, що укладені державами після набрання Конвенцією чинності, однак це положення не поширюється на договори про економічну співпрацю;
- D) Виключно на міжнародні договори, що укладені державами після набрання Конвенцією чинності згідно з засадою *lex retro non agit*.

12. Яким державним органом проводяться правові експертизи щодо відповідності проекту міжнародного договору Конституції та законам України:

- A) Міністерством юстиції України;
- B) Генеральною прокуратурою України;
- C) Верховною Радою України;
- D) Офісом Президента України.

13. Положення договору можуть створювати зобов'язання для третьої держави, якщо:

- A) Третя держава в будь-якій формі бере на себе це зобов'язання;
- B) Третя держава не протестує проти покладання на себе цього зобов'язання;
- C) Третя держава напевно в письмовій формі бере на себе це зобов'язання;

D) Жодна з відповідей не є правильною.

14. Пролонгація міжнародного договору - це:

- A) Його продовження до закінчення терміну дії з метою забезпечення безперервності функціонування його норм;
- B) Попереднє підписання договору ініціалами сторін, що означає факт повного узгодження його тексту;
- C) Опублікування тексту цього договору на офіційному рівні у спеціальних джерелах.
- D) Узгодження тексту цього договору.

15. Неправомірним способом придбання державної території є:

- A) Дебелляція;
- B) Плебісцит;
- C) Ад'юдикація;
- D) Цесія.

16. Демілітаризована територія – це:

- A) Територія, на якій заборонено розміщувати війська;
- B) Частина території, на якій можуть розміщувати війська лише певних держав;
- C) Територія, на якій, за необхідності, може розгортатися театр війни;
- D) Територія, на якій постійно відбувається війна або інший збройний конфлікт.

17. Яка з нижчеперелічених територій відноситься до міжнародних:

- A) Острови;
- B) Відкрите море;
- C) Космічні кораблі;
- D) Континентальний шельф.

18. Межа між космічним та повітряним простором умовно проходить на:

- A) Висоті 200-210 км. над рівнем моря;
- B) Висоті 100-110 км. над рівнем моря;
- C) Максимальній висоті польоту ракет класу «Земля-Космос»;
- D) Максимальній висоті польоту повітряних судів.

19. Національна приналежність повітряного судна визначається за фактом:

- A) Керування ним громадянами тієї чи іншої держави;
- B) Використання повітряного простору тієї чи іншої держави;
- C) Його реєстрації в тій чи іншій державі;
- D) Володіння ним юридичною особою тієї чи іншої держави.

20. Дозвіл на використання повітряного простору над державною територією надає:

- A) Міжнародна організація цивільної авіації;
- B) ООН;
- C) Держава;
- D) Для використання повітряного простору над державною територією дозвіл не потрібен.

21. На космічний об'єкт поширюється юрисдикція:

- A) Держави, що його збудувала;
- B) Держави реєстрації;
- C) Держави громадянської приналежності екіпажу;
- D) Космічний об'єкт є спільним надбанням людства і національна юрисдикція на нього не поширюється.

22. Континентальний шельф відноситься до:

- A) Території, на яку поширюється суверенітет прибережної держави;
- B) Міжнародної території;
- C) Постійно нейтральної території;
- D) Території зі змішаним режимом.

23. Під час переговорів між сторонами міжнародного спору було досягнуто усного компромісу, що був підтверджений представниками третіх сторін. Чи можна вважати, що спір вирішений:

- A) Так, можна, оскільки компромісні рішення є джерелом міжнародного права;
- B) Так, можна, оскільки компроміс відображає «джентльменську угоду» між ними;
- C) Ні, неможна, оскільки компроміс відображає лише тимчасову згоду;
- D) Ні, неможна, оскільки компроміс не є способом вирішення міжнародних спорів і переговори мають бути продовжені.

24. Чим є Міжнародний суд ООН в системі вирішення міжнародних спорів:

- A) Головним в системі міжнародних судів, чиї рішення є обов'язковими для всіх держав та міжнародних організацій;
- B) Судовим органом ООН;
- C) Єдиною міжнародною судовою інстанцією, яка може виносити універсально визнані судові рішення;
- D) Судом з прав людини.

25. Дипломатичні способи мирного врегулювання міжнародних спорів:

- A) Переговори, добрі послуги;
- B) Переговори, добрі послуги, посередництво, слідчі та погоджувальні комісії;
- C) Обстежувальні та примірювальні комісії;
- D) Добрі послуги, посередництво, консультації.

26. Сторони звернулися до міжнародного органу для розв'язання свого спору. Орган, що діє на постійній основі, самостійно призначив суддів та виніс обов'язкове рішення. До якого органу звернулися сторони:

- A) До міжнародного суду;
- B) До міжнародного арбітражу;
- C) До комісії з вирішення спорів;
- D) До посередництва.

27. Важливим чинником інтеграції України у єдиний глобальний правовий простір є співробітництво з міжнародними організаціями та приведення національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових норм універсального та регіонального типу. Важливим кроком до досягнення мети стало набуття 9 листопада 1995 року членства у РЄ, ратифікація Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року та імплементація у національне законодавство України стандартів, заснованих на принципах верховенства права, демократії та прав людини.

Який головний орган Ради Європи має повноваження щодо захисту прав людини, тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року ?

- A) Парламентська Асамблея Ради Європи
- B) Європейський Суд з прав людини
- C) Комітет міністрів Ради Європи
- D) Консультативний комітет Рамкової конвенції про захист національних меншин 1995 р.

28. *Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року визначає наступні права та свободи:*

- A) Право на життя
- B) Право на житло
- C) Право на працю, право на справедливі умови праці
- D) Заборона рабства і примусової праці
- E) Право на соціальне забезпечення
- F) Право на справедливий суд
- G) Право на охорону здоров'я

29. В якій послідовності має діяти особа, що має намір звернутися за захистом порушених прав до Європейського Суду з прав людини?

- A) Підготувати заяву згідно з вимогами, викладеними у ЄКПЛ та Регламенті Суду
- B) Підписати заяву
- C) Вичерпати всі внутрішні засоби захисту
- D) Відправити заяву електронною поштою(факсом) та продублювати її поштою на адресу Суду

30. Встановить відповідність змісту положення Додатково протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року та його порядкового номеру:

1. Додатковий протокол, який стосується скасування смертної кари
2. Додатковий протокол про перебудову контрольного механізму створеного ЄКПЛ та заміну Європейської комісії з прав людини та Європейського суду з прав людини – Європейським судом з прав людини
3. Додатковий протокол, який стосується скорочення термінів для подачі заяви до ЄСПЛ з 6 місяців до 4 місяців
4. Додатковий протокол, що визначає можливість звернення до ЄСПЛ за наданням консультативних висновків національними органами влади

- A) Протокол №11
- B) Протокол №6
- C) Протокол № 16
- D) Протокол № 15
- E) Протокол № 1

31. Конституційне законодавство України зорієнтоване на міжнародні-правові стандарти про правовий статус індивіда, встановлюючи чіткий порядок введення в дію цих норм із дотриманням загальновизнаних принципів і норм міжнародного права. На тлі збройної агресії РФ проти України, Верховна Рада України Постановою № 2947-IX від 24 лютого 2023 року звернулася до Комітету ООН з прав людини, Комітету ООН з прав дитини, Міжнародного суду ООН, Верховного комісара ООН у справах біженців про порушення РФ міжнародних договорів (конвенцій), що мають ознаки геноциду Українського народу, в частині здійснення примусової депортації до держави-агресора або в межах тимчасово окупованих територій України дітей - громадян України та дітей, які проживали на території України, з вимогою повернення таких дітей їхнім батькам або законним представникам, заради встановлення миру та безпеки у світі, справедливості та захисту демократичних і людських цінностей, відстоювання прав і свобод, уніфікованих у міжнародно-правових стандартах та припинення геноциду Українського народу.

Міжнародним біллем прав людини умовно називають:

- A) Загальну декларацію прав людини 1948 р.
- B) Загальну декларацію прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., два Факультативні протоколи до нього та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.
- C) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.
- D) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., два Факультативні протоколи до нього та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.

32. *Встановіть відповідність органу, що здійснює захист прав та свобод індивіда та акту, який регламентує його діяльність*

1. Комітет ООН з прав людини
2. Рада ООН з прав людини
3. Комітет з прав дитини
4. Комітет проти катувань

- A) Конвенція про права дитини 1989 року
- B) Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання 1987 року
- C) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року
- D) Резолюція ГА ООН 60/251 2006 року

33. До яких міжнародних судових установ може звернутися Україна з метою захисту порушених прав:

- A) Міжнародний Суд ООН
- B) Міжнародний кримінальний Суд
- C) Суд Європейського Союзу
- D) Європейського суду з прав людини
- E) Африканського суду з прав людини та народів
- F) Управління ВКПЛ
- G) Комітету ООН з прав людини

34. Які з нижче перерахованих органів несуть головну відповідальність за сприяння заохочення та захисту прав людини, розгляд ситуацій, пов'язаних з порушеннями прав людини по всьому світу, надання по ним рекомендацій:

- A) Рада ООН з прав людини
- B) Управління Верховного комісара ООН з прав людини
- C) Генеральна Асамблея ООН
- D) Рада Безпеки ООН
- E) Міжнародний Суд ООН
- F) Рада з опіки
- G) Комітет ООН з прав людини

35. Який перелік джерел міжнародного приватного права є вірним?

- A) міжнародні угоди, конституції держав
- B) внутрішнє іноземне законодавство
- C) міжнародні угоди, внутрішнє законодавство, міжнародні й торговельні звичаї, судова та арбітражна практика
- D) міжнародні угоди, міжнародні й торговельні звичаї, судова та арбітражна практика

36. Якими методами регулюються відносини, що становлять предмет регулювання міжнародного приватного права?

- A) національний

- B) колізійно-правовий, матеріально-правовий
- C) імперативний
- D) колізійно-правовий
- E) міжнародний
- F) матеріально-правовий
- G) заохочувальний

37. Встановіть відповідність визначень та складів наступних термінів:

1. Національне законодавство
2. Міжнародний звичай
3. Міжнародний договір
4. Судовий прецедент

- A) є системою законів та інших нормативних актів, які приймаються законодавчим органом країни та вищими органами виконавчої влади
- B) є правилом поведінки суб'єктів міжнародного права, яке встановлюється через його тривале та одноманітне застосування на міжнародному рівні
- C) є правилом, яке встановлюється у попередній юридичній справі та є обов'язковим чи переконливим для суду при вирішенні інших справ у подальшому із подібними питаннями або фактами
- D) є письмовою угодою, що регулюється міжнародним правом, укладеною між двома або декількома суб'єктами міжнародного права незалежно від того, міститься вона в одному документі, у двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування

38. Колізійна норма – це:

- A) норма відсильна
- B) норма прямої дії
- C) норма регулятивна
- D) норма технічна

39. Колізійні норми:

- A) визначають права та обов'язки учасників правовідносин, ускладнених іноземним елементом
- B) визначають лише права учасників правовідносин, ускладнених іноземним елементом
- C) встановлюють правила вибору правової норми
- D) мають відсильний характер
- E) визначають право якої держави повинно бути застосовано до даних правовідносин, що ускладнені іноземним елементом
- F) є нормами прямої дії
- G) не встановлюють правила по вибору права

40. Встановіть відповідність визначень та складів наступних термінів:

1. кумулятивна колізійна норма

2. диспозитивна колізійна норма
3. альтернативна колізійна норма
4. імперативна колізійна норма

- А) норма, яка встановлює правило вибору права, що підлягає застосуванню, та водночас надає сторонам можливість відійти від цього правила та замінити іншим правилом, яке в такому випадку має пріоритет
- В) норма, що містить прив'язки, які підлягають одночасному застосуванню, тобто одночасне застосування прив'язки, що відсилає до двох або кількох правопорядків, кожен з яких окремо визначатиме для відповідної особи умови тієї чи іншої правової дії
- С) норма, яка встановлює обов'язкові критерії вибору права, що підлягає застосуванню, які не можуть бути змінені угодою сторін приватно-правових відносин
- Д) норма, яка встановлює декілька правил по вибору права, що підлягає застосуванню, одне з яких може бути обране на розсуд органу правозастосування

41. При проведенні науково-практичної конференції між учасниками виникла жвава дискусія з приводу уніфікації та гармонізації норм міжнародного приватного права, де зіткнулись погляди глобалістів та антиглобалістів, перші наполягали на неминучості та необхідності уніфікації приватно-правових норм, останні вказували на її необґрунтованість та порушення суверенітету держав, основ їх правозастосування, наполягали на унікальності різних правових культур

Уніфікація норм міжнародного приватного права – це:

- А) створення глобального міжнародного права
- В) закріплення поглядів науковців в галузі міжнародного приватного права
- С) створення одноманітних, уніфікованих норм у внутрішньому праві різних держав
- Д) створення шаблонів документів по вирішенню приватно-правових спорів.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Поняття та класифікація суб'єктів міжнародного права.
2. Специфічні суб'єкти міжнародного права.
3. Міжнародний імунітет держав як суб'єктів міжнародного права.
4. Державоподібні утворення та інші самостійні політичні одиниці як суб'єкти міжнародного права.
5. Невизнані квазідержавні утворення та їхній правовий статус за національним законодавством та міжнародним правом.
6. Міжнародна правосуб'єктність націй та народів та зовнішня політика України стосовно них.
7. Україна як суб'єкт міжнародного права.
8. Україна у міжнародних відносинах із державами.
9. Реалізація міжнародної правосуб'єктності України шляхом участі у міжнародних організаціях.
10. Інтеграція України до міжнародних організацій універсального та регіонального характеру (СОТ, Рада Європи, тощо).
11. Становлення співробітництва між Україною та ЄС.
12. Європейський напрямок реалізації правосуб'єктності України після підписання Угоди про асоціацію Україна – ЄС.
13. Міжнародно-правове визнання у міжнародному праві.
14. Теорії визнання, види і форми визнання.
15. Поняття населення в міжнародному праві.
16. Громадянство та міжнародне право. Набуття громадянства та його втрата.
17. Статус іноземців і міжнародне право.
18. Біженці та вимушені переселенці. Право притулку.
19. Міжнародно-правові стандарти про правовий статус індивіда.
20. Загальна декларація прав людини та інші універсальні міжнародні угоди, що визначають міжнародно-правові стандарти про статус індивіда.
21. Стандарти Ради Європи та ЄС про правовий статус індивіда як сучасний імпульс для розвитку правової системи країн.
22. Міжнародно-правові стандарти громадянських (особистих) прав людини.
23. Міжнародно-правові стандарти економічних, соціальних та культурних прав людини.
24. Міжнародно-правові стандарти про правовий статус індивіда та їх відображення в Конституції України.
25. Практика ЄСПЛ та її значення для розвитку концепції прав людини.
26. Обмеження прав в свобод людини за надзвичайних умов (міжнародний та національний аспект).
27. Матеріальні та процесуальні умови дерогації.
28. Міжнародна система моніторингу прав людини: елементи та ефективність.

29. Міжнародно-правові стандарти прав осіб, що належать до певних груп населення.
30. Генеза та розвиток міжнародного договору як джерела права.
31. Місце міжнародного договору в системі джерел права.
32. Право міжнародних договорів як галузь міжнародного публічного права сучасності.
33. Сучасне поняття міжнародного договору.
34. Види міжнародних договорів.
35. Сторони в договорах. Право на участь у договорах.
36. Порядок і стадії укладання міжнародних договорів.
37. Представництво держав при укладанні міжнародного договору.
38. Ратифікація міжнародних договорів, ратифікаційні грамоти.
39. Депозитарій і його функції.
40. Набрання чинності міжнародним договором.
41. Реєстрація і публікація договорів.
42. Порядок укладання виконання міжнародних договорів України.
43. Припинення дії міжнародних договорів України.
44. Правонаступництво України по відношенню міжнародних договорів.
45. Механізми імплементації міжнародних договорів як джерел права в Україні.
46. Законодавство України про міжнародні договори.
47. Положення законодавства України щодо укладання міжнародних договорів за участю України.
48. Повноваження окремих осіб відносно укладання міжнародних договорів за участю України.
49. Внутрішні морські води та їх правовий режим.
50. Особливості правового статусу Азовського моря.
51. Територіальні води: поняття, межі, правовий режим.
52. Правовий режим прилеглої та виключної економічної зони.
53. Правовий режим континентального шельфу.
54. Поняття та правовий режим відкритого моря.
55. Режим Чорноморських проток.
56. Правовий статус та режим міжнародних каналів.
57. Свобода польотів у міжнародному повітряному просторі.
58. Юрисдикція держав у повітряному просторі.
59. Міжнародні організації у сфері забезпечення безпеки цивільної авіації.
60. Правовий режим космічного простору й небесних тіл.
61. Правовий статус космічних об'єктів та космонавтів.
62. Відповідальність у міжнародному космічному праві.
63. Поняття та види міжнародно-правових засобів вирішення спорів.
64. Мирні засоби вирішення спорів.
65. Дипломатичні засоби вирішення спорів.
66. Судові засоби вирішення спорів.
67. Становлення та розвиток системи міжнародного правосуддя.(Постійна Палата третейського Суду, Постійна Палата Міжнародного Правосуддя, МС

ООН).

68. Практика Міжнародного третейського суду.
69. Практика Суду Європейського Союзу.
70. Практика Європейський Суд з прав людини.
71. Практика Міжнародного кримінального суду
72. Практика Органу з вирішення спорів Світової організації торгівлі.
73. Участь України у спрах СОТ та їхнє вирішальне значення для зовнішньої політики України.
74. Вплив на розвиток міжнародного права рішення Постійної Палати міжнародного правосуддя у справі «Лотус» (рішення від 7 вересня 1927 року).
75. Рішення Постійної Палати міжнародного правосуддя по справі пароплава Вімблдон.
76. Загальна характеристика справи по крейсеру «Алабама» (США проти Великобританії, 1872 р.): проблеми юрисдикції по справі, вирішення справи по суті, компенсація, вирішення справи.
77. Загальна характеристика практики Міжнародного трибуналу з морського права.
78. Еволюція механізму захисту прав і свобод людини у Раді Європи.
79. Європейський суд з прав людини: структура та процедура прийняття рішень.
80. Компетенція Європейського суду з прав людини.
81. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини.
82. Історичні передумови та процес ратифікації Україною Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
83. Виконання Україною взятих на себе зобов'язань як умова членства у Раді Європи: строки та застереження.
84. Імплементация ЄКЗП в національну правову систему України.
85. Процес ратифікації Україною Протоколів до ЄКЗП.
86. Принципи тлумачення норм ЄКЗП у судовій практиці України.
87. Рішення ЄСПЛ як джерела права: правоінтерпретаційні чи правозастосовчі для правової системи.
88. Рішення по справі «Бренько та інші проти України» 2021 р. та стандарти забезпечення права на життя в Україні та у практиці ЄСПЛ.
89. Рішення по справі «Григорєв проти України» 2012 р. та стандарти забезпечення заборони катування в Україні та у практиці ЄСПЛ.
90. Рішення по справі «Трегубенко проти України» 1999 р. та стандарти забезпечення права на справедливий суд в Україні та у практиці ЄСПЛ.
91. Рішення по справі «Бойко та інші проти України» 2021 р. та стандарти забезпечення свободи думки, совісті і релігії в Україні та у практиці ЄСПЛ.
92. Рішення по справі «Веренцов проти України» та стандарти забезпечення свободи зібрань та об'єднання в Україні та у практиці ЄСПЛ.
93. Становлення міжнародної системи захисту прав людини.
94. Міжнародні зобов'язання України у сфері захисту прав людини.
95. Поняття міжнародного механізму захисту прав і свобод людини.
96. Міжнародні засоби та способи захисту прав та свобод людини.

97. Правовий статус та основні напрями діяльності ООН.
98. Універсальні органи ООН щодо захисту прав людини.
99. Рада ООН з прав людини.
100. Економічна та соціальна рада як універсальний орган з прав людини.
101. Комітет з прав людини: правовий статус, порядок утворення та діяльність, основні повноваження.
102. Універсальні механізми контролю захисту прав людини.
103. Регіональні механізми контролю захисту прав людини.
104. Правовий статус, порядок утворення та функції Ради Європи.
105. Європейський суд з прав людини як регіональний механізм захисту прав людини.
106. Компетенція Європейського суду з прав людини та національне право України.
107. Рішення Європейського суду з прав людини та їх реалізація в національному праві України.
108. Поняття та особливості міжнародного приватного права.
109. Методи міжнародного приватного права. Співвідношення колізійного та матеріально-правового методів регулювання.
110. Співвідношення методів регулювання міжнародного публічного та міжнародного приватного права.
111. Особливості колізійного методу регулювання приватно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом.
112. Матеріально-правовий метод регулювання. Уніфікація норм матеріального права.
113. Особливості правозастосування у міжнародному приватному праві.
114. Уніфікація та гармонізація права. Діяльність міжнародних організацій у сфері уніфікації права.
115. Поняття та особливості джерел міжнародного приватного права.
116. Міжнародний договір як джерело сучасного міжнародного приватного права: поняття, види.
117. Національне законодавство як джерело міжнародного приватного права.
118. Звичай як джерело міжнародного приватного права. Узвичаєння. Звичаї ділового обігу.
119. Застосування звичаїв і узвичаєнь у світовій торгівлі. Концепція Lex Mercatoria.
120. Судова та арбітражна практика як джерело міжнародного приватного права.
121. Доктрина як допоміжне джерело міжнародного приватного права.
122. Проблема правової кваліфікації у міжнародному приватному праві.
123. Сутність прихованих колізій («конфлікт кваліфікацій»).
124. Основні теорії кваліфікації. Односторонні та двосторонні колізійні норми. Міжнародні та міжобласні колізійні норми. Інтерперсональні та інтертемпоральні колізійні норми.

125. Поняття зворотного відсилання та посилення до права третьої держави.
126. Види колізійних норм. Імперативні, диспозитивні та альтернативні колізійні норми.
127. Поняття та стадії застосування колізійної норми.
128. Імперативні норми у міжнародному приватному праві та концепція «надімперативних» норм.
129. Проблема обходу закону.
130. Поняття екстериторіальної дії права.
131. З'ясування змісту іноземного права.
132. Тлумачення іноземного права. Застосування іноземного права. Межі застосування іноземного права.
133. Поняття громадського порядку у міжнародному приватному праві та застереження про публічний порядок. Поняття про публічний порядок в Україні.
134. Взаємність та реторсії.
135. Підстави та межі застосування права іноземної держави.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Сучасні суспільно економічні процеси зумовлюють високу соціальну значущість і нерідко – вартість інформації. Інформаційні ресурси виступають важливим, необхідним елементом економічних, політичних, правових та інших суспільних процесів. Інформація в різних формах і вигляді включена до ринкових відносин. Не є винятком й інформаційні ресурси, створені державою (державними органами).

Огляд інформаційно-правових ресурсів можна розпочати з Інтернет-сайтів, де містяться офіційні документи по праву:

1. <https://www.un.org> – сайт Організації Об'єднаних Націй;
2. <https://ukraine.un.org/uk> – сайт Представництва ООН в Україні;
3. <https://www.icj-cij.org> – сайт Міжнародного суду ООН;
4. <https://www.un.org/en/ga> – сайт Генеральної Асамблеї ООН;
5. <https://www.un.org/securitycouncil> – сайт Ради безпеки ООН;
6. <https://www.ohchr.org> – сайт Ради ООН з прав людини;
7. <https://www.ohchr.org> – сайт Управління Верховного Комісара ООН;
8. <https://www.unhcr.org> – сайт Управління Верховного комісара ООН у справах біженців;
9. <https://www.coe.int> – сайт Ради Європи;
10. <https://www.echr.coe.int> – сайт Європейського суду з прав людини;
11. <https://europa.eu> – сайт Європейського Союзу;
12. https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk – сайт Представництва Європейського Союзу в Україні;
13. <http://www.corteidh.or.cr> – сайт Міжамериканського суду з прав людини;

Сайти державних органів влади України

14. <http://www.president.gov.ua> – сайт Президента України;
15. <http://www.academy.gov.ua> – сайт Національної академії державного управління при Президенті України;
16. <http://portal.rada.gov.ua> – сайт Верховної Ради України;
17. <http://www.ombudsman.gov.ua> – сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
18. <http://www.kmu.gov.ua/control> – сайт Кабінету Міністрів України;
19. <http://www.minjust.gov.ua> – сайт Міністерства юстиції України;
20. <http://www.mon.gov.ua> – сайт Міністерства освіти і науки України;
21. <http://mfa.gov.ua/ua> – сайт Міністерства закордонних справ України;
22. <http://www.ccu.gov.ua> – сайт Конституційного Суду України;
24. <http://www.scourt.gov.ua> – сайт Верховного Суду України;
25. <http://www.arbitr.gov.ua> – сайт Вищого Господарського Суду України;
26. <http://www.vasu.gov.ua> – сайт Вищого Адміністративного Суду України;
27. <http://www.gp.gov.ua> – сайт Генеральної прокуратури України;

28. <http://www.vru.gov.ua> – сайт Вищої ради юстиції України;
29. <http://www.bank.gov.ua> – сайт Національного банку України.

Інші інтернет-джерела

30. <http://helsinki.org.ua> – сайт Української Гельсінської спілки з прав людини;
31. <https://www.uail.com.ua> – сайт Української асоціації міжнародного права.
32. <https://www.icrc.org> – сайт Міжнародного Комітету Червоного Хреста;
33. <http://www.xenodocuments.org.ua> – сайт Комісії щодо протидії расизму ксенофобії та нетерпимості в Україні;
34. <http://ua.icrc.org> – сайт Міжнародного комітету Червоного Хреста в Україні;
35. <http://www.humanrightseducation.info> – сайт регіонального інформаційного центру для Східної Європи Human Rights Education.

Навчальне видання

**Акіменко Ю.Ю., Белогубова О.О., Мануїлова К.В., Войтович П.П.,
Канєнберг-Сандул О.К.**

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО СУЧАСНОСТІ

Навчально-методичний посібник

Підписано до публікації 11.10.2023 р.
Електронне видання. Зам. №5/10-1.

ФОП Кошовий Б.-П.О.
Львівська обл. м. Винники, вул. Руська, 3
Ел. пошта: publisher@pbpk.com.ua. Тел. 093-485-45-95
Свідоцтво ДК №7657 від 05.09.2022 р.